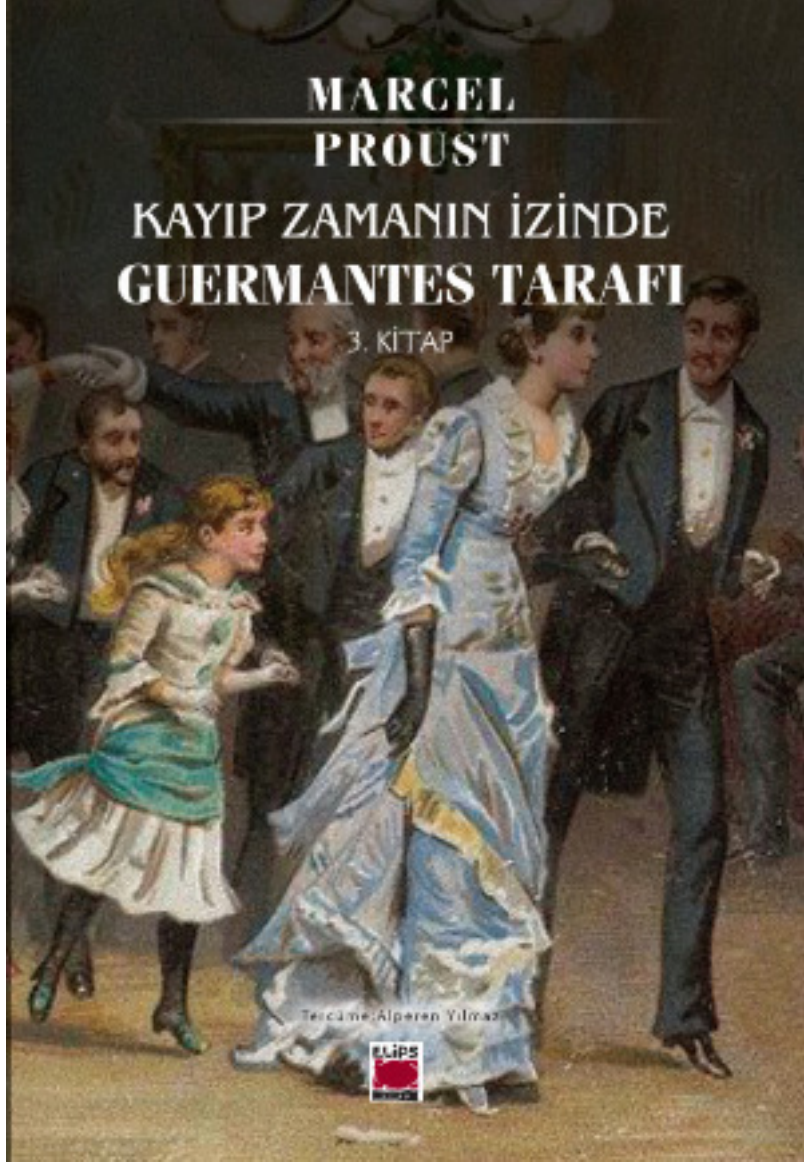


**MARCEL
PROUST**
**KAYIP ZAMANIN İZİNDE
GUERMANTES TARAFI**

3. KİTAP

Tercüme: Alperen Yılmaz



Marcel Proust

**Kayıp Zamanın İzinde
Guermantes Tarafı 3. Kitap**

«Elips Kitap»

Proust M.

Kayıp Zamanın İzinde Guermantes Tarafı 3. Kitap / M. Proust —
«Elips Kitap»,

Proust'un kendi hayatından kesitlere bolca yer verdiği "Kayıp Zamanın İzinde" serisinin üçüncü kitabı olan "Guermantes Tarafı"nda, onun Combray'deki çocukluk ve gençlik yıllarına, bir yazarın gelişmesindeki aşamalara ve hatıralara vurgu yapılıyor. Tüm bu anlatılarda insanları en ince ayrıntısına kadar gözlemlemeye ve çevresini bir ressam dikkatiyle betimlemeye çokça yer veriyor. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de söz oyunlarına ve bilinç akışı tekniğine yer vererek modern roman anlayışında bir çığır açıyor. Fransız burjuvazisindeki davetler, unvanlar, aristokratların aralarındaki ilişkiler, entrikalar ve tüm çekişmeler Mme. de Guermantes ve M. de Guermantes'in penceresinden anlatılıyor. Dönemin belki de en çok ses getiren olaylarından Dreyfüs Olayı ve yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlayan Yahudi düşmanlığı da bu romanda kendini gösteriyor. Bunların yanında Fransız askerî birlikleri ve üst rütbelerdeki kişilerin hayatlarını da Saint-Loup'nun gözünden anlatıyor. "Guermantes'in soylu ırkına layık, çağlara meydan okurcasına ayakta duran oyulmuş ve yıllanmış bir kule gibi, hikâyelere ve şiirlere konu olan antik mirası Fransa'nın üzerinde yükseliyordu bile; öyle ki Notre-Dame ve Chartres Katedrallerinin yükseldiği yerlerdeki gökyüzünde hâlâ boşluklar vardı, öyle ki Laon Tepesi'nin zirvesinde, Ağrı Dağı'nın zirvesindeki Nuh'un Gemisi misali Tanrı'nın öfkeli olup olmadığını görmek için endişeli bir şekilde pencerelerinden eğilen patrikler ve peygamberlerle dolu, toprakta çoğalacak bitki türlerini taşıyan, kulelerden bile kaçan hayvanlarla dolup taşan, çatıda sakince otlayan öküzlerin yüksekte Champagne Ovaları'nı seyrettiği katedralin nefi henüz dengelenmemişti; öyle ki günün sonunda Beauvais'den ayrılan gezgin onu takip edip yolundan dönse de gökyüzünün altın rengi yüzeyinde, katedralin siyah ve iki yana açılmış kanatlarını hâlâ seyredemedi. "

© Proust M.
© Elips Kitap

Содержание

Birinci Bölüm	8
Конец ознакомительного фрагмента.	82

Marcel Proust

Kayıp Zamanın İzinde

Marcel Proust, 10 Temmuz 1871'de Paris'in güney yakasındaki Auteuil'de, tarihe damga vuran Fransa-Prusya Krallığı Savaşları'nın sonlanmasının hemen ardından büyük amcasının evinde dünyaya geldi. Varlıklı ve saygın bir burjuva ailesinin çocuğu olan Proust'un çocukluk yılları Üçüncü Cumhuriyetçilerin göreve geldiği dönemlere denk gelmiştir. Babası Achille Adrien Proust, Avrupa ve Asya'da koleranın nedenlerinin ve yayılmasını araştırmak üzere görevlendirilmiş bir uzman doktordu. Annesi Jeanne Clémence Weil ise, Alsaceli zengin ve soylu bir Yahudi ailesinin kızıydı. Kültürlü ve eğitilmiş ailesi yazmış olduğu makaleler, kitaplar ve mektuplarla da bilinmektedir. Bütün yaşamını etkileyecek olan, *A l' Ombre de Jeunes Filles en Fleur* (Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde) adlı esere de konu olan astım krizlerinin ilkini henüz dokuz yaşındayken yaşamıştır. 1882 yılında Proust, Lycée Condorcet Lisesine kaydoldu, ancak eğitimini hastalığı yüzünden yarıda bırakmak zorunda kaldı. Buna rağmen edebiyat yeteneğiyle ön plana çıkmayı başaran Proust, sınıf arkadaşları sayesinde yüksek burjuva sınıfının salonlarına girebildi, edebiyata damga vuracak olan *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eseri için kayda değer kaynaklar elde edebildi. Sürekli nükseden ve zaman zaman ciddi boyutlara ulaşan hastalığına rağmen Proust 1889 yılında Fransız ordusunda askerlik görevini gerçekleştirdi. Gözlem konusunda farkını ortaya çıkartan Proust romanın üçüncü bölümü olan *Guermantes Tarafı*'nda da burada yaşadığı deneyimlere yer vermeyi ihmal etmedi. Aynı yıl Fransız roman ve kısa öykü yazarı Guy de Maupassant ile tanıştı ve arkadaşlarıyla birlikte kurduğu dergide makaleler ve edebiyat üzerine eleştiriler yazmaya başladı. 1893 yılına gelindiğinde *Swann'ın Bir Aşk* adlı eserinin çalışmalarına başladı.

1894 yılında tüm Fransa'yı etkileyen Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un casusluk ve vatan hainliğiyle suçlanarak yargılandığı "Dreyfus Davası" patlak verdi ve davanın sonucunda Yüzbaşı Dreyfus'ün tutuklanarak Şeytan Adası'na gönderilmesi ülkeyi âdeta ikiye böldü: Dreyfus taraftarları – aleyhtarları şeklinde. Marcel Proust de Dreyfus taraftarları arasında yerini aldı. Olay üstünden üç yıl geçtikten sonra, 1898 yılında dava yeniden alevlendi. Aynı yıl Émile Zola'nın Fransa devlet başkanına hitaben *L'Aurore* gazetesinde '*J'Accuse*' (itham ediyorum) manşetiyle yazdığı mektubuyla olayları tekrardan gündeme getirdi. Dönemin diğer pek çok yazarıyla birlikte Émile Zola'dan desteğini esirgemeyen Marcel Proust, yazmış olduğu eserlerinde de bu davayı ve davanın insanlar üzerinde bıraktığı etkileri kaleme almıştır.

Bir eş cinsel olan Proust, eş cinsellik temasını eserlerinde açıkça ve detaylı bir şekilde konu hâline getiren ilk Avrupalı roman yazarı olmuştur.

1903 yılında ağabeyi Robert evlenip evi terk ettikten sonra aynı yılın kasım ayında babası Achille Adrien Proust vefat etti. Babası sürekli oğlunun bir kariyer edinmesi konusunda baskıcı bir tutum sergilese de Marcel Proust'un sahip olduğu hastalık buna hiçbir zaman izin vermedi. Aradan iki yıl geçti ve Eylül 1905 tarihinde annesi Jeanne Clémence Weil'in vefatı Marcel Proust'u derinden etkiledi. "Yaşamım artık o biricik amacımı, biricik tatlılığımı ve biricik tesellisini yitirdi, anneciğim ölürken küçük Marcel'i de yanında götürdü." diyecek derecede annesine düşkün olan Proust büyük bir buhrana kapıldı. Hayatında önemli bir konuma sahip olan annesinin vefatı üzerine sosyal ilişkileri azalan ve kendisini yazmaya adanmış Proust 34 yaşına geldiğinde yaşadığı bu travma için tedavi gördü. Daha sonra deneme yazılarıyla en önemli eserinin temellerini atmaya başladı. 1908 yılı Marcel Proust'un kariyeri açısından mihenk taşıydı.

1896 yılında ilk kitabını çıkarmaya hazırlanan Proust, ünlü yazar Anatole France'ın ön sözünü yazdı *Les Plaisirs et les Jours* (Hazlar ve Günler) adlı kitabını piyasaya sürdü. Kitabı konusunda oldukça umut dolu olan Proust beklenmedik şekilde hüsrana uğradı. Umudunu kaybetmeyen Proust hayallerine ve ideallerine ulaşmasını sağlayacak olan esere 1905 yılında başladı; özellikle aristokrasinin çöküşü ve orta sınıfın yükselişi dönemine denk gelen Üçüncü Cumhuriyetçiler yönetimi

altında gerçekleşen büyük toplumsal değişimleri konu alan *Kayıp Zamanın İzinde* adlı en önemli eserinin temelleri bu tarihte atıldı. Yılın başlarında yazmış olduğu denemeler ve eleştiri makaleleriyle dikkatleri üzerine çekmeye başlayan Proust, yaşadığı üzüntüsünün de etkilediği uykusuz gecelerinde yazmaya başladı. Yaşadığı sağlık sorunları her ne kadar yazmaktan alıkoysa da Proust'un zihni kitap yazmaya devam ediyordu. İçinde bulunduğu buhrandan onu kurtaran John Ruskin'in eserlerini çevirdi. Ruskin'in mimarlık ve sanata bakış açısından öylesine etkilenmişti ki bir yazarın ortaya bir eser çıkartmak için herhangi bir konuya ihtiyacı olmadığını, içinde bulunduğu, kendisinin de başkahramanı olduğu hayatını yazarak da büyük bir yazar olabileceğini onun sayesinde öğrendi. Yalnızca Ruskin'den değil Michel de Montaigne, Gustave Flaubert, George Eliot, Fyodor Dostoyevski ve Leo Tolstoy gibi edebiyatın önemli yazarlarından da ilham almıştı. Yedi ciltlik seriden oluşan *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eserinin ilk cildini 1913 yılında yayınladı. *Du côté de chez Swann* (Swann'ların Tarafı) adlı ilk eserini götürdüğü yayınevlerinden olumsuz bir karşılık alan Proust, başka bir yayıneviyle anlaşarak masraflarını kendi cebinden karşıladı. Dönemin edebiyat dünyası tarafından pek onay almıyordu Marcel Proust; çünkü sahip olduğu mal varlığı yüzünden züppe gözüyle bakılıyordu.

Bu kitabıyla da istediği başarıyı elde edemeyen Proust'un başına başka bir talihsizlik daha gelmişti: I. Dünya Savaşı. Aradan 6 sene geçtikten sonra yazdığı *À l'ombre des jeunes filles en fleurs* (Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde) adlı eseri, serinin ikinci kitabıyla 1919 yılında Goncourt Ödülü'nü kazanmış; aldığı bu ödül sayesinde sadece Fransa'da değil tüm dünyada tanınan bir yazar konumuna gelmişti. Cefayla geçen uzun yılların ardından yazarın yıldızının parlamaya başladığı yıl bu yıldır. 1920 yılında serinin üçüncü kitabı olan *Le Côté de Guermantes* (Guermantes Tarafı) iki cilt hâlinde, 1921 yılında *Sodome et Gomorrhe* (Sodom ve Gomorra) kitabı da iki cilt hâlinde yayımlandı. Buna takriben 1923 yılında *A la recherche du temps perdu* (Mahpus), 1925 yılında *Albertine Disparue* (Albertine Kayıp), 1927 yılında *Le Temps retrouvé* (Yakalanan Zaman) kitabı yayımlandı.

Marcel Proust hayattayken serinin yalnızca dört kitabı yayımlanabildi; geri kalan üç kitap ölümünden sonra yayımlandı. Dokuz yaşından beri boğuştuğu hastalıklar nedeniyle hiçbir zaman babasının istediği gibi bir işte çalışmayan Proust, ömrünün son günlerine kadar yazmaya devam etti. Son üç yılını çoğunlukla yatağında geçiren Proust gündüzleri uyuyor, geceleri de kitabını tamamlamak için uğraşıyordu. 1922 yılında yakalandığı zatürrenin akciğerine sığramasıyla hayata gözlerini yumdu. Ardından Paris'teki Père Lachaise Mezarlığı'na defnedildi.

Birinci Bölüm

Şafak vakti kuşların cıvıltıları Françoise'a tatsız geliyordu. Üst kattaki hizmetçilerin ağzından çıkan her kelimeyle yerinde sığıyor; sağa sola koşuştururken attıkları her adımdan rahatsız oluyordu, "Acaba ne yapıyorlar?" diye sormaktan da kendini alamıyordu. Her şey farklıydı çünkü taşınmıştık. Pek tabii, eski evimizin tavan arasındaki hizmetçilerin de eksik kalır yanı yoktu fakat en azından onları tanıdığından, gelip gitmeleri onun için sıradan bir hâle dönüşmüştü. Şimdi sessizlik bile onu germeye yetiyordu. Bugüne kadar oturduğumuz bulvar ne kadar gürültülüyse yeni semtimiz de o kadar sakindi, hatta yoldan geçen birinin (arada belli bir mesafe olsa da hafif ama orkestradan çıkan ezgileri anımsatan) şarkısı, sürgündeki Françoise'ın gözlerini yaşlarla dolduruyordu. "Dört bir yandan oldukça saygı duyduğumuz" evden ayrılmak zorunda kaldığımız zamanki üzüntüsüyle, bir yandan evi bu zamana kadar oturdukları en mükemmel ev olarak ilan ederken bir yandan da Combray tarzına uygun olarak, gözyaşları eşliğinde eşyalarını toplayan Françoise ile alay etmişim, öte yandan yeniyi benimsemeyi, eskiyi terk etmeyi kolay bulduğum kadar zor bulan ben ise, henüz bizi tanımayan kapıcıdan manevi mutluluk için gerekli olan saygının emarelerini alamadığı bir eve yerleştirilmenin yaşlı hizmetçimizi dağılma noktasına getirdiği izlenimini alınca, kendimi ona yakın hissettim. Ne hissettiğimi anlayabilecek tek kişi oydu; elbette genç uşağın bunu anlaması beklenilemezdi; hiç Combraylılara benzemeyen uşak için toparlanmak, taşınmak, başka bir semtte yaşamak, sanki etrafındaki yeniliklerin verdiği huzuru hissettiren bir tatil gibiydi; sayfiyede olduğunu sanıyordu; şifayı kaptığında sanki cereyanlı bir vagonda oturduğundan üşütmüş de en azından dünyayı gezmiş olmanın hazzına kapılıyordu; her hapsirliğinde sürekli seyahat eden insanlarla birlikte olduğundan mutluluk duyuyordu. Bu yüzden genç uşağı dert etmeden dosdoğru Françoise'a gittim; taşınma esnasında gözyaşlarıyla alay ettiğim için üzüntümü buz gibi bir soğuklukla karşılayan, paylaştığım üzüntüme de aynı tepkiyi veren Françoise'a. Sinirli bir yapıya sahip insanların söylediği "duyarlılığın" sahip oldukları bencillikten eksik kalır yanı yoktur; kendi içlerindeki sorunlara gittikçe artan bir ilgiyle yaklaşırken söz konusu sorunlar başkalarında olduğunda tahammül edemezler. En ufak keyifsizliğini bile belli etmeden duramayan Françoise, acı çeken kişi ben olduğumda, çektiğim ızdırapları görmekten kaçmak için ya da merhamet duygusunun hissiyatını tatmayayım diye kafasını öteki tarafa çevirirdi. Onunla yeni evimiz hakkında konuşmaya çalıştığım da karşılaştığım manzara aynıydı. Dahası bir iki gün sonra, taşınırken gözden kaçırdığımız bazı kıyafetleri almak için eski evimize gitmesi gerektiği zaman, düşmek bilmeyen "ateşim" hâlâ yüksekken, az evvel bir öküzü yutmuş boa yılanı misali, gözlerimin sindirmek zorunda kaldığı uzun bir bavulu görünce acılar içinde gerilmiş buldum kendimi; Françoise ise kadınsı tutarsızlığıyla, eski bulvarımızda kelimenin tam anlamıyla boğulacak gibi hissettiğini, mekânın çok havasız olduğunu, bir odadan ötekine geçmenin bir asır sürdüğünü, ömründe bu kadar kötü merdivenlere hiç rastlamadığını, dünyaları hatta üstüne milyonları verseler bile -abartılı bir varsayım- asla burada yaşayamayacağını ve her şeyin (yani mutfak ve odaların) yeni evde çok daha iyi konumlandığını söyleyerek geri döndü. Ki şunu da belirtmenin vakti geldi, yeni evimiz -buraya taşınmamızdaki başlıca etkenin sağlığı pek de iyi olmayan büyükannemizin daha temiz bir havaya ihtiyacı olmasıydı ama bunu kendisinden gizledik-Guermantes Konağı'nın bir dairesiydi.

Bir isim, kalıba soktuğumuz bilinmezliğin imgesini bizlere sunarken aynı zamanda bizim için de gerçekte var olan bir yeri işaret ediyor, bizi bu gerçek yer ile bilinmezliği özdeşleştirmeye öylesine zorluyor ki bir noktada âdeta şehirde somutlaştırmak bir kenara, isminin tınısından bile çıkartamayacağımız bir ruhu aramaya başladığımız bir yaşta, bu isim, alegorik resimlerde olduğu gibi sadece kentlere ve nehirlere bireysellik bahşetmez, fiziksel evreni harika insanlarla, farklılıklarla süslemez; ve dahası, her nehrin bir perisi, her ormanın bir ruhu olduğu gibi tarihe geçmiş her evin, şehrin ve ülkenin de hanımı, perisi vardır. Bazen, isminin ardına saklanan peri, yaşadığı hayal gücümüzdeki gidişatına uygun bir şekle dönüşür; bu yüzden Mme. de Guermantes'ın benim içimde

yarattığı atmosfer buydu, yıllardır büyüdü bir sokak lambasının ya da boyalı bir pencereden yansıyan ışığın aydınlattığı bir gölgeden başka bir şey değilken, bambaşka hayaller, akmakta olan derenin köpüren serinliğiyle kaplandığında, renkleri solmaya başlamıştı.

Yine de ismin tekabül ettiği gerçek kişiyle temasa geçerse, peri yok olup gider çünkü o zaman isim, kişiyi yansıtmaya başlar ve o kişide periye ait hiçbir şey kalmaz; kendimizi o kişiden uzaklaştırırsak peri yeniden canlanabilir, fakat onun yanında kalmaya devam edersek, kuşkusuz periyle birlikte onun ismi de ölür, tıpkı peri Mélusine'in ortadan kaybolduğu gün soyları tükenen Lusignan ailesi gibi. O zaman, esasında hiçbir zaman tanışmadığımız bir yabancı kadının güzel portresini bulup art arda yaptığımız “restorasyonlar” aracılığıyla sonunda bulabileceğimiz isim, sokakta yanımızdan geçen bir kişiyi tanıyıp tanımadığımızı, selam verip vermeyeceğimize karar vermek için başvurduğumuz basit bir fotoğraflı kimlikten ibaret olur. Ancak geçmiş yıllardan kalma bir hissin, -şarkı söyleyen ya da şarkıyı çalan çeşitli sanatçıların sesini ve tarzını koruyan kayıt cihazları gibi- hafızamızın bu ismi, kulağımızda tıpkı o zamanlardaki gibi kendisine özgü tınısıyla işitmemizi sağladığında, görünüşte isim değişmemiş olsa bile farklı zamanlarda aynı hecelerin bizim için ifade ettiği rüyaları birbirinden ayıran mesafeyi hissederiz. Mazide kalmış bir baharda yankılanan sesin berraklığından, bir an için bile olsa, resim yaparken kullandığımız küçük tüplerden boyayı çıkarır gibi, her zaman hatırlayacağımıza kendimizi inandırdığımız, unutulmaya yüz tutmuş, esrarengiz, taze ve doğru nüansı çıkarabiliriz; işte o zaman, kötü bir ressam gibi bir tuval üstüne yayılan geçmişimizin tamamını, alışılmış ve uyarılmamış hafızamızdaki benzer tonlarla boyayabiliriz. Buna karşılık geçmişini oluşturan anların her biri, özgün bir eseri oluşturmak için artık pek de aşına olmadığımız günlerin renklerini eşsiz bir uyum içinde kullanmaya başladılar; bu hususta, bunca yıldan sonra şans eseri “Guermantes” ismi bir anlığına da olsa bugünkünden çok daha farklı olan ve duyduğum zaman bana Mlle. Percepied'in düşünündeki göz kamaştırıcı genç Düşes'in kabarık fularındaki -öylesine narin, öylesine parlak ve öylesine yeni- leylak rengini ve âdeta üzerinde yeniden hayat bulan, yeni olgunlaşmış Cezayir menekşesi gibi masmavi bir tebessümle ışık saçan gözlerini hatırlatan bu tınıya hâlâ hayret ederim. O günlerde Guermantes ismi de oksijen ya da bir tür gazla doldurulmuş küçük balonlar gibidir; balonu patlatıp içindekini dışarıya çıkardığımda o yılın, o günün Combray'sinin havasını, meydanın köşesinden esen, yağmurun habercisi olan, kâh güneşi sarıp sarmalayan kâh kilisenin kutsal odalarındaki kırmızı yünlü halının üstünde dağılarak parlak bir sardunya kırmızısına büründüren rüzgârın taşıdığı alıç kokusunu ve tabiri caizse, düşün eğlencelerini etkileyici kılan Wagner düzenine özgü neşesini içime çekerim. Fakat başlangıçtaki varlığın kısıpırtılarının ve günümüzde sessiz, ölü olan hecelerin içinden oyup çıkarılarak şekil aldığı birdenbire hissettiğimiz bu nadir anların dışında bile, günlük hayatın baş döndürücü telaşında yalnızca en pratik amaçlara hizmet eden isimler, çok hızlı döndürüldüğünde yalnızca gri gözüken rengârenk bir topaç gibi tüm renklerini yitirmiş olsalar bile, derin düşüncelere daldığımız zaman, geçmişe geri dönebilmek için içinde bulunduğumuz daimî hareketi durdurmanın, sakinleştirmenin yollarını ararız; fakat her seferinde aynı ismin, yaşamımız boyunca tamamen birbirinden farklı renklerle yavaş yavaş belirdiğine şahit oluruz.

İlk dadımın bana uyumadan önce söylediği o eski şarkıyı, *Gloire à la Marizınse de Guermantes*¹ -muhtemelen o da benim gibi bu şarkının kimin şerefine yazıldığını bilmiyordu- hatırladığımda ya da bundan birkaç yıl sonra kıdemli Mareşal Guermantes, Champs-Élysées'de beni durdurup: “Ne kadar da güzel bir çocuk!” diyerek şeker kutusundan çıkarttığı bir çikolatayı bana verip bakıcımı pohpohladığında, Guermantes isminin aklımda nasıl canlandığını elbette söyleyemem. Bebeklik yıllarım artık benim parçam değildir, benden ayrılır; tıpkı biz doğmadan öncesinde olanlar gibi onlar hakkında da yalnızca başkalarının anlattıklarından bilgi edinebilirim. Fakat yakın zamanda, bu ismin beni işgal ettiği dönemde, art arda yedi sekiz farklı şekil buluyorum; en eskileri en güzelleriydi; artık savunulamaz bir hâle getirilen, konumunu terk etmeye gerçeklik tarafından

¹ Guermantes Markizi'nin Şerefine. (ç.n.)

zorlanan düşüncelerim, her seferinde daha da uzaklaşıyor, çok geçmeden geri çekilmek zorunda kalıyordu. Ve Mme. de Guermantes ile eş zamanlı olarak evi de değişiyordu, kendisi de bu isimle dünyaya gelmişti, yıldan yıla kulağıma gelen sözcüklerle düşüncelerimin tonları bereketleniyordu; ev, tıpkı bir bulutun ya da bir gölün yüzeyi gibi aynalara dönüşen taşlardan onları yansıtıyordu. Aslında hükümdarların hanımlarıyla beraber vasallarının² yaşamasına ya da ölmesine karar verdikleri, bir tepeye konuşlanmış turuncu bir ışık şeridinden ibaret olan, herhangi bir kitleye sahip olmayan bu zindanlar -havanın güzel olduğu yaz ayının öğleden sonralarında ailemle birlikte Vivonne boyunca yürüdüğümüz o “Guermantes Tarafı”nın en sonunda- yerini, Düşes’in bana alabalık tutmayı, bölgenin etrafındaki duvarları süsleyen kırmızı ve mor salkımlardan oluşan çiçeklerinin isimlerini öğrettiği dalgalı akarsuları olan bir araziye bırakmıştı; daha sonra, Guermantes’in soylu ırkına layık, çağlara meydan okurcasına ayakta duran oyulmuş ve yıllanmış bir kule gibi, hikâyelere ve şiirlere konu olan antik mirası Fransa’nın üzerinde yükseliyordu bile; öyle ki Notre-Dame ve Chartres Katedrallerinin yükseldiği yerlerdeki gökyüzünde hâlâ boşluklar vardı, öyle ki Laon Tepesi’nin zirvesinde, Ağrı Dağı’nın zirvesindeki Nuh’un Gemisi misali Tanrı’nın öfkeli olup olmadığını görmek için endişeli bir şekilde pencerelerinden eğilen patrikler³ ve peygamberlerle dolu, toprakta çoğalacak bitki türlerini taşıyan, kulelerden bile kaçan hayvanlarla dolup taşan, çatıda sakince otlayan öküzlerin yüksekten Champagne Ovaları’nı seyrettiği katedralin nefi henüz dengelenmemişti; öyle ki günün sonunda Beauvais’ten ayrılan gezgin onu takip edip yolundan dönse de gökyüzünün altın rengi yüzeyinde, katedralin siyah ve iki yana açılmış kanatlarını hâlâ seyredemedi. Bu “Guermantes”, bir romanın sahnesi misali, hayalimde canlandırmakta zorluk çektiğim ve bu yüzden keşfetmek için can attığım, birdenbire hanedanlık detaylarıyla can bulacak olan gerçek toprakların ve yolların arasına yerleşmiş, tren garına birkaç mil uzaklıktaki hayalî bir manzaraydı; çevresindeki yerlerin isimlerini sanki Parnassus’un ya da Helicon’un eteğindeki yerlermiş gibi hatırlıyordum, açıklanamayan bir olgunun ortaya çıkması için gereken fiziksel koşulların -topoğrafya biliminde- sağlanması kadar değerliydi benim gözümde. Combray Kilisesi’nin pencerelerinin alt kısımlarındaki armaların parıltısını gördüm yeniden; armadaki dört bir parça, yüzyıllar boyunca bu şanlı hanenin, evlilik ya da fetih yoluyla Almanya’nın, İtalya’nın ve Fransa’nın dört bir yanından elde ettiği hükümdarlıkları temsil ediyordu; Kuzeydeki geniş araziler, Güneydeki güçlü şehirler Guermantes’ta bir araya gelmiş, maddi niteliklerini yitirerek, yeşil zindanlarını ya da gümüşü kalelerini alegorik olarak Guermantes’in gök mavisine boyamışlardı. Guermantes’in meşhur duvar halılarını duymuştum, Orta Çağ’a ait, mavi, epeyce kalın halıların, efsanevi bir insanın üzerinde dolaşan bir bulut gibi, Childebert’in sık sık avlanmaya gittiği eski ormanın dibindeki alanda asılı bir hâlde görüyordum; ve bana öyle geliyordu ki, toprakların bu narin, gizemli geçmişini, çağların ötesine geçen bu manzarayı seyahat edermişçesine izlemek için, Paris’te Mme. de Guermantes ile temasa geçmem yeterli olurdu, âdeta gölün hanımı ve yerin en önemli prensesi olan Mme. de Guermantes’in yüzü ve sözleri, orman korularının ve ırmak kıyılarının büyümesine, arşivlere kayıtlı eski geleneklerle aynı dünyevi özelliklere sahip olmak zorundaydı. Ama sonra Saint-Loup ile tanıştım; bana kalenin, on yedinci yüzyılda ailesinin egemenliği altına girdiğinden beri Guermantes adıyla anıldığını söyledi. O zamana kadar bu muhitte ikamet etmişler ancak unvanlarını buralardan almamışlar. Guermantes köyü adını etrafına inşa edildiği kaleden almıştı, kalenin görünüşünü bozmamak için caddelerin çizgisini takip eden, evlerin yüksekliğini sınırlayan bağlayıcı kurallar hâlâ yürürlükteydi. Duvar halılarına gelince, onlar Boucher’nin eseriydi, on dokuzuncu yüzyılda sanata meraklı bir Guermantes tarafından satın alınıp bordo ve pelüşle döşenmiş iğrenç misafir odasının duvarına kendi yaptığı av resimleriyle birlikte astı. Saint-Loup bu ilhamıyla Guermantes adına kaleye yabancı unsurları sokmuştu, böylelikle hecelerinin tınlamasından, taş ve sıva işlerini yapmam neredeyse imkânsız hâlde gelmişti. Ve bu ismin ardındaki, göle de yansıyan kale silinmiş, Mme. de Guermantes’ı yerleşim yeri olarak çevreleyen, Paris’teki evi,

² İngilizce kökenli bu kelime büyük bir derebeyine yemin ederek bağlanan derebeyi anlamına gelir. (ç.n.)

³ Ortodoks Kiliselerinde kilisenin başında bulunan en yüksek rütbeli piskopos. (ç.n.)

Guermantes Konağı olmuştu, ismi gibi berraktı; çünkü şeffaflığını kesintiye uğratan, hiçbir maddi ve donuk unsur yoktu. Kilise kelimesi yalnızca tapınağı değil, aynı zamanda cemaatin meclisini de ifade ettiğinden, Guermantes Konağı da Düşes'in hayatını paylaştığı herkesi içeriyordu, ancak hiç görmediği bu yakınları, benim için sadece ünlü ve şiirsel isimlerdi; sadece isimden ibaret olan kişilerle tanışıyorlar ve Düşes'in etrafında giderek genişleyen oldukça göz alıcı geniş bir hale şeklinde etrafını sararak, sahip olduğu gizemini yüceltip koruyorlardı.

Verdiği davetlerde, misafirleri bedensiz, bıyıksız, ayakkabısız, sıradan, hatta insani ve mantıklı şekilde özgün sözlerle konuşurken hayal edemediğimden bu isimler girdabı, Dresden porseleninden yapılmış, Madame de Guermantes heykelciğinin etrafındaki hayaletlere verilen ziyafet ya da hortlaklar balosundan daha az maddenin sergilendiği sarayın camdan yapılmış vitrini şeffaflığını koruyordu. Daha sonra, Saint-Loup bana, bahçıvanı, kuzeninin papazı ve daha pek çok konu hakkında çeşitli anekdotlar anlattıktan sonra, Guermantes Konağı -bir zamanlar Louvre'un olduğu gibi- Paris'in tam göbeğinde, tuhaf bir şekilde hâlâ varlığını sürdüren kadim bir hak sayesinde miras yoluyla kazandıkları, hâlâ üzerinde feodal ayrıcalıklara sahip olduğu bir kale hâline gelmişti. Fakat bu son ev, Mme. de Villeparisis'nin yan tarafında bulunan, Mme. de Guermantes'in oturduğu konağın bir kanadındaki daireyle bitişik olan yere taşınmamızla ortadan kaybolmuştu. Günümüzde belki de hâlâ rast gelebileceğimiz eski konaklardandı; buradaki haysiyet divanında -bunlar ya yükselen demokrasi dalgasıyla ortaya çıkan alüvyal birikintilerdi ya da farklı ticarethanelerin derebeyin etrafında toplandığı zamanlara ait ilkel zaman mirasıydı- katedralin payandaları arasına kuş yuvası misali yerleşen terzi, ayakkabı tamircisi gibi küçük dükkânlar ve atölyeler vardı; en sonda, konağın ana binasında oturan "Kontes", kapıcının kulübesindeki bahçeden kopartılmış gibi duran birkaç Latin çiçeğiyle süslenmiş şapkasıyla gösteriş yapa yapa iki atın çektiği eski arabasıyla (arabacının yanında oturan ve mahalledeki her bir aristokrat malikânesine kartvizitini bırakmak için ikide bir aşağı atlayan uşağıyla birlikte) yola çıktığında, kapıcının çocuklarına gülücükler saçarak ve o sırada oradan geçmekte olan saygıdeğer kiracı dostlarına küçük tebessümler eşliğinde el sallayarak selamlar verir, aşağılayıcı nezaketi ve eşitlikçi kibiriyle her zaman aynı görünürdü.

Şu anda yaşadığımız evde, avlunun sonundaki soylu hanımefendi, hâlâ gençliğinin baharında olan zeki bir düşesti. Hatta Mme. de Guermantes'ti o, Françoise sayesinde, kısa süre içinde konakla ilgili her şeyi öğrenmiştim. Çünkü (Françoise'nin sürekli "aşağıdakiler" ya da "alttakiler" diye bahsettiği) Guermantes'lar, sabahın ilk ışıklarında başlayan daimî bir endişesiydi, annesinin saçlarını tararken, avluya attığı yasak, dayanılmaz, kaçamak bakışların ardından şöyle derdi: "Şuna bak, iki rahibe geldi; kesin alttakilere geldiler." ya da "Ah! Mutfak penceresindeki şu güzel sülünlere bakın! Nereden geldiklerini sormaya gerek yok, anlaşılın Dük silahını alıp ava gitmiş!", gece çöküp yatmak için hazırlanırken kulağına gelen birkaç notayı duyunca hemen: "Alttakilere misafir gelmiş, eğleniyorlardır muhakkak." çıkarımında bulunurdu; bunun üzerine aklar düşmüş saçlarının çevrelediği simetrik hatlara sahip simasında, gençlik yıllarından kalma, neşeli ama bir o kadar da usturuplu tebessümüyle bir an için bile olsa mekândaki her şeyi güzelleştirirdi; karışık ama özel bir düzen içinde gerçekleştirilen folk dansı misali.

Fakat Guermantes'ların hayatında, Françoise'nin en çok ilgisini çeken, onu en çok tatmin eden ve aynı zamanda canını en çok sıkan, arabanın iki tarafının açılıp Düşes'in arabasına binmesiydi. Bu olay genellikle hizmetçilerimizin öğle yemeği dediği, hiç kimsenin rahat edemeyeceği, merasim eşliğinde yapılan dinî kutlama yemeğinden sonra gerçekleşirdi; bu sırada hizmetçiler o kadar dokunulmazdı ki babam onları çağırmak için zili çalamaz, üstelik beş kere çalsa bile hiçbirinin aldırış etmeyeceğini, bu nedenle böyle bir saygısızlıkla uğraşmanın tamamen bir zaman kaybı olacağını ve sonunda kendisinin zararlı çıkacağını bilirdi. Çünkü (yaşlandığında bile değerlerinden taviz vermeyen) Françoise, günün geri kalanında, dertlerinin ve memnuniyetsizliğinin derin sebeplerini içeren -hiçbir şekilde okunaklı olmayan- uzun hikâyesini dış dünyaya sergilediği, anlaşılması zor küçük, kırmızı, antik çivi yazısına benzeyen suratını göstermekten kendini alıkoymazdı. Bu sorunları "en ufak" detayına kadar anlatırdı fakat bunu sözlerini yakalamamız için yapmazdı. Bu yaptığını -kendi tabiriyle bunun, bizim için

çileden çıkartıcı, “utanç verici” ve “can sıkıcı” olduğunu düşünürdü- “kutsal günün sade ayini” olarak adlandırır.

Ayinin son ritüelleri tamamlandıktan sonra ilk çağlardaki kiliselerdeki gibi hem papazlık yapan hem de dini bütün olmayı sağlayan Françoise, kadehini son bir kez daha doldurdu, boynunu saran peçeteyi çözdü, kahve ve şaraptan ıslanmış dudaklarını sildikten sonra katladı, halkanın içine geçirdi, kasvet dolu gözleriyle: “Biraz daha üzüm almaz mısınız hanımefendi? Çok güzeller.” diyen genç garsona dönüp teşekkür etti ve “bu sefil mutfaktaki” havanın nefes alamayacak kadar sıcak olduğu konusunda serzenişte bulunarak doğruca pencereyi açmaya yöneldi. Pencerenin kolunu çevirip temiz havayı ciğerlerine çekerken avlunun alt tarafına umursamaz ama bir o kadar da ustalıklı bir bakış attı, Düşes’in henüz başlamaya hazır olmadığını sinsice anlamıştı, bekleyen arabanın içinde küçümseyici, heyecan dolu gözlerle kara kara düşünüyordu ve dünyevi şeylere gösterdiği bir anlık dikkatini havanın tatlılığına, güneşin sıcaklığına ardından da gökyüzüne yöneltti; oradan da çatının köşesine, benim odamın bacasının üzerinde, Combray’daki mutfağın civıltılarını duyduğu güvercinleri anımsatan güvercinlerin her ilkbaharda gelip yuva yaptığı yere baktı.

“Ah! Combray, Combray!” diye haykırdı Françoise. Bu yakarışını âdeta şarkı söyler bir tonda yaptı, Arles’e özgü duruluğa sahip yüz hatlarıyla kökeninin Güneylere dayandığını ve ağıt yakarcasına söylendiği toprakların aslında sonradan benimsediği bir topraktan başka bir şey olmadığı konusunda onu seyredenleri düşündürebilirdi. Gerçi öyle olsaydı, pek de doğru olmayabilirdi, çünkü ülkesinde güney bulunmayan hiçbir bölge yoktur; aslına bakarsanız, Güneylilere özgü kısa ve uzun ifadelerdeki hoşluğu Savoylıların ve Bretonluların konuşmasında çok sık karşılaşırız. “Ah, Combray! Kim bilir seni bir daha ne zaman göreceğim, zavallı memleketim! Kim bilir bir daha ne zaman o güzelim alıçların arasından, canım zambakların altından, çekirgelerin ve sanki birisi konuşuyormuşçasına Vivonne’un çıkardığı fısıltılar eşliğinde dolaşacağım. Bunun yerine küçük beyimizin, o iğrenç koridor boyunca yarım saatte bir bitmek bilmeyen koşuşturmasına sebep olan lanet zilini dinlemek zorunda kalıyorum. O zaman bile, yeterince hızlı gelmediğim için küplere biniyor; zile basmadan önce onu duymam gerekiyor sanırım; bir de üstüne, bir dakika geç kalırsan sağa sola ateş püskürtüyor. Ah zavallı Combray! Kim bilir, belki de seninle ölünce buluşacağız, bir taş parçası gibi beni mezarın içine attıklarında. Fakat o zaman da o güzelim bembeyaz alıçlarının kokusunu içime çekemeyeceğim. Bana kalırsa ölüm uykusunda bile, hayatım boyunca bana cehennemi yaşatan bu üç kez zile basma sesini duyacağım.”

Françoise’in kendi kendine konuşması alttaki yelek tamircisinin seslenişiyse son buldu; bu yelekçi, uzun zaman önce Mme. de Villeparisis’yi ziyarete gittiği zaman büyükannemi çok memnun etmişti, hatta Françoise’in duygularının da ondan eksik kalır yanı yoktu. Pencereimizin açıldığını duyduğunda, başını yukarı kaldırdı, iyi günler dilemek için komşusunun dikkatini çekmeye çalışıyordu. Françoise’in genç kızlığındaki cilvesi, mutfaktaki fırının sıcaklığının, öfkesinin ve yılların da vermiş olduğu donuklaşmış tuhaf bir yüze sahip M. Jupien’ı yumuşatıyordu; yelek tamircisini büyüleyici bir çekingenlik, tevazu ve samimiyetle karışık zarif bir şekilde selamladı fakat asla sesli bir karşılık vermezdi çünkü avluya baksaydı annesinin buyruklarına karşı çıkmış olacaktı bu yüzden asla kafasını dışarı uzatıp pencereden konuşmaya cesaret edemezdi, kaldı ki bu bile (ona göre) hanımının aşağılamalarını dinlemeye yeterliydi. Duran arabayı işaret ederek: “Ne kadar güzel atlar!” dese de aslında mırıldandığı şey: “Ne kadar da külistür şey!” fakat ne olursa olsun cevap vermek zorunda olduğunu bildiğinden, bağırarak zorunda kalmadan sesini duyurmak için elini ağzına götürerek:

“İsterseniz birisini alabilirsiniz hatta daha fazlasını, fakat siz bu tarz şeylerden hoşlanmazsınız sanırım.”

Ve Françoise takriben: “Bildiğiniz üzere herkesin zevki farklıdır; bu evde sadelikten yanayız.” anlamına gelen mütevazı ve bir o kadar da kaçamak ve mutluluk dolu hareketinin ardından annesinin gelme ihtimaline karşı pencereyi kapattı. Guermantes’lilerden daha fazla ata sahip olan ‘sizler’ derken söylediği aslında ‘bizdik’ fakat Jupien ‘siz’ demekte haklıydı çünkü tüm gün boyunca durmadan öksürdüğü ve evdeki herkesin hastalık kapacak diye korktuğu zamanlarda, sinir bozucu

kıkırdaması eşliğinde asla olmamış şekilde davranması gibi tamamen kişisel birkaç haz dışında, Françoise, bütünüyle bir hayvana bağlı olan, onun yakaladığı, yediği, sindirdiği ve sonunda kolayca hazmedilebilecek bir kalıntı sunduğu gıdalarla yaşamını sürdüren bitkiler gibi bizimle bir arada yaşıyordu; varlığını sürdürmesi için zaruri mutluluğunu oluşturan kısımları eski geleneklere uygun olarak, yemek bittikten sonra pencerenin kenarında alınan temiz havanın serbestçe yerine getirilme hakkını, alışveriş yapmak için dışarı çıktığında sokakta belli bir miktar aylıklık yapmak ve tatil günü olan pazar günleri de yeğenini ziyaret etme hakkını da ekleyerek-faziletimizle, servetimizle, yaşam tarzımızla hazırlama görevini üstlenmesi gerekenler bizlerdik. Bu nedenle Françoise'ın, babamın saygınlığının henüz olmadığı bir eve taşınmamızın ilk günlerinde ortaya çıkan buhranın bir kurbanı olması anlaşılabilir bir durumdu; “can sıkıntısı” diye adlandırdığı bu illet, köylerine ya da sevdiklerine hasret kalan askerlerin intihar etmeye karar vermeden önce söyledikleri son sözdeki ya da Corneille'in kaleme aldığı eserlerdeki “can sıkıntısı” tabirine eş değer bir sıkıntıydı. Françoise'ın sıkıntısını kısa sürede tedavi eden kişi Jupien'dan başkası değildi, çünkü araba almaya karar vermişçesine belirgin ancak bir o kadar da saf hazzı hissetmesini sağlamıştı. “Şu Julienler çok iyi.” (Françoise için zaten aşına olduğu isimlerle yeni öğrendiği isimleri benzetmek çocuk oyuncuğuydu.) “Çok değerli insanlar; öyle oldukları yüzlerinden okunuyor zaten.” Jupien aslında, arabamızın olmama sebebinin istemediğimizden kaynaklandığı anlayabiliyor, insanlara anlatabiliyordu. Françoise'ın bu yeni arkadaşı, devlet dairelerinden birinde görev yaptığından evde çok az duruyordu. İlk zamanlarda büyükannemin kızı zannettiği “afacan” küçük kızıyla birlikte yelek tamiri yapan adam, yardımcısının (henüz daha ufak bir kız çocuğu olmasına rağmen büyükannemin Mme. de Villeparisis'yi ziyarete gittiği gün yırtılan eteğini büyük bir ustalıklarla diken) kadın giyime yönelip modistra⁴ olmasının ardından bu mesleği icra etmeye olan ilgisini kaybetmişti. Bir terzinin yanında çırak olarak başlayan, ufak söküklere tamir eden, kurdeleleri sabitleyen, düğmeleri diken, kıyafetlere pile yapan, kanca ve ilmiklerle kuşakları bağlayan afacan kız çok geçmeden kalfalığa ardından ustalığa kadar yükselmiş, sosyetik hanımlardan da birkaçını müşteri olarak bağladıktan sonra işine evden devam ediyor, diğer bir tabirle bizim avluda çalışıyordu; genellikle atölyedeki bir iki genç kız da yanında çırak olarak ona eşlik ediyordu. O zamandan sonra da Jupien'in varlığının bir önemi kalmamıştı. Hiç şüphesiz, küçük kız (artık büyümüştü) hâlâ sık sık yelek kesmek zorundaydı. Fakat arkadaşlarının yardımı olduğu sürece kimseye ihtiyacı yoktu. Bu yüzden amcası Jupien bir iş arayışına girmişti. İlk başlarda öğlen yemeklerinde eve gidecek vakit bulabilirken, sonrasında yardımcısının yerini alan adam ancak akşam yemeklerine yetişir olmuştu. Neyse ki “düzenli bir kuruluşa” tayini bizim gelişimizden birkaç hafta sonra gerçekleşti de Françoise'ın sorunlarının en zorlu aşaması olan ilk günleri lüzumsuz ızdırap çekmeden atlatmasına yardımcı olacak kadar uzun süresi vardı. Geçiş döneminde tabiri caizse Françoise için bir yara bandı görevi gören Jupien'in önemini küçümsemeksizin, şunu itiraf etmeliyim ki ilk başlarda ondan pek hazzetmiyordum. Dolgun yanaklarının ve parlak teninin yarattığı etki yakın mesafede tamamen kayboluyor, kasvetli, hülyalı ve merhamet dolu bakışlarının ardındaki gözleri insana, ciddi şekilde hasta olduğunu ya da acısı taze olan büyük bir kayıp yaşadığını düşündürmeye sevk ediyordu. Ağzını açtığı andan itibaren (bu arada konuşması mükemmeldi) hiç de öyle olmadığını, hatta alaycı ve donuk birisi olduğunu belli ediyordu. Bakışlarıyla sözleri arasındaki uyumsuzluktan ortaya çıkan sahtelik nahoştu; herkesin abiye giydiği bir davete sabahlığıyla gelen veya asil bir şahsiyetle konuşmak zorunda kalan köylünün nasıl hitap etmesi gerektiğini bilmediğinden, içinde bulunduğu bu zor durumdan sıyrılmak için sözlerini neredeyse hiçe indiren biri gibi o da bu durumdan rahatsızdı. Jupien'in cümleleri ise aksine (kıyaslamalar bir kenara) büyüleyiciydi. Muhtemelen sahip olduğu gözlerinin, yüzünü sular altında bırakmasına karşılık olarak (onu tanıdıktan sonra bunu fark etmiyordu insan), nadir görülen ve tanıdığım kişiler arasında en kendiliğinden edebî bir zekâyâ sahip olduğunu fark ettim; muhtemelen eğitimsizdi ve küçük yaşlarda okuduğu birkaç kitabın yardımıyla sözcüklerini ustaca kullanabiliyor,

⁴ İtalyanca kökenli olan bu kelime kadın terzi anlamına gelir. (ç.n.)

benimseyebiliyordu. Tanıdığım en yetenekli insanlar erken yaşta ölmüşlerdi. Bu yüzden Jupien'in de ömrünün yakın bir zamanda biteceğini düşünüyordum. Şefkatliydi, merhametliydi, başkalarına karşı oldukça hassas ve cömertti de. Fakat Françoise'in hayatındaki rolü, kısa sürede vazgeçilmez olmaktan çıkmıştı. Françoise yerine başkalarını koymayı öğrenmişti.

Bir tüccar ya da bir hizmetçi bir paketle ya da haberle kapımıza geldiğinde, Françoise hiç aldırış etmiyormuşçasına yalnızca boş bir sandalyeyi işaret edip annesinin gelen adama bir cevap vermesini beklerken bir yandan da mutfakta geçirdiği birkaç dakikayı öylesine ustaca değerlendirirdi ki gelen yabancı'nın "Bizde o tarz bir şey yoksa istemediğimizdendir." görüşünü hafızasına kazımadan gitmesi neredeyse imkânsızdı. Başkalarının bizim paramızın olduğunu bilmesine, zengin olduğumuzu fark etmesine bu kadar önem vermesinin nedeni (Saint-Loup'un bölümlü makaleler dediği eserler hakkında hiçbir şey bilmediğinden ve sadece "Param var. Hasılatı say." dediğinden) onun gözünde yalnızca zengin olmanın, erdemli olmayan zenginliğe sahip olmanın hayattaki en yüce değer olması değildi fakat zenginlik olmayan erdemlilik de onun gayesi değildi. Zenginlik onun için, deyim yerindeyse erdemliliğin bir koşuluysa; onsu erdemliliğin ne değeri ne de etkisi kalırdı. Aralarında yapmış olduğu ayırım o kadar ufaktı ki âdeta her birinin özelliklerini ötekine yükler olmuş, erdemlilikten maddi rahatlık bekleyip, zenginlikten ahlak dersi alma noktasına gelmişti.

Pencereyi kapatır kapatmaz, -aksi takdirde annemin 'ağzına gelecek her türlü hakareti' işitmek zorunda kalırdı- Françoise homurdanarak ve iç çekerek mutfak masasını toplamaya koyuldu.

"La Chaise Sokağı'nda kalan bazı Guermantes'lar var." diye başladı söze babamın uşağı; "Onlarla birlikte kalan bir arkadaşım vardı; faytoncu yamağı olarak çalışıyordu. Bir tanıdığım da, yani tanıdığım dediysem benim değil arkadaşımın kayınbiraderi, Guermantes Baronu'nun saray uşağıyla birlikte askerlik yapmış. Aman sanki babamın oğlu!" diye ekledi uşak; dönemin revaçta şarkılarını söylercesine konuşmalarının sonuna popüler nükteleri de eklemeyi ihmal etmiyordu.

Yaşlı bir kadının yorgun ve hatta Combray dışındaki her şeyi buğulu gören gözleriyle Françoise, kelimelerin altında yatan nükteyi anlamasa da bunun nükteli bir şey olması gerektiğini fark etmişti çünkü konuşmanın gidişatıyla hiçbir bağlantısı yoktu ve şakacı bir insan olduğunu üstüne basa basa söylenmişti. Bu nedenle, "Victor işte, hep böyledir!" derken iyimser ama bir o kadar da şaşkın bir edayla gülümsedi. Bu tür espriler duymanın, -uzaktan olsa bile- toplumun her kesiminde, hatırı sayılır toplumsal zevkleri anımsattığını bildiği için aslında mutluydu; insanlar ellerinden gelenin en iyisini yapmak için acele eder, gerekirse bu yolda hastalanmayı bile göze alır. Ayrıca Françoise, uşağın çok iyi bir dost olabileceğine yürekten inanıyordu; çünkü uşak, Cumhuriyet'in ruhban sınıfına karşı uygulamak üzere olduğu dehşet verici tedbirleri kendisine öfkeli bir şekilde iletmekten asla vazgeçmezdi. Françoise, en acımasız düşmanlarımızın aslında bizle çelişen, bizi ikna etmeye çalışanların değil, bizi mutsuz edebilecek haberleri üreten ve abartanların olduğunu henüz öğrenememişti; bu haberlerde sıkıntımızı dindirebilecek herhangi bir mazeret belirtmemeye özen gösterirler ve muhtemelen bizi, yaptıkları işkenceyi tamamlamak için hem korkunç hem de muzaffer olduklarını göstermemeye çabaladıkları partilere az da olsa saygı duymaya zorlarlar.

"Düşes'in bunların hepsiyle bir bağlantısı vardır mutlaka." dedi Françoise, bir parçaya andante tonunda girercesine konuşmayı yeniden La Chaise Sokağı'ndaki Guermantes'lılara getirdi. "Kimin söylediğini tam olarak hatırlamıyorum fakat şunlardan biri Dük'ün kuzeniyle evlenmiş. Bir şekilde akraba olmuşlar sonuçta. Ne kadar da harika bir aile şu Guermantes'lılar!" derken bir yandan ailenin ne kadar köklü olduğuna bir yandan da ne kadar görkemli bağlılıkları olduğuna saygıyla değinmiş oldu; tıpkı Pascal'ın,⁵ dinin doğruluğunu Akıl ve Kutsal Yazılara dayandırması gibi. Çünkü bu iki ifadeyi açıklamak için tek kelime kullanan ve o kelimeyi de "büyük"ten yana kullanan Françoise'in gözünde bunlar yalnızca tek bir düşünceyi oluşturuyordu; zihninin girintilerindeki karanlığa ışık tutarak parçalanmış taş misali kusurlarını ortaya çıkartan türden bir kelime haznesine sahipti. "Merak ediyorum da Combray'den sadece birkaç mil uzaklıktaki Guermantes Kalesi'nin sahipleri bunlar

⁵ Fizik, felsefe, teoloji ve matematik gibi pek çok alanda uzmanlığı bulunan ünlü düşünür, Blaise Pascal. (ç.n.)

olabilirler miydi? O hâlde bunlar Cezayir'deki kuzenleriyle de akrabadırlar.” Annemle ben uzun bir süre Cezayir'deki bu kuzenin kim olabileceğini düşünüp durduk; ta ki sonunda Françoise'in Cezayir⁶ diyerek kastettiği şeyin aslında Angers⁷ kasabası olduğunu öğrenene kadar. Bazen uzaktaki şeyler yakında olanlardan daha tanıdık gelebilir bize. “Cezayir” adını yılbaşı zamanlarında hediye gelen tatsız hurmalardan bilen Françoise, daha öncesinde Angers'yi hiç duymamıştı. Onun lisanı da tıpkı Fransızca gibi hatalarla doluydu, özellikle yer adlarında. “Bu konuyu kâhyayla konuşmak isterim. Ne diyorlardı ona?” dedi. Muntazam yoldan soru soruyormuşçasına sözünü yarıda keserek, kendi cevabıyla da devam etti: “Ah, tamam, o Antoine idi!” Sanki bir unvanmış gibiydi Antoine. “Bana doğrusunu söyleyebilecek tek kişi oydu fakat o da tam bir çelebidir ama bir o kadar da bilgichtir; görseniz sanki konuşmayı bilmediğini ya da dilini kesip attığını düşünürdünüz. Onunla konuşurken cevap bile vermiyor.” diye ekledi, tıpkı Mme. de Sévigné gibi “cevap” diyen Françoise. “Fakat.” diye konuşmasına devam etti asılsızca, “Tenceremde neyin kaynadığını bildiğim sürece başkalarının tabağına göz dikmem. Katolik olsun ya da olmasın. Zaten hiç cesur bir adam değil! (Bu eleştiri, Françoise'in Combray'de yaşadığı günlerde sahip olduğu, fiziksel cesaretin erkekleri hayvanların seviyesine düşürdüğü hakkındaki fikrini değiştirebilirdi. Fakat öyle olmadı. Cesur sadece çok çalışan anlamına geliyordu.)”

“Bir saksığan kadar hırsız olduğunu da söylüyorlar fakat her söylenene inanmamak gerek. Kiracılar yüzünden hizmetçiler uzun süre orada kalamıyor, kapıcılar kıskanıyor ve Düşes'i onlara karşı dolduruyorlar. Amma velakin Antoine tam bir düzenbazdır, Antoinesse ise ondan da beterdir.” diyerek uşağın karısının tanımlayacak bir sıfat bulamadığından isminin sonuna eklediği kadınsı bir ekle bitirdi cümlesini Françoise; bu kelime yapısını bilinçsizce hafızasına yerleşmiş olan *chaoine*⁸ ve *chanoinesse*⁹ örneklerinden aldığı aşikârdı. Gerçi haksız da sayılmazdı. Hâlâ Notre-Dame yakınlarında Chanoinesse Sokağı adında bir sokak var; doğruyu söylemek gerekirse Françoise, bu ismi (Chaoinelardan başka kimse ikamet etmediği için) veren Fransızlar kadar çağdaştı. Buna ek olarak, aklına gelen bir başka kadınsı kelimeyi de söylemeyi ihmal etmedi: “Hiç şüphe yok Guermantes Kalesi, Düşes'e ait. Bu durumda oranın “maresse”i¹⁰ de odur. Bu da bir şey.”

“Elbette bir şey.” diye bir hışımla söze daldı ironiyi anlamayan uşak.

“Sence bu bir şey midir, evladım? Onlar gibi insanlar için, belediye başkanı kadın olmuş erkek olmuş hiçbir önemi yoktur. Ah, Guermantes Kalesi benim olsaydı, beni bir daha Paris'e adım atarken göremezdiniz. Monsieur-Madame olarak soylarını devam ettirecek olan bir ailenin özgür kaldıklarında ve kimse engel olmadığında Combray'ye kaçmak yerine bu sefil kasabada kalmaları akıl kârı değil. Ne zamana kadar emekliliklerini erteleyecekler? Zaten istedikleri her şeye sahipler. Ölünceye kadar mı? Ah, yiyecek bir kuru ekmeğim, kışın beni ısıtmaya yetecek kadar çalı çırpım olsaydı, Combray'ye, kardeşimin yanına dönerdim. En azından orada yaşadığınızı hissedersiniz; dört tarafınız evlerle de çevrili değildir, gece vakti tek bir çit çıkmaz, birkaç mil ötedeki kurbağaların şarkı söylercesine çıkardığı sesler dışında.”

“Kulağa çok güzel geliyor!” diye coşkuyla haykırdı genç uşak, gondolun Venedik'e özgü olması gibi bu son özellik de sanki Combray'ye özgüydü. Babamın hizmetkârından çok daha sonra eve katılan genç uşak, kendisi hakkında konuşmak yerine Françoise'in ilgisini çekebilecek konular hakkında konuşurdu. Sırf aşçı muamelesi gördüğü zaman tiksintiyle yüzünü kıvrıtıran Françoise, kendisinden 'kâhya' olarak bahseden genç uşağa, kraliyet ailesine üye olmayan prenslerin, kendilerine 'ekselansları' diye seslenen iyi niyetli insanlara karşı duyduğu türden bir şefkat besliyordu.

⁶ Cezayir'in Fransızcası: Algerie ve okunuşu: Aljei şeklinde. (ç.n.)

⁷ Fransa'daki bir şehir olan Angers ve okunuşu Anje şeklinde. (ç.n.)

⁸ Chanoine: Fransızcadada dinî bir kuruluşa bağlı rahip kelimesinin erkek hâli. (ç.n.)

⁹ Chanoisse: Chanoine'nın kadın hâli. (ç.n.)

¹⁰ Maire: Erkek belediye başkanı. Mairesse: Kadın belediye başkanı ya da belediye başkanının karısı. (ç.n.)

“En azından insan orada neyle uğraştığını, yılın hangi zamanında olduğunu bilir. Burada Paskalya’da, Noel’de çiçek açan düğün çiçeklerine rast gelemesiniz; ihtiyarlamış bedenimi yataktan çıkarırken tek bir dua çanı bile duymuyorum. Orada sürekli duyabilirsiniz; ufak tefektir fakat içinden: ‘Kardeşim şimdi tarladan dönmek üzeredir.’ deyip gün batımını izleyebilirsiniz, lambaları yakmadan önce o sırada toprağın bereketi kutlarcasına çalmakta olan çanlarını dinleyecek vaktiniz olur. Fakat burada bir gündüz oluyor bir gece ve sonra yatağa gidiyorsunuz dilsiz hayvanlardan hiçbir farkımız kalmıyor.”

“Méséglise’in¹¹ çok güzel bir yer olduğunu duymuştum, hanımefendi.” diye araya girdi genç uşak, tahmin ettiğinden daha soyut bir hâle bürünen muhabbet, sofrada konuşma konusu hâline geldi.

“Ah, demek Méséglise, ha?” dedi Françoise; Méséglise, Combray, Tansonville isimlerinin herhangi birini dile getirirken sergilediği belirgin gülümsemeye. Bu isimler hayatıyla öylesine özdeşleşmişti ki, dışarıda onlarla her karşılaştığında, bir konuşmanın içinde geçtiğinde takriben bir profesörün kürsüden, çağdaş şahsiyetlere atıfta bulunarak başladığı konuşmasına öğrencilerin hiç beklemediği bir anda isimlerinin okumasıyla yarattığı heyecana benzeyen bir neşe oluşuyordu. Böylesine bir sevincin oluşmasının sebebi, bu yerlerin başka hiç kimsenin hissetmediği şeyleri ona hissettirmesi, çok fazla şey paylaştığı dostlarını hatırlatmasıydı.

“Evet, öyle de denebilir, evladım, Méséglise çok güzel bir yerdir.” bıyık altı bir gülümsemenin ardından devam etti; “Fakat sen Méséglise’i nereden duydun?”

“Méséglise’i nereden mi duydun? Orayı kim bilmez, anlattılar; çok bahsettiler.” Bizim için önemli olan bir şeye başka insanların sahip olduğunu görünce yargılayıcı ifadeyle sorduğumuzdan suç işlemiş birisinin kendisini savunması misali cevap verdi.

“Şu kadarını söyleyeyim, oradaki kiraz ağaçlarının altında durmak, buradaki ateşin önünde tüm gün durmaktan iyidir.”

Onlara Eulalie hakkında bile güzel şeyler söylerdi. Çünkü Eulalie’nin ölümünden bu yana, Françoise’in, ağza atacak tek bir lokması olmayan, açlıktan nefesi kokan, ardından, hiçbir işi beceremeyip zenginlerin cömertliği sayesinde ‘hava atan’ insanları sevdiği kadar onu sevdiği tamamen aklından çıkmıştı. Eulalie’nin pazardan pazara teyzemden ustalıklı ‘koparmayı’ başardığı paralar artık onun canını sıkıyordu. Teyzem konusunda da Françoise her fırsatta methiyeler düzerti.

“Peki Combray’deyken, hanımefendinin bir akrabasının yanında mı kalyordunuz?” diye sordu genç uşak.

“Evet, Mme. Octave ile birlikteydim, ah çocuklar bir görseniz, âdeta melek gibi bir kadındı; evinde hiçbir şey eksik olmaz ve her şeyin de en iyisi olurdu; çok iyi kadındı; kekliklere, sülünlere, hiçbir şeye acımazdı; akşam yemeğine beş altı kişi çıkagelse, her zaman onların önüne koyabileceği en güzelinden eti, birinci kalite kırmızı ve beyaz şarabı, dilediğiniz her şeyi muhakkak bulundururdu.” (Françoise ‘acımak’ olarak dile getirdiği kelime, La Bruyère’in kullandığı türdendi.)¹² “Aylarca, yıllarca kalan akrabalarından sarfiyatlar için tek kuruş para istemezdi. (Françoise bu ifadeyi kullanırken kelimeyi ağzında gevelemedi çünkü ‘sarfiyatın’ yalnızca resmî yerlerde kullanılmadığı, masraf anlamına geldiği bir döneme aitti.) “Ah, o evden kimse eli boş çıkmazdı. Papaz efendinin her zaman bize söylediği gibi, Tanrı’nın huzuruna erişebilecek bir kadın varsa o kadın Mme. Octave’dır. Zavallı hanımefendinin o tiz sesinde söylediği şu sözleri hâlâ aklımda: “Bildigin üzere Françoise, artık hiçbir şey yiyemiyorum fakat sanki yiyormuşum gibi diğerleri için yemekler yapılısın isterim.” Yemekler onun için değildi elbette. Onu bir görseydiniz, bir torba kirazdan daha ağır değildi; öyleydi. Beni hiçbir zaman dinlemedi, doktora gitmeyi asla kabul etmedi. Ah, bir an önce yiyip sofradan kalkacağımız türden bir ev değildi orası. Hizmetçilerinin düzgün beslenmesini isterdi. İşte daha bu sabah olanlar, ağzımıza bir lokma atacak fırsat bulamadık; başımızı kaşıyacak vaktimiz yok.”

¹¹ Fransa’nın kuzeyinde yer alan Méréglise bölgesini Proust, Méséglise olarak değiştirmiştir. (ç.n.)

¹² Jean de la Bruyère’in sözlerinde acımak; esirgemek, mahrum bırakmak anlamında kullanırdı. (ç.n.)

En çok da babamın parçalara ayırdığı peksimetler onun sinirini bozuyordu. Babamın bunu sırf zaman geçirmek ve Françoise'a bir 'oyuncak' olması için yaptığından emindi. "Doğruyu söylemek gerekirse, ben hiç böyle bir şey görmedim." diye tasdikledi genç uşak. Bunu sanki her şeyi görmüş de bütün ülkeleri ve onların bin yıllık geleneklerini barındırdığı tecrübelerine dayanarak hiç böyle peksimet yeme şekline şahit olmamış gibi söylüyordu. "Peki, peki." diye mırıldandı başuşak, "Fakat hepsi değişebilir; Kanada'da insanlar greve gidecekmiş hatta Bakan, geçen akşam beyefendiye bu iş için iki yüz bin frank aldığını söyledi." Bunu söylerken ses tonunda herhangi bir kınama yoktu. Bakan son derece dürüst bir adamdı fakat bütün siyasetçileri güvenilmez olarak gördüğünden, zimmetine para geçirme suçuyla sakız çalmak onun gözünde denkti. Bu tarihî lafları doğru duyup duymama konusunda kendisini sorgulamadı bile, suçlunun bir bir anlattıklarını dinleyip hâlâ babamın onu evden kovmamasına da şaşırıyordu. Ne var ki, Combray felsefesi, Françoise'ın Kanada'daki grevlerin peksimet olayına bir etkisi olur mu diye girdiği beklentiyi ortadan kaldırmıştı. "Dünya döndüğü müddetçe, bizi koşturmaya devam edecek olan efendiler ve onların emirlerini yerine getirecek hizmetkârlar var olacaktır." Bu daimî hareket teorisini çürüten (muhtemelen Françoise'ın akşam yemeğinin süresini hesaplarken kullandığı zaman ölçülerini kullanmayan) annem, saatin son çeyreğinde şöyle söyledi:

"Ne yapıyorlar anlam veremiyorum? Tam iki saattir akşam yemeğindeler."

Ardından çekingен bir edayla üç ya da dört kez zili çaldı. Zili duyan Françoise, onun uşağı ve başuşak, bu sesi kendilerine yapılmış ve cevaplamaları gereken bir çağrıdan ziyade, konser veren bir grubun bir sonraki eserlerini sahnelemeden önce akort ettiği enstrümanlarından çıkan, birkaç dakika içerisinde verilen aranın da biteceğini belirten bir ses gibi algıladılar. Zil sesleri tekrarlanıp daha da ısrarlı bir hâle büründüğünde, hizmetçilerimiz de dikkatlerini vermeye başladılar, yükselen zil seslerinden fazla zamanlarının kalmadıklarını ve çalışmaya devam etmeleri gerektiğini anladıklarında derin iç çekip işlerinin başına geçtiler; genç uşak kapının önünde sigara içmek için alt kata inerken, Françoise ise, bizimle ilgili; "Bugün yine formdalar." tarzında kınayıcı birkaç fikrini belirttikten sonra çatı katındaki eşyalarını düzenlemek üzere yukarı çıktı, o sırada başuşak da özel yazışmalarını tamamlayabilmek için not kâğıdı almaya odama çıktı.

Uşakların bariz gerginliğine rağmen, Françoise en başından beri, Guermantes'ların çok eski zamanlardan beri bu konakta oturmadıklarını fakat yakın geçmişte kiraladıklarını ve ne tarafta olduğunu bilmesem de dairelerinin baktığı bahçenin tıpkı sokak boyunca uzanan diğer bahçeler gibi çok ufak olduğu konusunda beni bilgilendiriyordu; çok geçmeden anladım ki orada ne hendek ne darağacı ne müstahkem¹³ değirmen ne gizli oda ne sütunlu güvercinlik ne derebeyliğine ait bir fırın ne öşür ahır, ne zindan ne asma köprü hatta ne gişeler ne imtiyazlar ne siperler ne de hatıra anıtları... Hiçbiri yoktu. Ama Balbec Körfezi, bütün gizemini kaybedip benim için, dünya üzerindeki tuzlu suların, diğerleriyle yer değiştirdiği sıradan parçalardan biri hâline geldiğinde, tıpkı Elstir'in, Whistler'ın *Mavi ve Gümüş Armoniler* adlı eserindeki opal körfezi Balbec'e benzeterek ona bir kişilik kazandırması gibi, Guermantes ismi, son yerleşkenin Françoise'ın çekiç darbeleriyle yok olduğuna şahit olduğunda, babamın eski dostu bize dönüp Düşes'ten söz ederken şunları söyledi: "Saint-Germain banliyösündeki ilk hanımefendi oydu; Saint-Germain banliyösündeki en önemli ev onunki idi." Kuşkusuz, Saint-Germain banliyösündeki en seçkin salon, önde gelen bu evin, hayalini kurduğum diğer konaklardan eksik kalır yanı yoktu. Yine de bu evin (muhtemelen son olacak) mütevazı olsa da maddi bileşenlerinin tamamen ötesinde gizli bir farklılığı vardı.

Mme. de Guermantes'ı sabahları yaya, öğlenleri de arabasıyla evinden çıkarken gördüğümde, ismini şahsından bulamadığımdan isminin sırrını arkadaşlarında, evinin oturma odasında aramayı kendime birincil hedef olarak belirlemiştim. Aslında daha öncesinde bir kez Combray'deki kilisede hanımefendi bana, göz kamaştırıcı bir başkalaşım şeklinde görünmüş, paramparça olmuş hayallerim yerini, Guermantes isminin ve Vivonne kıyısındaki öğleden sonralarının rengine bürünen göz

¹³ Sağlamlaştırmak, dayanıklı hâle getirmek. (ç.n.)

ardı edilemeyecek kadar büyüleyici yanaklarına bırakmıştı; tıpkı kuğu ya da söğüte dönüşmüş ve artık tabiatın kurallarına boyun eğerek suyun üzerinde süzölmeye ya da rüzgârda savrulmaya mahkûm bir tanrı ya da peri misali. Oysa bu ışıltı neredeyse tamamen gözden kaybolduğunda, gün batımından sonra yansıyan pembe-yeşilimsi kızarıklığın, kürek darbeleriyle bölünmesinin ardından yeniden oluşurcasına ortaya çıkması gibi düşüncelerimin yalnızlığındaki o isim de çok geçmeden yüzümdeki ifadeyi sahiplenmişti. Fakat artık Mme. de Guermantes'ı sık sık penceresinin önünde, avluda, sokakta görüyordum; en azından ben, Guermantes ismini onunla bütünleştirmeyi başaramasaydım, gerçekleştirmek, bütün eylemleri başarmak uğruna suçu zihnimin güçsüzlüğüne atardım; fakat o da yani komşumuz da aynı hataları yapıyor gibiydi; dahası bu yaptığının bir hata olduğunu düşünmeden yapıyordu. Mme. de Guermantes kendisini diğer kadınlarla bir tutup, sıradan bir kadının şıklık konusunda kendisiyle boy ölçüşebileceğini hatta onu alt edebileceğini düşünüyormuşçasına kıyafetlerinin modaya uygun olması için büyük özen gösteriyordu; hâlbuki güzel giyimli bir kadın oyuncunun sokakta hayranlıkla onu izlediğine gözlerimle şahit olmuştum; sabahları yürüyüşe çıkmadan önce, erişilmez hayatının ortasında gösteriş yaparcasına içlerinden geçerken bayağılıklarını ortaya çıkardığı yoldan geçen insanların fikirleri sanki onu yargılamaya yetmiş gibi aynanın karşısında rol yapmasını izliyordum; bulunduğu statüden çok aşağıdaki şık kadın rolünü oynayışı bir saray gösterisinde hizmetçi kızı oynayan kraliçevaryıdı; somurtkan bir mizaç, kibirli bir tavır, alaycılık ve ikiyüzlülükten arındırılmış bir tutkuyla sergiliyordu gösterisini; doğuştan gelen ihtişamının mitolojik unutuşuyla, duvağını düzgün takıp takmadığına bakıyor, manşetlerini çekiştiriyor, paltosunu düzeltiyordu; kutsal-kuğu¹⁴ gibi sergilediği hareketlerle bir tanrı olduğunu unutarak, bir üyesi olduğu hayvan türünün doğasında bulunan bütün hareketleri sergilemesi, gagasının iki yanında bulunan parıltılı hayatından hiçbir esinti içermeyen gözleriyle bakması ve aniden fırlayıvermesiyle âdeta bir kuğu gibiydi. Fakat gittiği farklı bir şehirde ilk görüşte hüsrana uğrayan bir gezgin, yılmayıp müzeleri ve galerileri gezerek şehrin büyüsunü hissedebileceğini düşündüğü gibi, ben de Mme. de Guermantes'ın evine girsem, onun arkadaşlarından biri olsam, hayatının bir parçası olsam, işte o zaman, parlak turuncu-kahverengimsi zarfın içindeki isminin aslında ne anlama geldiğini, etrafındaki insanlara tarafsızca ne ifade ettiğini öğrenebileceğimi düşünüyorum; ne de olsa babamın arkadaşı, Guermantes'ın, Saint-Germain banliyösü için önemli olduğunu söylemişti.

Orada yaşadıklarını varsaydığım hayat, deneyimlerimde olanlardan öylesine farklı bir kaynaktan meydana geliyor ve öylesine özel olması gerekiyormuş gibi geliyordu ki, Düşes'in davetlerinde benim de daha önceden tanıştığım insanları gerçekte orada görmeyi hayal dahi edemiyordum. Bir anda mizaçlarını değiştiremeyeceklerinden, konuşmaları benim bildiğim türden konuşmalar gerçekleştirirlerdi; karşılındaki kişiler de belki de aynı insani şekilde cevap verirlerdi; Saint-Germain banliyösünün en önde gelen evinde geçirilen akşam boyunca daha öncesinde yaşadığım anların birebir aynısı gerçekleşirdi. Ki bu imkânsızdı. Böylece zihnim belli zorluklarla mücadeleye tutuşurdu; Tanrı'mızın varlığını konakta hissetmek, bana banliyölerdeki, nehrin hemen kıyısında bulunan aynı zamanda her sabah yatağımdan bile duyabildiğim halı dövme seslerinin geldiği en seçkin evlerden artık daha muallak geliyordu. Fakat beni, Saint-Germain banliyöleriyle ayıran sınır çizgisi tamamen gerçek olmakla birlikte son derece kusursuzdu. Ekvator'un ötesine yayılan ve kapılarının açık olduğu bir gün, tıpkı benim gibi annemin de gözüne ilişip söylemeye cesaret ettiği, Guermantes'ların paspaslarını gördüğümde açık açık banliyölere ait olduğunu düşünüyordum. Bazen mutfak penceremizden görebildiğim yemek salonları, kırmızı pelüşlerle döşenmiş loş koridorları nasıl olur da esrarengiz Saint-Germain büyüsunü sahip olamıyor, zoraki modanın bir parçası olamıyor, coğrafi konum olarak bu muhitte yer alamıyordu? Bu yemek salonunda misafir ağırlamak, Saint-Germain banliyösüne gitmek, o havayı solumak, sofraya geçmeden önce koridordaki deri kaplı koltukta oturan Mme. de Guermantes'ın yanında oturan insanlar Saint-Germain banliyösünde oturuyor muydu? Hiç şüphe yok ki, banliyö dışındaki bazı davetlerde basit giyimli insan

¹⁴ Pek çok inanışta kutsal sayılan kuğu, ruhu ve saflığı temsil eder. (ç.n.)

topluluğunun ortasında kral gibi tahtta oturan, yalnızca isimden ibaret olan ve çeşitli varsayımlarda bulunan, zihninizde canlandırmaya çalıştığınızda ya bir müsabakada yarışan ya da asil bir ormanda avcılıkla uğraşan birileri zaman zaman belirirdi. Fakat burada, Saint-Germain banliyösünün önde gelen evinde, seçkin salonunda, loş koridorunda onlardan başka kimse yoktu. Onlar, tapınağı ayakta tutan, değerli malzemelerle işlenmiş sütunlardı. Aslında aile arasında verilen davetlerde bile Mme. de Guermantes davetlilerini onların arasından seçebilirdi; on iki kişilik yemek davetlerindeyse, göz kamaştırıcı peçete ve tabaklarla donatılmış masanın etrafında bir araya geldiklerinde, kutsal sütunların çevrelediği sunağın önündeki sembolik, Saint-Chapelle Kilisesi'ndeki altından yapılmış havari heykellerine benzerlerdi. Evin arka tarafında kalan, yüksek duvarların arasından uzanan, yaz akşamları Mme. de Guermantes'in akşam yemeğinden sonra likör ve portakal şurubu içtiği ufak bahçeye gelince, akşam dokuzla on bir arasında -deri koltuk kadar etkili bir güce sahip olan- demir sandalyesinde Saint-Germain banliyölerine özgü esintileri teneffüs etmeden oturmasının, Figuière vahasında siesta yaparken Afrika'nın havasını hissetmemesi kadar imkânsız olduğunu nasıl olur da anlayamazdım? Bazı nesnelere, bazı kişileri diğerlerinden ayırmayı, yeni bir atmosfer yaratmayı ancak hayal gücü ve inanç yapabilir. Vah! Saint-Germain banliyölerinin sanat eserleri, yerel güzellikleri, beklenmedik doğa olayları, resmedilmeye değer manzaraları arasında dolaşmak muhtemelen ömrüm boyunca hiç nasip olmayacaktı. Olağanüstü bir minare, toprakta yeşeren ilk palmye, kıyısındaki yıpranmış paspas, egzotik gayretin ya da bitki örtüsünün ilk işareti gibi uzanan derin bir deniz misali (karaya çıkmak konusunda hiçbir zaman umut kırıntısı sahip olmadan) görünen ben ise titrek bir ürpertiyle yetinmek zorundaydım.

Oysa benim gözümde salon kapısından başlayan Guermantes Konağı'nın uzantıları, Düük'ün gözünde çok daha geniş bir alana uzanıyor olsa gerek; diğer tüm kiracıları, fikirlerinin hiçbir önemi olmayan çiftçiler, köylüler, miras kalan arazileri satan insanlar olarak gören Düük, her sabah geceliğini çıkarmadan pencerenin önünde tıraşını olur, havanın sıcaklığına bağlı olarak gömlekle, pijamayla, korkunç renklerle işlenmiş tüylü, ekosele ceketle, ceketlerinden daha kısa olan açık renk paltosuyla avluya inip yakın zamanda satın almış olduğu atlardan birinin seyisle dolaşmasını izlerdi. At birden fazla kez Jupien'in dükkânının camını kırınca, Jupien, Düük'ten tazminat isteyerek onu çok kızdırdı. "Sırf Düüşes Hanımefendi'nin konakta ve mahallede yapmış olduğu iyilikleri düşünürsek." diye söze giren M. de Guermantes; "Bu vatandaşın bizden tek kuruş talep etmesi rezilliktir." Fakat Düüşes'in bu zamana kadar yaptığı 'iyi' bir şeyin ne olduğuna dair en ufak bir fikre sahip olmayan Jupien sözlerinin arkasındaydı. Yine de Düüşes iyi şeyler yapmıştı -fakat herkese aynı anda iyilik yapamayacağından- ancak bir kişiye yaptığı faydaların hatırasını başkalarına yardım etmek konusunda çekimser olmamıza sebebiyet verir, bundan mütevellit hoşnutsuz olan insanın siniri daha da güçlenir. Zaten Düük'e göre mahalle -ki bu hatırı sayılır bir mesafe- hayır işleri yapılan bir yer olması dışında avlunun bir uzantısı ve atların dörtlüye koşabileceği uzun bir alandan ibaretti. Yeni satın aldığı atın kendi başına nasıl tırıs gittiğini gördükten sonra ata koşumu takıp¹⁵ tüm komşu sokaklarda gezdirdi, dizginleri elinde tutup arabanın yanında koşan seyis Düük'ün önünden atı bir aşağı bir yukarı geçirdi; heybetli, açık renk kıyafetleri, dişlerinin arasında duran purosunu, başı hafif havada, monokl gözlüğüyle kaldırırda dimdik duran Düük atı denemek için bir aşağı bir yukarı sürdükten sonra Champs-Élysées'deki metresiyle buluşmaya gitti. M. de Guermantes avludan ayrılmadan takriben kendi statüsüne yakın olan bir çiftte selam verdi: İşçi sınıftaki ailelere benzeyen bu çiftten birisi onun kuzeniydi, hiçbir zaman çocuklara bakmak için evde durmazlardı; kadın her sabah kontrpuan ve füğ öğrenmek için Shola'ya, kocasıysa odun yontmak ve deri işlemek üzere atölyesine giderdi; onlar dışında Norpois Baronu ve Barones'ine selam verirdi; karısı kilisede yer gösteren, kocasıysa cenazeyi gömen kişiler gibi her zaman siyahlara bürünmüş bir hâlde günde birkaç kere kiliseye gitmek üzere dışarı çıkarlardı. Aslında babamın merdivenden inerken ayaküstü karşılaştığı ama nereden geldiğini anlamadığı, bizim de eski dostumuz olan eski büyükelçinin yeğenleriydiler; çünkü babam, Avrupa'nın en seçkin adamlarıyla temas kuran

¹⁵ Koşum takmak: Atın kayış takımıyla arabaya bağlanması. (ç.n.)

ve muhtemelen boş asalet unvanlarını umursamayan böylesine önemli bir şahsın, bu muğlak, ruhani ve dar görüşlü soylularla hiç selamlaşmadığını sanıyordu. Buraya taşınalı çok uzun zaman olmamıştı; az evvel M. de Guermantes'a selam veren adamla avluda karşılaşan Jupien, nasıl hitap edeceğini bilmediğinden adama 'M. Norpois' demiş.

"Bay Norpois mı, gerçekten mi! Bu gerçekten inanılmaz! Yok artık! Bu adam yakında size Yoldaş Norpois da der!" diye haykırdı M. de Guermantes, Baron'a dönerek. Kendisine "Saygıdeğer Dük" demek yerine "bay" diye hitap eden Jupien'a karşı duyduğu hıncı sonunda dile getirebilmişti.

M. de Guermantes'ın babamın mesleki bilgilerine ihtiyaç duyduğu bir gün kendisini ona büyük bir nezaketle tanıtmıştı. O günden sonra, babama komşuluk adı altında sık sık bir şeyler danıştı ve zihni tam anlamıyla işine odaklanmış, hiçbir şeyin onu bölmesini istemeyen babamın aşağıya indiğini görür görmez, Dük seyislerinin yanından ayrılıp avludaki babamın yanına gelir, yüzyıllardır kraliyet ailesine hizmetkârlık yapan kişilerin nezaketiyle babamın devasa paltosunun yakasını düzeltir, elini tutar ve Guermantes Dükü de olsa değerli tenini ondan esirgemediğini ispatlarcasına, bir saray nedimesinin utangaçlığıyla elini okşar, bundan sinir olan ve bu durumdan nasıl kurtulacağını kara kara düşünen babamı sokağın başındaki girişe kadar götürürdü. Bir gün karısıyla beraber arabayla çıkarken karşılaştığımızda coşkulu bir şekilde selam vermişti; ismimi karısına söylemiş olsa gerek fakat nasıl biri olduğumu ya da simamın neye benzediğini bilme ihtimali var mıydı ki? Üstelik kiracılarından biri olarak tanıtılmak ne kadar da kötü bir şeydi! Düşes ile Mme. de Villeparisis'nin salonunda tanışmak çok daha değerli olabilirdi; aslında kendisini gidip görmem için büyükannemle haber göndermiş ve edebiyata da ilgili olduğumu düşünerek birkaç yazara daha aynı şeyi yapmıştı. Oysa babam sosyeteye girmek için henüz genç olduğumu düşünüyordu, zaten sağlık durumum da onu bu konuda tedirgin ettiğinden, bana faydası olmayacak emsalleri oluşturmaktan kaçınıyordu.

Mme. de Guermantes'ın uşaklarından biri Françoise'la sürekli sohbet ettiğinden, Düşes'in sık sık ziyaret ettiği birkaç konağın ismine aşınaydım fakat hiçbirini zihnimde canlanmıyordu; hayatımın bir parçası oldukları andan itibaren yalnızca zarfın içinde görebildiğim isimlerin hayatları akla hayale sığar mıydı?

"Bu gece Parma Prensesi'nin verdiği büyük davette gölge oyunları sahnelenecek." dedi uşak. "Ama biz gitmeyeceğiz çünkü hanımefendi beş treniyle Chantilly'e, birkaç gününü Aumale Dükü'yle geçirmeye gidecek; hanımefendinin başhizmetkâri ve yardımcısı da ona eşlik edecek. Ben burada kalıyorum. Bu durum Parma Prensesi'nin hoşuna gitmeyecek, Düşes'e yazdığı mektupların sayısı çoktan dördü geçti."

"O hâlde bu sene Guermantes Kalesi'ne gitmeyeceksiniz?"

"İlk defa oraya gitmeyeceğiz; Dük'ün romatizmaları yüzünden, doktor kalorifer yapılarına kadar oraya gitmememizi söyledi ancak bu zamana kadar her yıl oraya gider ocak ayına kadar kalırdık. Kalorifer hazır olmazsa hanımefendi birkaç günlüğüne Cannes'a, Guise Düşesi'nin yanına gidecek fakat henüz hiçbir şey kesin değil."

"Peki, tiyatroya gider misiniz?"

"Arada sırada operaya gidiyoruz, genellikle Parma Prensesi'nin locasının olduğu akşamlarda; yani haftada bir; orada sergiledikleri oyunlar çok hoşmuş, tiyatrolar, operalar ve dahası. Hanımefendi abone olmayı istemedi fakat ne olursa olsun biz gidiyoruz ya hanımefendinin arkadaşlarının locasına ya da bir başkasının locasına, en çok da Dük'ün kuzeninin karısı olan Guermantes Prensesi'nin locasına gidiyoruz. O Bavyera Dükü'nün kız kardeşidir. Sanırım şimdi tekrar yukarı çıkmanız gerekiyor, değil mi?" dedi her ne kadar Guermantes'lularla özdeşleşmiş olsa da genellikle efendileri siyasi bir zümre olarak gören uşak, bunu yaparken de Françoise'a bir düşesin hizmetindeymişçesine saygılı davrandı. "Sağlıklı olmanın tadını çıkarıyorsunuz, hanımefendi."

"Ah bir de şu lanetli bacaklarım olmasaydı! Düzlükte yine iş görüyorlar da ('düzlük'ten kastı: Françoise'ın yürümekten hiç şikâyetçi olmadığı avlu ya da sokaklar, diğer bir deyişle 'düz alanlar') merdivenlerden çıkarken beni öldürüyorlar. Hoşça kalın beyefendi, akşama belki yeniden görüşürüz."

Uşak, Françoise'a düklerin oğullarının genellikle babaları ölünceye dek prens unvanı taşıdıklarından bahsettiğinden beri Françoise uşakla olan sohbetini sürdürmeyi daha çok istiyordu. Açıkça görülüyor ki, Fransız topraklarından kalıtımsal olarak aktarılan, soyluluğa karşı bir tür isyan ruhuyla harmanlanmış ve uyum sağlamış olan bu asillik kültürü, halkının içine çok güçlü bir şekilde yerleştirilmiş olmalı. Çünkü Napolyon'un dehasından ya da kablosuz telgraftan söz edildiğinde tamamen kayıtsız kalan ve şöminedeki küllerini temizlerken ya da sofrayı hazırlarken yapmış olduğu hareketleri bir an için olsa bile yavaşlatmayan Françoise'a bu isimlerin yapısal özellikleri basitçe anlatılsaydı, Guermantes Dükü'nün en küçük oğluna genellikle Oléron Prensi denildiğinde: "Çok güzel, harika!" diye haykırırdı ve sanki kilisenin camından dışarı bakıp derin düşüncelere dalmıyormuşçasına hayran kalırdı.

Üstelik Françoise, sık sık Düşes'e mektup getirmeye gelen Agrigente Prensi'nin uşağıyla arkadaş olduğundan sosyete de konuşulan, Saint-Loup Markisiyle Mlle. d'Ambresac'ın evliliğinin neredeyse kesinleştiği gibi büyük haberleri de ondan öğreniyordu.

Mme. de Guermantes'in hayatının gidişatını aktardığı bu villaların, bu locaların, bana kalırsa, kendi evi kadar perili evlerden eksik kalır yanı yoktu. Guise, Parma, Guermantes-Bavyera isimleri, Düşes'in gittiği olası diğer tüm tatil yerleriyle, arabasının tekerlerinin arkasında bıraktığı izle konağa bağlanan günlük şenlikleri ayırırdı. Mme. de Guermantes'in hayatının sırayla bu tatillerde, şenliklerde oluştuğunu bana bildirselerdi, onunla bağlantı kurmam konusunda beni böylesine aydınlatamazlardı. Bu isimlerden her biri Düşes'in hayatına farklı bir kararlılık katmış olsa da bu durum yalnızca onun gizemine farklı bir boyut kazandırmaktan başka bir işe yaramamıştı; dalgalanmakta olan kendi gizeminden kaçmaya çalıştığı ortaya çıkınca da kapağı kapatılmış bir kap misali dünya hayatı boyunca süregelen gelgite karşı dört bir yanını çevrelemişti. Düşes şenlik zamanında Akdeniz kıyılarına bakarak yemeğini yiyebilirdi fakat Mme. de Guise'in villasında yerd, burada bulunan Paris sosyetesinin kraliçesi sayısız prensesin arasında giydiği o beyaz keten elbisesiyle diğer konuklardan bir farkı kalmıyordu ve bu nedenle bana kalırsa bu hâli daha dokunaklı, bulunduğu yeni hâliyle daha kendiydi, tıpkı yıldız bir balerinin akıp gitmekte olan büyüleyici bir gösteride peş peşe diğer balerinlerin yerine çıkması gibiydi; Düşes gölge oyunlarını izleyebilirdi fakat Parma Prensesi'nin vermiş olduğu davette de izleyebilirdi, opera ya da trajediyi dinleyebilirdi fakat Guermantes Prensesi'nin locasında da dinleyebilirdi.

Bir insanın hayatı boyunca sahip olduğu tüm imkânları, tanıdığı, az evvel yanından ayrıldığı ya da az sonra buluşacağı insanların hatırasını o insanın bedeniyle sınırlandırdığımız için, Françoise'dan, Mme. de Guermantes'in yürüyerek Parma Prensesi'yle öğle yemeğine gideceğini duymuşsam, öğlen vakti, batmakta olan güneşin üzerinden yükselen bir bulut gibi, kıyafetiyle aynı tonda olan yüzüyle onu evden çıkarken gördüğümde, Saint-Germain banliyösünün bütün hazlarını pembe, sedef işlemeli parlak iki kapak arasındaki minik bir pusulada yaşamıştım.

Babamın bakanlıkta çalışan A.J. Moreau isminde bir arkadaşı vardı, kendisini diğer Moreaulardan ayırmak için, isminin önüne baş harflerini eklemeye her zaman özen gösterir, dolayısıyla insanlar ona kısaca 'A.J.' diye seslenirdi. İşte bu A.J. öyle ya da böyle Opéra-Comique'deki bir gala gecesine davet buldu, babama da bir bilet gönderdi; ilk hayal kırıklığımdan sonra bir daha hiç izlemediğim Berma'ya *Phèdre*'in bir sahnesi verildiğinden, büyükannem babamı bileti bana vermesi için ikna etti.

Doğruyu söylemek gerekirse, birkaç yıl önce beni böylesine darmadağın eden Berma'yı izleme fırsatının hiçbir önemi yoktu. Bir zamanlar sağlık, huzur, her şeyin uğruna tercih ettiğim şeye karşı kayıtsız oluşum gerçeğini hüzüün dolu duygularla fark ettim. Hayal gücümün gafil avladığı bölük pörçük değerli gerçeklik parçacıklarını yakından seyretme imkânına olan arzumda herhangi bir azalma olmamıştı. Oysa benim hayal gücüm artık onları büyük bir aktrisin diksiyonuna yerleştirmiyordu; Elstir'e yaptığım ziyaretlerden beri, zamanında Berma'nın oyunundaki trajedi sanatına karşı duyduğum inancımı kâh bazı modern tablolarla kâh bazı duvar halılarına aktarmıştım; inancım ve arzum artık Berma'nın tutumlarına ve diksiyonuna aralıksız tapınmak için ortaya

çıkmadığından, kalbimde sahip olduğum suretleri tıpkı Eski Mısır'da ebedî hayatlarını sürdürmek için sürekli beslenmesi gereken ölümlerin suretleri gibi yavaş yavaş yok oluyordu. Bu sanat zayıflamıştı, bayağılaşmıştı. Artık derinlerde yatan ruh yoktu.

O akşam, babamın arkadaşından aldığı bilet elimde operanın geniş merdivenlerinden çıkarken, karşılaştığım adamı ilk başta M. de Charlus sandım; çalışanlardan birine bir soru sormak için başını çevirdiğinde yanıldığımı fark ettim ancak yalnızca giyim tarzından değil aynı zamanda biletleri kontrol eden ve locanın kapısında duran adamla olan konuşma tarzından bu yabancıyı onunla aynı sosyal sınıfa koymakta hiç tereddüt etmedim. Çünkü kişisel teferruatların benzerliğinin yanı sıra, o dönemde soyluluğun bu kesiminin varlıklı ve akıllı erkekleriyle, 'büyük işletmelerin' ya da finans dünyasının varlıklı ve akıllı erkekleri arasında hâlâ çok belirgin bir fark vardı. Bu ikinci gruptan biri, soyluluğunu kanıtlamak için alt tabakadan biriyle konuşurkenki kibirli tonu, sevimli, nazik bir beyefendi gibi gülümsemesi, yalandan sergilediği tevazu ve tahammül duygusu, seyircilerden biriymiş gibi davranmasını, görgüsünün getirdiği bir imtiyaz olduğunu düşünürdü. O sırada Paris'te bulunan Avusturya İmparatoru'nun yeğeni olan Saksonya Prensi'nin son günlerde resimli gazetelerde çıkan portresine inanılmaz derecede benzemeseydi, muhtemelen onun bünyesinde barındırdığı küçük dünyasına hapsolmuş, dışarı taşmayı bekleyen gülümsemesinin arkasına saklandığı esnada tiyatro salonuna giren varlıklı bankacıların oğulları bu büyük beyefendiyi önemsiz birisi zannederlerdi. Onun, Guermantes'ların çok yakın arkadaşı olduğunu biliyordum. Görevlinin yanına geldiğim sırada Saksonya Prensi'nin (ya da benzettiğim kişinin) gülümseyerek: "Loca numaramı bilmiyorum; kuzenim, kendi locasını sormamı söylemişti." dediğini duydum.

Belki de gerçekten Saksonya Prensi idi; belki de "Kuzenim onun locasını sormamı söylemişti." dediği sırada gözünün önünde canlanan suret Guermantes Düşesi idi (ki bu durumda, kuzeninin locasında hayatının en hayal edilemez anlarından birini yaşamasına şahit olabilirdim); hatta şöyle ki, kendisine has gülümseyen bakışları, dudaklarından dökülen o yalın kelimeler, bir mutluluk ihtimaliyle ve belirsiz bir temayüzle kalbime (soyut bir düşünceye dalmaktan çok daha usulca) dokunuyordu. Görevliye söylediği her ne ise, benim sıradan hayatımın sıradan gecesini, yeni bir dünyaya açılması muhtemelen bir yola aktarmaya yetti; 'loca' kelimesini söyledikten sonra kendisine gösterilen, şu anda içinden yürüdüğü koridor nemli ve küflenmişti; su altında kalmış mağaraları, perilerin yaşadığı mitolojik krallıkları andırıyordu. Önümde takım elbise giymiş, benden uzaklaşmakta olan bir beyefendi vardı ama lambanın üzerine çok iyi sabitlenmiş bir reflektör gibi takip ederken doğrudan ona bakmamaya özen gösterdim, bunu yapmamın sebebi onun Saksonya Prensi olduğu ve Guermantes Düşesi'nin yanına gittiği düşüncesiydi. Yalnız olmasına rağmen, büyümlü bir fener tarafından aydınlatılan gölge kadar istikrarsız, anlaşılmaz, uçsuz bucaksız, kendi kontrolü dışında oluşan bu fikir onun önünde gidiyor, savaş zamanında Yunanlı savaşçının yanında duran, diğer insanların göremediği ilahi bir güç gibi ona yol gösteriyordu.

Phèdre'in¹⁶ hatırlayamadığım birkaç dizesini zihnimin derinliklerinde arayarak yerime geçtim. Hatırladığım kadarıyla, uyak sayısında bir yanlış vardı; ancak saymaya çalışmadığım için sanki bana, beceriksizlikle klasik bir şiir dizesi arasında hiçbir ortak ölçü var olamazmış gibi geliyordu. Bu korkunç mısraları on iki hecelik bir dize hâline getirmek için en az yarım düzine heceyi çıkartmam gerektiğini öğrenseydim, buna hiç şaşırımdım. Fakat aniden şu dizeyi hatırladım; *İnsanlık dışı dünyanın tedavi edilemez güçlükleri sihirli bir şekilde kayboldu*; dizenin heceleri bir an önce gerekli ölçüye dönüştürüldü, fazlalık olanlar, yükselip suyun yüzeyine çıkınca patlayan hava kabarcıkları misali yok oldu. Velhasıl, mücadele ettiğim bu fazlalık, tek bir heceden ibaretti.

Belirli sayıdaki ön koltuklar gişede satışı sunulmuş ve başka türlü yakından görme imkânı bulamayacakları insanları izlemek isteyen züppelik meraklısı insanlar tarafından alınmıştı. Aslında halkın önünde yaptıkları bu inceleme genellikle sakladıkları gerçek sosyete hayatının bir parçasıydı, çünkü Parma Prensesi arkadaşlarını kendi istediği gibi balkona, localara, koltuklara yerleştirmişti,

¹⁶ Aslen *Phèdre et Hippolyte* olan Jean Racine'in yazmış olduğu dramatik tiyatro eserinin ismi. (ç.n.)

geriye kalan salon ise sanki herkesin yer değiştiği, tanıdığı bir arkadaşını görünce gidip yanına oturduğu bir misafir odası gibiydi.

Yanımda, devamlı gelen aboneleri tanımayan, sırf hava atmak için tanıyormuş gibi yapıp yüksek sesle isimlerini bağıran kaba saba insanlar oturuyordu. Bu abonelerin sanki kendi oturma odalarında oturuyormuşçasına davrandıklarını, çalmakta olan řeye hiç saygı göstermediklerini ifade etmeyi de ihmal etmiyorlardı. Hâlbuki durum tam tersiydi. Berma'yı izlemek için bilet almış gelecek vadeden genç adamın tek dūřündüđu, eldivenlerini kirletmemek, řans eseri yanına oturmuş olan insanları rahatsız etmemek hatta onlarla arkadaş olmak, kesik kesik atılan bakışları hafif bir tebessümle takip etmek, seyircilerin arasında karşılaştığı tanıdığının bakışlarından kibarca kaçmaktır; ardından binbir kararsızlıktan sonra yanına gidip konuşmaya karar verir ta ki sahneden yankılanan üç dong sesi buna engel olana kadar, ayağa kalkarken kaldırdığı, önlerinden geçerken elbiselerini yırttığı, ayakkabılarına bastığı seyircilerin arasından Kızıl Deniz'deki İbraniler gibi kaçmak zorunda kaldı. Oysa sosyete mensup insanlar (balkonun geniş terasının arkasında, tıpkı dördüncü duvarı olmayan küçük salonlar ya da insanın dertten tasadan uzak kalmak için gittiği altın çerçevesiz aynaların, kırmızı peluş koltukların olduğu Napolitan tarzında döşenmiş küçük kafeleri andıran) localarında oturduğu için, bu lirik sanatın mabedini ayakta tutan sütunların yaldızlı gövdelerine ellerini umursamazca koydukları için, localara doğru palmye ve defne yaprakları uzatan bir çift heykelin âdeta onlara gösterdiği saygı karşısında istifini bozmadan kaldıkları için zihinlerini oyunu dinlemek için boşaltabilecekler yalnızca onlardı, tabii zihinleri olsaydı.

Başlangıçta belli belirsiz gölgeler dışında hiçbir şey görünmüyordu; karanlığın içinden bir anda -hiç rastlamadığımız değerli bir taşın ışıltısı gibi- bir çift ünlü bir göz ya da karanlık bir arka planda IV. Henry'nin madalyonu gibi bir parıltı beliriverdi, Aumale Düku'nün eğik hâline benzeyen bir görünmez kadın silüeti: "İzin verin paltonuzu alayım, Lord'um." diye haykırmasını duyan Prens: "Ah! Lütfen Mme. d'Ambresac olur mu hiç!" diye cevap verdi. Bu tatlı inatlaşmanın ardından hanımefendi paltoyu aldı ve nail olduğu şeref ile herkesi kıskandırdı.

Fakat diğer localarda, hemen hemen her yerde, o karanlık meskenlerde yaşayan beyaz tanrıçalar, gölgelenmiş duvarlara sığınarak görünmezliklerini sürdürmüşlerdi. Gösterinin devam etmesiyle birlikte, büründükleri belli belirsiz insan figürleri, süsledikleri karanlığın gölgesinden yavaşça birer birer ayrılıyor, kendilerini ışığa doğru yükselttikçe yarı çıplak bedenleri açağa çıkıyor ve seyirleri aydınlıkta son buluyordu; açtıkları ve hafifçe salladıkları tüylü yelpazelerin aralıklarından görünen, incilerle süslenmiş sümbül rengi bukleleri altındaki parlak yüzleri, yelpazenin gel gitine ayak uydururcasına karanlık ortamı aydınlatıyordu; ardından bu taraftaki ön sıra başladı; su perilerinin gözlerinden yansıyan berrak yüzeyin ağzına kadar dolan kısmını yer yer sınır olarak belirleyen karanlık, saydam krallıktan ebediyen ayrılmış ölümlüler diyarı. Köşesindeki açılır kapanır koltuklar ve koltuklardaki canavar şekilleri, optik yasalara ve onların geliş açısına göre basit bir sadakatle gözlerin yüzeyini tasvir ediyordu, diř gerçeklik iki bölümden oluşsa bile, ne kadar ilkel olursa olsun, bizimkine benzer bir ruha sahip olmadıklarını bildiğimizden, bir gülümseme ya da tanıyıcı bir bakışla karşılık verirsek kafayı yediğimizi dūřünebiliriz; şöyle ki, bunlar madenler ve tanımadığımız insanlardır. Bu sınırın ötesinde, kendi bölgelerine çekilirken, denizin ışıltılı kızları her gülümsediklerinde, uçurumun çıkıntılarına yapışan püsküllü deniz salyangozlarına ya da akıntıların taşıdığı yumuşak deniz yosunuyla süslenmiş başı, cilalı bir tař gibi pırıl pırıl parıldayan gözleriyle suda yaşayan bir yarı tanrıya dönüşüyorlardı. Bu yaratıklara doğru eğilip şeker ikram ediyorlardı; bazen tufanlar, geçe kalmış, güler yüzlü ve mahcubiyetini belli eden, karanlığın derinliklerinden süzülerek gelen hayat dolu Nereid'in¹⁷ geçmesine izin vermek için duruluyordu; daha sonra gösteri sona erdiğinde, onları yüzeye çeken dünyanın melodik seslerini daha fazla duyma umudu kalmadığından kız kardeşler aniden geri çekilerek gecenin karanlığında kayboluyordu. Fakat tüm bu geri çekilmelerinin, insanlığın eserlerini görme konusundaki ılımlı tutkularının, onlara yaklaşmasına

¹⁷ Yunan mitolojisindeki su altı perilerine verilen isim. (ç.n.)

izin vermeyen meraklı tanrıçaların başlangıç noktası ve en ünlüsü, Guermantes Prensesi'nin sahne locası olarak herkes tarafından bilinen loş bloktu. Küçük tanrıların oyunlarını uzaktan yöneten güçlü bir tanrıça misali Prenses, kasıtlı olarak, locanın yan tarafına yerleştirilmiş mercan kırmızı koltuğun biraz gerisinde duruyordu, arka tarafındaysa muhtemelen bir ayna olan büyük, cama benzeyen su yansıması insana, denizin parıldayan berraklığında güneş ışığının böldüğü düşey, duru ve akıcı bir bölgeyi anımsatıyordu. Kimi su altı fidanları gibi bir anda filizlenip çiçek açan, bir kuşun kanadı kadar yumuşacık olan büyük beyaz bir çiçek Prenses'in alnından yanaklarına doğru sarkıyor, yanağını uysal, cilveli, tutku dolu, bir o kadar da canlı bir kıvraklıkla sarıyor, hatta bir iskele kuşunun yuvasındaki pembe yumurta misali yanağını neredeyse sarıp sarmalıyordu. Saçlarının üstünden kaşlarına kadar uzanan ve boyun hizasına kadar devam eden, güney denizlerindeki bazı sahillerden toplanmış beyaz deniz kabuklarından ve incilerden yapılmış bir tül vardı, dalgalardan zar zor çıkmayı başaran bir deniz mozaigi kimi zaman karanlığın derinliklerine geri batıyordu, o zaman bile Prenses'in her yeri aydınlatan o ışıltılı gözleri bir insanın varlığını açığa çıkartmaya yetiyordu. Onu alaca karanlığın diğer kızlarından çok daha üstün kılan güzelliği, tam olarak boynunda, omuzlarında, kollarında, endamında yer almıyordu. Fakat zarif, henüz tamamlanmamış hatları tam bir başlangıç noktasıydı; gözler, karanlık bir perdenin üstüne yansıyan ideal bir görüntü gibi, kadının etrafında hayat bulan görünmez hatları görünür kılıyordu.

“Guermantes Prensesi bu.” dedi yanımda oturan kadın birlikte oturduğu beyefendiye, ‘prenses’ kelimesinin ne kadar saçma bir unvan olduğunu belirtircesine ‘p’ harfini vurgulayarak. “İncilerini de gözümüze sokmayı ihmal etmiyor. Benim onunki kadar incim olsaydı onları böyle sergilemezdim; bence bu yaptığı hiç hoş değil.”

Hâl böyleyken, seyircilerin arasında kimler olduğunu görmek için etrafa bakan herkes Prenses'i görünce, gönüllerindeki meşru güzellik tahtının yükseldiğini hissediyordu. Nitekim bir insanın, Lüksemburg Düşesi'nin, Mme. de Morierval'in, Mme. de Saint- Euverte'in ve diğer pek çoğunun yüzlerini tanımasını sağlayan şey, büyük kırmızı bir burnun tavşan dudakla ya da kırışık bir çift yanağın kaytan bıyıkla yakınlığıydı. Bu yüz hatları aslında kendi başlarına göze çarpmak için yeterliydi, çünkü ünlü ve etkileyici bir ismin insanda uyandırdığı duyguların kaleme alındığı yazılı belgelerin itibari değerine sahiptiler; ama aynı zamanda, çirkinliğin aristokratik bir şeyle ilgili olduğunu ve asil bir hanımefendinin yüzünün seçkin olması şartıyla güzel olup olmamasının pek bir önemi olmadığı fikrini insana aşıyorlardı. Oysa, isimlerinin baş harfleri yerine, tuvallerine resmettikleri güzel bir figür, bir kelebek, bir kertenkele ya da bir çiçekle imzalarını atan bazı sanatçılar misali Prenses, locasının köşesinde sergilediği güzelliği atılan en asil imza olabilirdi; çünkü sair zamanlarda yalnızca yakın çevresindeki insanları tiyatroya getiren Mme. de Guermantes'in varlığı, aristokrasi düşkünlerinin gözünde, locasının oluşturduğu, bir nevi prensesin Münih ve Paris'teki saraylarında sürdüğü sıradan özel hayatının bir sahnesini anımsatan tablonun gerçekliğinin en makul belgesiydi.

Hayal gücümüz, daima seçtiğimizin dışında bir şey çalan laternaya benzediğinden, Guermantes-Bavyera Prensesi hakkında bir şey söylendiğini her duyduğumda, zihnimde on altıncı yüzyıla ait bazı başyapıtların hatırası çalmaya başlamıştı. Şu anda kendisini smokin giymiş iri kıyım bir beyefendiye kristalize edilmiş meyve ikram ederken görünce bu çağrışımdan bir an önce kurtulmak zorunda kaldım. Kuşkusuz, Prenses'in ve misafirlerinin seyircilerin geri kalanı gibi birer insan olduğu sonucundan çok uzaktım. Orada yaptıklarının sadece bir oyundan ibaret olduğunu anlıyordum (Muhtemelen önemli kısımları yaşadıkları yer burası değildi.), önceden hazırlamış oldukları gerçek yaşamlarının rolüne giriş yaparken, benim aşına olmadığım dinî kurallar gereği, birbirlerine şeker ikram ediyor, ardından reddediyorlardı; durmadan parmak ucunda bir eşarbin etrafında dönen dansçının adımı gibi anlamını yitirmiş, sıradanlaşmış bir jeste dönüşmüştü. Kim bilir, belki de şekerleri ikram ederken tanrıça, alaycı bir ses tonuyla (çünkü gülümsediğini gördüm): “Almaz mısınız?” diyordu. Bunun benim için ne önemi vardı? Bir tanrıçanın bir yarı-tanrıya hitap ederken kullandığı, Mérimée ya da Meilhac tarzındaki sözlerinde çok hoş bir incelik bulabilirdim; her ikisinin

de akıllarında bulunan yüce düşüncelerinin ne olduğunun bilincinde olan yarı-tanrı ise şüphesiz yeniden gerçek hayatlarını yaşamaya başlayacakları ana kadar oyunlarına dâhil olmayı kabul ediyor, aynı esrarengiz sertlikle: “Teşekkürler; kirazdan bir tane alırım.” diye cevaplıyordu.

“Şu şişman adam Ganançay Markisi.” dedi yanımda oturan adam, bilmişlik edasıyla, arka sırasından fısıldanan ismi pek doğru anlamamıştı.

Palancy Markisi, uzun boynundan öne doğru eğilmiş yüzü, monokl gözlüğüne yapıştırdığı iri, yusuvarlak gözleriyle sakın sakın saydam karanlığın içinden yerini değiştiriyor, bir akvaryumun cam duvarının arkasında, kendisini izleyen meraklı bakışlardan bihaber bir balık gibi halkın oturduğu koltukları görmüyordu. Arada sırada durup hırıltılı solumasıyla soluklanıyordu; onu görenlerin onun acı mı çektiğini, uyuduğunu mu, yüzdüğünü mü, yumurtladığını mı yoksa sadece nefes mi aldığını anlamaları oldukça güçtü. Locaya kendi evi gibi alışık olması ve prensesin ona şeker uzatmasına kayıtsız kalmasından dolayı ona ettiğim kadar kimseye gıpta etmiyordum; o sırada Prenses âdeta bir çift elmas misali o güzelim gözleriyle ona bakıyordu, böyle anlarda zekâ ve samimiyet sanki eriyip gidiyordu, oysa aralarda, salt maddi güzelliklerine, madeni ışıltılarının yalınlığına dönüşüyorlar, en ufak yansıyan bir ışıkla karanlığı insanlık dışı ve görkemli parıltılarıyla tenvir ediyorlardı. Bu esnada, Berma'nın *Phèdre*'de oynadığı sahne başlayacağı için Prenses locanın ön tarafına geldi; bunun üzerine, geçtiği ışık alanı sanki bir tiyatro prodüksiyonuymuş gibi, yalnızca kıyafetlerin renginin değil aynı zamanda üstündeki süslerin dokusunun da değiştiğini gördüm. Artık sular diyarının bir parçası olmayan, kurumuş, su yüzeyine çıkmış, locasında oturan Prenses Nereid olmaktan çıkmış Zaire hatta belki de Orosmane rolündeki inanılmaz trajedi oyuncusu gibi mavi beyaz bir türbanın içinde göründü; nihayet, ön sıradaki yerini aldığı anda, sedef pembesi yanaklarını şefkatle sarıp sarmalayan iskele kuşu yuvasının, yumuşak, göz kamaştırıcı, kadifemsi, muazzam bir cennet kuşu olduğunu gördüm.

Fakat artık bakışlarım, Guermantes Prensesi'nin locasından içeri giren, kötü giyimli, gözleri öfkeyle parlayan ufak tefek bir kadına ve peşinden gelen, benim de birkaç sıra önüme oturan iki adama çevrildi. Sonunda perde açıldı. Eski beslediğim arzularımdan artık hiçbir iz kalmadığını görünce üzülmeden kendimi alamadım, o zamanlar izlemek için dünyanın öbür ucuna kadar gidebileceğim bu olağanüstü olayın hiçbir anını kaçırmak istemediğimden, tıpkı astronotların bir güneş tutulmasını ya da bir kuyruklu yıldız en ufak ayrıntısıyla gözlemleyip kayıt altına almak amacıyla Afrika'ya, Batı Hint Adaları'na yerleştirdiği levhalar gibi zihnimi hazırlıyordum; bir bulutun (sanatçının keyifsizliği ya da seyircilerdeki bir hadise) gösterinin en yoğun hâliyle sergilenmesini engeller endişesiyle tir tir titrerdim; bir sunak gibi Berma'ya adanmış olan bu tiyatroya gitmeseydim, gösteriyi en mükemmel koşullarda izlemiş saymazdım kendimi; daha sonra onun tiyatronun bir parçası olduğunu hissettim, Berma tarafından atanan beyaz karanfilli görevliler, berbat giyimli insanlarla dolup taşan kubbeli balkonlar, üzerinde Berma'nın fotoğrafları olan programları satan kızlar, dışarıdaki meydanın tam ortasında duran kestane ağaçları, bütün bu dostlar, bana Berma'yla ayrılmaz gibi görünen o günlerin izlerini taşıyan sırdaşlar, hepsi onun bir parçasıydı. O zamanlar *Phèdre*, 'Beyan Sahnesi', Berma benim için bir tür mutlak varoluşa sahiptiler. Kendi başlarına yaşadıkları mevcut deneyim dünyasından uzakta bizden ayırdılar, onlarla yüz yüze gelmem gerekiyordu, onların iç yüzlerini anlayacak, gözlerimi ve ruhumu tamamen açsam bile çok azını özümseyecektim. Fakat hayat öylesine güzel görünüyordu ki bana; yöneticiliğini yaptığım kendi hayatımın değersizliğinin hiçbir önemi yoktu çünkü giyinmeye, dışarı çıkmaya hazırlanmak için harcadığımız zaman kadar önemliydi aslında, onun ötesinde, bütünüyle sahip olunması imkânsız, yaklaşılması zor aynı zamanda daha somut olan gerçekler, *Phèdre* ve Berma'nın kendi bölümünü okuma şekli mutlak bir biçimde vardılar. Dramatik sanattaki bu mükemmellik hayalleri (o zamanlar günün herhangi bir anında, hatta belki de gecenin bir vaktinde zihnimi çözümlene yapmaya maruz bırakarak hazırlayabildikleri bu güçlü ışıltı) devreye girseydi, kendi elektriğini biriktiren ve üreten bir pil gibi olurdu. Ve öyle bir zaman gelmişti ki, hastalıktan bitap düşüp öleceğimi düşünmeme rağmen gidip Berma'yı izlemem şart olmuştu. Fakat artık, uzaktan masmavi bir gökyüzü parçası gibi görünen ama yaklaştıkça sıradan görüş alanımızdaki şekline geri dönen bir teppe gibi, bütün

bunlar da mutlak dünyayı terk etmiş, diğer şeylerden bir farkları kalmamıştı, tüm bunları idrak edebiliyorum çünkü oradaydım; oyuncular tanıdığım insanlarla aynı öze sahip insanlardı, artık yüce ve özgün bir öz oluşturmayan *Phèdre*'in bu satırlarını mümkün olan en iyi şekilde seslendirmeye çalışan insanlardı; dizeler ise her şeyden ayrı, bir parçası oldukları Fransız şiir külliyatına geri dönmeye hazırdı. İnatçı ve etkin arzusun nesnesi artık mevcut olmamasına rağmen, yıldan yıla değişen fakat sürekli ani dürtülerle etkisini gösteren aynı eğilimler, tehlikeyi umursamadan varlığını sürdürdüğü için derin bir hayal kırıklığı yaşıyorum. Hasta yatağımdan kalkıp bir sayfeye ya da başka bir yere Elstir'in bir resmini ya da bir Orta Çağ halısını görmek için yola çıktığım gün, Venedik seyahatime başladığım güne ya da Berma'yı dinlemeye gittiğim güne ya da Balbec'e gitmek üzere yola çıktığım güne o kadar çok benziyordu ki, fedakârlığımın anlık nesnesinin kısa bir süre sonra hiçbir tesirinin kalmayacağını daha gitmeden hissediyor, şu anda uğruna saatlerce uykusuz kalıp acı çekmeyi göze aldığım bu duvar halılarının, bu tabloların yanından geçsem bile bakmak için durmayacağını biliyordum. Nesnenin istikrarsızlığından çabamın ne kadar boş olduğunu, aynı zamanda daha öncesinde fark etmediğim kadar engin olduğunu anladım; tıpkı sinir hastası birisine yorgun olduğunu söyleyerek yorgunluğunun iki kat artması gibi. Bu arada düşlerim, onunla bir bağlantısı olan her şeyi ayırt ediyordu. Ve her zaman belirli bir tarafa çekilen, tek bir hayale odaklanan en dünyevi arzularımda bile harekete geçirici başlıca etken, bir fikirdi. Uğruna hayatımı ortaya koyacağım bu fikrin merkezindeyse bütün öğleden sonra Combray'deki bahçede oturup kitap okurken kurduğum hayallerde olduğu gibi mükemmellik düşüncesi yatıyordu. O zamanlar Aricie, Ismène ve Hippolyte'nin konuşma ve tavırlarındaki dikkatimi çeken sevgi ya da öfkenin kasıtlı ifadelerine karşı öncesinde beslediğim türden bir hoşgörüyü artık sahip değildim. Oyuncuların istedikleri şey -bu arada yine aynı sanatçılar- yine aynı akıllı hareketleriyle, kâh önceden hesaplanmış belirsizlik ya da şefkatli ses tonlarıyla cümleleri dile getirmek kâh hareketlerine trajik çeşitliliği ya da yalvarıcı yumuşaklığı katmaktı. Tonlamaları çıkan sese: "Nazik ol, bir bülbül gibi şakı, okşarcasına, kur yaparcasına." ya da "Şimdi öfkeden patla." diye emirler veriyor ve ardından coşkun telaşlarıyla birlikte onları da alıp götürmeye çalışarak sesin üzerine hücum ediyorlardı. Ancak diksiyonlarından bağımsız, asi olan sesler, maddi kusurları ya da cazibesıyla, gündelik bayağılığı ya da yapmacık tavırlarıyla, değiştirilemez biçimde oyuncuların doğal sesi olmaya devam ediyor, tekrarladıkları dizelerde yer alan duygunun bile değiştirmeye gücünün yetmeyeceği bir akustik ya da sosyal olgu bütünlüğünü sahneliyordu.

Benzer şekilde oyuncuların jestleri de kollarına, elbiselerine: "Görkemli olun." diyordu. Fakat bu emirlere itaat etmeyen uzuvların her biri, rol hakkında hiçbir şey bilmeyen omuzla dirsek arasındaki bir pazı ile hava atmasına izin veriyorlardı; günlük hayatın önemsizliğini ifade etmeye ve Racine'i anımsatan incelikler yerine kas bağlantılarını önemli hâle getirmeye devam ediyorlardı; kolların taşıdığı kumaş parçalarıysa, yer çekimi kanunlarına uygun olarak yeniden düşey çizgi üzerine yere düşüyordu. O sırada, yanımda oturan ufak tefek kadın haykırdı:

"Tek bir alkış bile yok mu! Hiç böylesini gördünüz mü? Gerçi çok yaşlanmış, bu rolü oynayamaz; yıllar önce emekli olmalıydı."

Yanımda oturanların ıslıklı protestolarının üzerine, öteki iki genç adam, kadını sakinleştirmeyi başarmışlardı, artık öfkesi yalnızca bakışlarındaydı. Kaldı ki bu öfke yalnızca başarıyı, şöhreti teşvik edebilirdi; çünkü tonla para kazanan Berma borç içinde yüzüyordu. İş ya da sosyal randevularına gidemediğinden, Paris'in her sokağında özür dileklerini iletme için koşturan habercileri, önceden ayırtılmış ancak hiçbir zaman kalmadığı otel odaları, köpeklerini yıkadığı okyanus esansları, tüm yapımcılarına sözleşmeyi ihlal ettiği için ödeyeceği yüklü tazminatları vardı, daha ciddi masrafları ve Kleopatra kadar şehvetli olmasa bile telgraflarda, iş adamlarının şehirlerinde ve krallıklarda varlığını israf etmenin yollarını bulurdu. Ancak ufak tefek kadın, hiçbir zaman başarıyı tatmamış bir aktristti ve Berma'ya karşı ölümcül bir nefret besliyordu. Berma sahneye yeni çıkmıştı. Ve o sırada -ne mucize ama- tıpkı tüm gece boyunca öğrenmek için boş yere çabaladığımız dersleri ertesi sabah uyandıığımızda noktasına kadar ezberle bilmemiz gibi, tıpkı hatırlamak için bir hayli

çaba sarf etmemize rağmen başarısız olduğumuz ve çabalamayı bıraktığımızda zihnimize bütün canlılıklarıyla beliren ölü arkadaşlarımızın yüzleri gibi, Berma'nın, esas özelliklerini kavrayabilmek için hırsıyla uğraştığım zamanlarda benden kaçmak için kullandığı yeteneği, şimdi, unutulmanın üstünden yıllar geçtikten sonra, bu kayıtsızlık anında, doğrudan ortaya çıkan bir şeyin zorlamasıyla beni kendisine hayran bırakıyordu. Eskiden bu yeteneği soyutlama girişimlerimde, deyim yerindeyse, duyduklarımın *Phèdre*'i oynayan bütün sanatçıların ortak paydası olan bu rolün kendisini çıkartabiliyordum; böylece geriye kalan Mme. Berma'nın yeteneğini öncesinden her detayıyla incelediğim için tortu hâlinde süzgeçten geçirebiliyordum. Fakat rolün dışında keşfetmeye çalıştığım bu yetenek onunla ayrılmaz bir bütündü. Böylelikle büyük bir müzisyen de (Vinteuil de piyano çalarken böyle görünüyordu.) öylesine müzik virtüözüdür ki gerçekte bir piyanist olup olmadığı bir muammadır, çünkü çalışı (yer yer parlak efektlerle taçlanan parmak hareketlerinin işleyişini, en azından nerede olduğunu tam olarak bilmeyen dinleyicilere somut, elle tutulur gerçekliğin ayırt edilebileceğini düşündürten tüm o nota yağmurlarını açıkça sergilemediğinden) öylesine şeffaf, öylesine yorumlarla doludur ki piyanistin kendisi geri planda kalır ve artık bir şahesere açılan pencereden başkası değildir. Aricie, İsmène ya da Hippolyte'nin taklitlerini ve seslerini, görkemli ya da narin bir kenar süsü gibi çevreleyen amaçları ayırt edebilmişim fakat *Phèdre* bunu içselleştirip üstüne alınmıştı; zihnimse onun diksiyonundan ve tavırlarından sıyrılmayı, hiçbir işaret belirtmeden ortaya çıkan bu etkilerin, bu değerleri el değmemiş saflıkla kavramayı ve tamamen özümsemeyi başarmıştı. İçinde cansız ve zihne karşı gelen en ufak bir zerre tanesi olmayan Berma'nın sesi, Aricie ya da İsmène'nin soğuk sesinden akan, kendi içlerinde özümseyemedikleri için, herhangi birinin hissedebileceği o gözyaşı taşmasının etrafındakiler tarafından fark edilebilir olmasına fırsat vermiyordu, hatta bir kişi, müziğin güzel bir tınısı olduğunu söylerken aslında fiziksel özelliğini değil ruhuna dokunan meziyetini övdüğü usta bir kemancının enstrümanı misali Berma'nın sesi de, mükemmelliğin o narin etkisini dinleyenlerin en küçük hüccesine kadar nüfuz ettiriyordu; tıpkı kaybolmuş bir su perisinin yerinde cansız bir su kaynağının bulunduğu klasikleşmiş bir manzarada olduğu gibi, açık ve somut olan bir niyet, tuhaf, olması gerektiği gibi ve soğuk berraklıktaki bir ruh hâline dönüşmüştü. Kelimelerin dudakları arasından dökülerek oluşturduğu mısralar misali Berma'nın kolları, taşan bir nehrin koparttığı yapraklar gibi göğsüne doğru yükseliyordu; gitgide geliştirdiği, daha da değiştireceği ve oyuncu arkadaşlarının jestlerinde izleri görülebilecek farklı derinliklerin muhakemelerine bağlı ancak düşünme kökenini kaybetmiş olan Berma'nın sahnedeki tavrı, içinde yarı-tanrıçaların çevresini, zengin ve karmaşık unsurlarını barındıran bir ışıltıya dönüşmüştü fakat onun bu tavırlarını hayranlıkla izleyenler bunu sanatsal bir zafer olarak değil Tanrı vergisi bir hediye olarak ele alıyorlardı; dar ve narin beyaz duvakları, canlı bir maddeye ya da çelimsiz, ürkek bir kovanın yanına yaklaşırken sergiledikleri hassasiyetle, acı çeken yarı Pagan, yarı Jansenci birisi tarafından örülmüşe benziyordu; bunların hepsi, ses, tavır, jestler, duvaklar mısra denen fikrin beden (insan vücudunun aksine, görüşümüzü engelleyen ışık geçirmez bir perdeyle değil, bünyemize nüfuz eden ve keşfettiğimiz ruh sayesinde arındırılmış, hayat bulmuş bir kıyafetle saran) bulmuş hâlinin etrafını sarmalayan, gizlemek yerine, asimile ettikleri ve içlerine yayılan ruhu daha ihtişamlı bir şekilde sergiledikleri ilave örtülerden ya da yarı saydam hâle gelmiş çeşitli özlerin katmanlarından başka bir şey değildi; bütün bunların birleşmesi durumunda, hepsinin içinden geçen, merkezî bir noktaya hapsolmuş ışığın kırılmasına sebep oluyor, daha varlıklı, daha geniş, daha değerli ve daha iyi bir hâle getirmesinde etkisi oluyordu. Dolayısıyla Berma'nın yorumu, Racine'in eseri içinde, dâhi bir soluğun hayat verdiği ikinci bir eserdi.

Gerçeği söylemek gerekirse, benim izlenimim eskisine kıyasla daha hoş olmasına rağmen pek de farklı değildi. Fakat artık, bu izlenimi tiyatral dehanın önceden var olan, soyut ve yanlış fikirleriyle kıyaslamıyor, onun tam olarak bu olduğunu artık anlıyordum. Berma'yı ilk seyredişimde herhangi bir zevk almadıysam bunun sebebi, tıpkı eskiden Champs-Élysées'de Gilberte ile bulduğumdaki gibi, ona çok güçlü bir arzu beslemiş olmamdı. İki hayal kırıklığım arasındaki belki de tek benzerlik bu değildi, daha derin başka benzerlikler de vardı. Bir kişi ya da bir eser (ya da bu konuda yapılan bir

sunum) tarafından bize verilen belirgin bireysellik izlenimi o kişiye ya da esere özgüdür. Gerekliğinde, kusursuz bir yüzün ya da yeteneğin sıradan bir gösteride keşfetme yanılığısına düşebileceğimiz, ‘güzellik’, ‘biçim derinliği’ ‘pathos’¹⁸ ve benzeri fikirleri hayata döndürürüz; fakat eleştirel ruhumuz onun karşısında, içindeki bilinmeyen unsuru tespit edip soyutlaması gereken, zihinsel bir karşılığı olmayan bir şeklin ısrarıyla karşı karşıya kalır. Tiz bir ses, garip bir şekilde sorgulayıcı bir tonlama duyar. Kendi kendine şunu sorar: “Bu iyi mi? Şu anda hissettiğim şey sadece bir hayranlık mı? Renk zenginliği, asalet, güç bu mu?” Ve buna tekrar cevap veren tiz bir ses, meraklı sorgulayıcı bir tonlamadır, tanınmayan, ‘biçim derinliğine’ yer bırakmayan birinin tamamen somut bir şekilde neden olduğu despotça izlenimdir. Bu nedenle onları samimiyetle dinlediğimiz takdirde, bizi en çok hayal kırıklığına uğratmasını beklediğimiz sesler aslında en güzelleridir çünkü fikir hazinemizde bireysel bir izlenime karşılık olabilecek bir fikir yoktur.

Berma’nın oyunculuğunun bana gösterdiği şey tam olarak buydu. Asaletle, diksiyon zekâsıyla kastedilen buydu. Ana, şiirsel, güçlü bir yorumun değerini şimdi anlayabiliyordum; daha doğrusu bu sıfatların uygulandığı şey buydu; klasik mitolojide yeri olmayan gezegenlere Mars, Venüs, Satürn adlarının verilmesi misali. Biz bir dünyada hisseder, başka bir dünyada düşünür, isim veririz; ikisi arasında belirli irtibatlar kurabilirsek de araya bir köprü kuramayız. Berma’yı seyretmeye gittiğim o ilk öğlen vaktinde, üstesinden gelmem gereken bu yanlı, bu aralık oldukça dardı; her kelimeyi duymak için kulaklarımı dört açtıktan sonra, ‘yorumlamanın asaleti’ ve ‘özgünlük’ hakkındaki fikirlerimi bağdaştırmakta bazı zorluklar yaşamıştım fakat bir anlık bir dalgınlıktan sonra alkışlamaya başlamıştım; alkışım sanki gerçek izlenimimden değil bir şekilde peşin hüküm verdiğim fikirlerimle, kendi kendime: “Nihayet Berma’yı seyrediyorum.” demekten aldığım zevkle bir şekilde bağlantılıymış gibiydi. Belirgin bir biçimde özgün sanat eseri ile bir insanla güzellik fikri arasındaki fark, tıpkı aşk ve hayranlık fikirleriyle, bunların bize hissettirdikleri arasındaki farkla aynıdır. Bu nedenle onları tanımada başarısız oluyoruz. Berma’yı seyretmekten hiç zevk almamıştım (Gilberte’le görüştüğüm zamanlarda olduğu gibi). Kendi kendime şöyle demiştim: “Yani ona hayran değilim.” Fakat o zamanlar Berma’nın oyunculuğunun sırrını öğrenmeye çalışmaktan başka bir şey düşünmüyor, yalnızca bununla meşgul oluyor, onun oyunculuğunun içerdiği her şeyi kavramak için zihnimi olabildiğince açmaya çalışıyordum. Şimdi anladım ki, tüm bunlar hayranlıktan ne bir eksik ne de fazlasıymış.

Berma’nın rolünü yorumlamasının ortaya çıkardığı deha, aslında Racine’in dehası mıydı?

İlk başta öyle düşündüm. *Phèdre*’in sahnesi bitip perdeler kapandığı esnada seyircilerin coşkulu alkışları arasında yanımda oturan öfkeli kadın küçük bedenini doğrultup yan tarafa döndüğünde, sinirden kaskatına dönmüş suratıyla diğerlerinin alkışlarına katılmadığını göstermek ve fark edilmeden arada kaybolan, sansasyonel bulduğu protestosunu daha belirgin hâle getirmek için kollarını çapraz bir şekilde göğsünde bağladığı sırada yanıldığımı anladım. Ardından gelen piyes, bir zamanlar dört gözle beklediğim yeniliklerden biriydi, ünlü olmadıklarından, önemsiz sıfatıyla yaftaladıklarından ve çok fazla rağbet görmediklerinden o anda sergiledikleri performans dışında herhangi bir varoluşları yoktu. Hiç olmazsa, bir başyapıtın sonsuzluğunun, sahne ışıklarının genişliği ve özel bir olay için yazılmış bir piyes kadar etkili bir kapanış yapabilecek bir performansı süreyle ve yerle kısıtlamadıklarını gördüğüm için hayal kırıklığı yaşamıyordum. Üstelik seyirciye hitap ettiğini ve bir gün meşhur olacağını hissettiğim her yeni pasajda, geçmişte sahip olamadığı şöhretin yerine gelecekte sahip olacağı hazzı ekledim; daha önce hiç kimsenin duymadığı bir başlığın bir gün aynı tatlı ışığın altında, yazarın diğer eserleriyle yan yana bulunması hayal dahi edilemeyen bir başyapıtın ilk sahnelendiği günü hayalimizde canlandırmak için sergilediğimizin tersine zihinsel süreç izliyordum. Ve bu rol bir gün sanatçının en iyi canlandırdığı roller arasında, *Phèdre*’in hemen yanında yerini alacaktı. Kendi başına tüm edebî değerlerden yoksun değildi fakat Berma diğerlerinde olduğu kadar görkemliydi. O zaman anladım ki, oyun yazarının eseri, onu oynayacak sanatçı için esasında nispeten

¹⁸ Merhamet ve sempati gibi his uyandırma gücü ya da yeteneği. (ç.n.)

önemsiz olan, kendi yorumlarıyla bir başyapıtı dönüştürebileceği bir ham maddeden ibaretti; tıpkı Balbec'te tanıştığım büyük ressam Elstir'in resmettiği, hiçbir niteliğe sahip olmayan okul binasıyla başlı başına bir sanat eseri olan katedralden aynı değerde ilham alması gibi. Ressamın, evleri, arabaları, insanları, hepsini birbirine benzeyen geniş bir hüzmeye hâline getirmesi misali, Berma da aynı şekilde birbirine karıştırılmış, sessizleştirilmiş ya da vurgulanmış, daha az tanınan bir oyuncunun düzgün telaffuz etmek için tek tek okuduğu kelimelerin üzerine büyük korku ve şefkat perdesi çekiyordu. Şüphesiz her bir kelimenin kendine özgü bir tonlaması vardı, Berma'nın diksiyonuyla mısraların uyumunun düzgün şekilde anlaşılmasını sağlıyordu. Bir kafiye, yani önceki kafiye ile aynı anda hem benzer hem de farklı söylemenin neden olduğu fakat yeni fikir çeşitliliği getiren bir şey duyduğunuzda, biri fikrîsel diğeri aruz olmak üzere birbirinin üstüne binen iki sistemin bilincinde olmak, sıralı karmaşıklığın, güzelliğin ilk unsuru değil midir zaten? Oysa Berma sözlerini, repliklerini hatta bütün konuşmalarını kendilerinden çok daha geniş bir ses havuzuna sokuyordu; onların bu havuzun sınırında mecburen durmalarını, bağlantılarını koparmalarını görmek büyük bir hazdı; nitekim, bir şair de kafiye tamamlayacak olan, dilinin ucuna gelen kelimeyi tereddüt etmeden çıkarttığı, bir besteci, birbirleriyle çelişen librettosunun çeşitli sözlerini tek bir ritimde birleştirip kontrol altına aldığı, aynı hazzı hissediyordur. Berma da Racine'in şiirleri kadar modern oyun yazarının cümlelerine de kendi kişisel sanatının başyapıtları olan keder, asalet ve tutkuya dair o geniş imgeleri yerleştirmeyi başarıyordu; tıpkı farklı modellerin resmedildiği portrelerden ressamı tanıyabildiğimiz gibi bu imgelerden de onu tanımak mümkündü.

Eskiden olduğu gibi, ne Berma'nın davranışlarını ne bir kez yanıp daha sonra hiç yanmamak üzere bir anda kaybolan bir sahne ışığının yarattığı güzel renk hüzmelerini durdurup ölümsüzleştirmeyi ne de bir dizeyi yüzlerce kez tekrarlamasını istiyordum. Esas isteğimin, şairin, aktrisin, yapıtların yönetimini yapan büyük dekorasyon sanatçısının niyetlerinden daha müşkülpeşent, zahmetli olduğunun farkına vardım; dile getirilirken bir dizinin üzerinden süzülen çekiciliğin, sürekli olarak başka hâllere dönüşen değişken tavırların, bu ardışık tabloların gelip geçici sonuçlar veren, tiyatro sanatının yaratmayı üstlendiği değişken bir başyapıt olduğunu ve çok fazla hevesli bir seyirci tarafından düzeltmek isterken aslında mahvedeceğinin farkına vardım. Başka bir gün gelip Berma'yı yeniden seyretmek bile istemiyordum. Sanırım ona doymuştum; hayranlığımın nesnesi ister Gilberte isterse Berma olsun, hayal kırıklığına uğradığımı fark etmeyecek kadar etkilendiğim günler geçmişte kaldığından, almayı beklediğim mutluluğu bir önceki günden alamadığım için bir sonraki günden peşinen alıyordum. Şu anda hissetmeye başlamış olduğum ve belki de daha verimli kullanabileceğim mutluluğu çözümlenme arayışına girmeden, eski günlerde okul arkadaşlarımın söylediği gibi: "Kesinlikle Berma birinci!" derdim kendi kendime; kendimce layık gördüğüm 'birinciliğin' benim tercihim olması her ne kadar bana iç huzur sağlasa da Berma'nın dehasının olmadığına dair en ufak bir şüphe hissi duymuyordum.

İkinci oyun için perdeler açılırken, Mme. de Guermantes'in locasına doğru baktım. Prenses, - zihnimin boşluğa doğru sürdürdüğü mükemmel bir hareketle- başını locasının arkasına çevirdi; ayakta duran misafirlerinin arkası dönüktü, oluşturdukları çifte koridor arasında tanrıçalara yakışır ihtişamı ve sahip olduğu öz güveninin yanı sıra çok sonradan edindiği tuhaf uysallığı ve gösterinin ortasında herkesi ayağa kaldırmaya vermiş olduğu, tıpkı ustaca bir araya getirilmiş basitlik, utangaçlık ve şaşkınlığın yansıdığı o muzaffer gülümsemesiyle, beyaz muslinlere¹⁹ bürünen Guermantes Düşesi locaya giriş yapmasının ardından dosdoğru kuzeninin yanına yönelmişti; ön sırada oturan sarı saçlı genç bir adamı hürmetle selamladıktan sonra mağaranın girintilerinde yüzen mitolojik deniz canavarlarına doğru dönerek bu Jokey Kulübü'nün yarı tanrılarına -o anda yerinde olmayı en çok istediğim kişiler onlardı, özellikle M. de Palancy- eski ve samimi arkadaşına söylenen türden "İyi akşamlar." diledi; son on beş yıl boyunca onlarla olan ilişkilerinin günlük sekansına bir gönderme yaparcasına yaptı bunu. Arkadaşlarına yönelttiği bu gülümser bakışının, tek tek ellerini sıkarken

¹⁹ Adımı ilk üretildiği yer olan Musul'dan alan düz dokuma bir pamuklu kumaş tipi. (ç.n.)

ki masmavi parıltısının gizemini hissediyor fakat çözemiyordum; bu bakışın prizmasını parçalara ayırıp kristallerini inceleyebilseydim, o anda belirgin hâle gelen bilinmeyen yaşam formunun temel niteliğini açığa çıkartabilirdim. Guermantes Dükü, parıldayan monokl gözlüğüyle, dişlerinin ışıltısıyla, karanfilinin ve kıvrımlı papyonunun beyazlığıyla ve tüm bunları daha belirgin hâlde gözükmesini sağlayan kaşları, dudakları ve takımının koyuluğuyla, karısını izliyordu; başını hareket ettirmeden düz bir şekilde omuzlarına koyduğu uzanan eliyle aşağıdaki canavarlara oturmalarını emrettikten sonra güzel genç adama hürmetlerini gösterdi. Söylentilere göre Düşes, ‘mübalâğa’ diye adlandırdığı şeylerle dalga geçtiği kuzeninin (Düşes’in ihtiyatlı ve tipik Fransız bakış açısından Cermen şiiri ve coşkusuna doğal olarak başvurduğu bir isimdir.) bu akşam, Düşes’in ‘giymiş’ olacağını düşündüğü kostümlerden birini giyeceğini tahmin etmişti ve ona zevk konusunda bir ders vermeye kararlı gözüküyordu. Prens’in başındaki tacından, boynuna kadar uzanan şahane, yumuşacık tüylerle kaplı, inciler ve deniz kabuklarıyla süslenmiş vualet yerine, Düşes saçına yalnızca basit bir sorguç takmıştı; kemerli burnunun, öne çıkmış gözlerinin üzerinden yükselen bu sorguç bir kuşun tepesindeki tüylerini andırıyordu. Boynu ve omuzları, kuğu tüyünden yapılmış yelpazesinin çarptığı kar beyazı muslin kıyafetleri arasından ortaya çıkıyor bir yandan da elbisesinin altındaki, sayısızca pullarla süslenmiş (muhtemelen ya parlak metal boncuklarla ya da küçük incilerle) korsesi tam bir İngiliz hassaslığıyla sarıyordu tüm bedenini. Ancak iki kostüm birbirinden ne kadar farklı olursa olsun, Prens, kuzenine oturmakta olduğu koltuğu verdikten sonra birbirlerine sundukları minnettarlıkları görülmüyordu.

Ertesi gün Mme. de Guermantes, Prens’in takmış olduğu, biraz fazla karmaşık olan başörtüsüne atıfta bulunurken muhtemelen hafifçe gülümseyecek fakat hiç şüphesiz, çok güzel görüldüğünü ve harika bir şekilde yapıldığını söylemeyi ihmal etmeyecekti; kuzeninin giyim tarzını kendi zevklerine göre biraz soğuk, biraz sade, biraz ‘kişiyeye özel’ olduğunu düşünen Prens ise, bu katı sadelikte muazzam bir incelik bulacaktı. Üstelik ikisinin arasında var olan uyum, yetiştirilirken uygulanan evrensel ve önceden belirlenmiş cazibe yalnız kıyafetlerinde değil, tavırlarındaki tezatlığı da ortadan kaldırıyor. Tarzlarının incelikleri arasında oluşan görünmez çizgi şeklindeki münâzâlarla Prens’in açık sözlü doğallığı aniden duruveriyor, öte yandan diğer taraftaki Düşes’in muntazam doğruluğu bu çizgilerle gevşeyip, tatlı ve büyüleyici bir hâl alıyordu. Tıpkı şu anda oynanmakta olan oyunda, Berma’nın ortaya çıkarttığı kişisel şiirselliğin ne kadar olduğunu anlamak için, onun oynadığı ve yalnızca onun oynayabileceği rolü bir başka oyuncuya verilmesinin gerektiği gibi, keza kafasını kaldırıp balkona bakan bir seyirci, iki küçük locada, Guermantes Prensisi’nin yaptığı basit bir ‘düzenleme’ ile Morierval Baronesi’ni garip, gösterişli ve görgüsüz gösterdiğini, diğer locadaysa, Guermantes Düşesi’nin kıyafetlerini ve tarzını taklit etme çabası içinde bulunan, pahalı olduğu kadar zahmetli olmasını umursamayan Mme. de Cambremer’i, saçlarını diklemesine yerleştirdiği kuzgun tüyleriyle sevimsiz, kuru, sipsivri, kaskatı saçları olan taşralı kız öğrencilerine benzediğini görebilirdi. Belki de Mme. de Cambremer’in ait olduğu yer bir tiyatro değildi; dönemin en gözde yıldızlarıyla dolup taşan localar (aşağıdan bakıldığında içlerine insandan çiçeklerin doldurulduğu, pelüş kaplı bölmeleri bir arada tutan kırmızı kadifeden bir kordonla bağlanmış büyük sepetleri anımsatan en üst kattaki localar bile) yakın bir zamanda yerini; ölümlerle, skandallarla, hastalıklarla, kavgalarla oluşan geniş bir manzaraya bırakacaktı, fakat bu akşam dikkat, sıcaklık, baş dönmesi, toz, kurnazlık ve bıkkınlık nedeniyle durgundu; tabiri caizse, geriye dönüp bakıldığında, bir bombanın patlamasından ya da bir yangının ilk alevinden önceki anı anımsatan, sonu gelmeyen bilinçsizce bir bekleyişin ve sakin bir uyuşukluğun hâkim olduğu o anı yaşıyordu.

Mme. de Cambremer’in orada bulunmasının sebebi, gerçek kraliyet şahsiyetleri gibi züppelikten yoksun Parma Prensisi, bunun karşılığında, sanat olduğuna inandığı şeylere duyduğu zevkle kalbinde eşit bir yer tutan hayırseverlik tutkusunu ve gururuna sahip olduğundan, Mme. de Cambremer gibi yüksek soylu sosyetesinin bir parçası olmayan ancak çeşitli hayırseverlik konusunda bağlantılı olduğu kadınlara burada birkaç loca hediye etmişti. Mme. de Cambremer gözlerini Guermantes Düşesi ve Prensisi’nden alamıyordu; onun için bu çok kolaydı çünkü her

ikisi de birbirlerini tanımadığından, çıkarları için bakıyor izlenimi oluşmuyordu. Oysa son on yıldır yorulmak bilmeyen bir sabırla yürüdüğü hedef bu iki büyük hanımın ziyaretçi listesine dâhil olma idi. Bu hedefine muhtemelen beş yıl sonra ulaşabileceğini hesaplamıştı. Ama bildiğini sandığı -tıbbi bilgisiyle gurur duyduğundan- amansız bir hastalığa yakalanmış olduğundan, bu kadar uzun yaşayamayacağından korkuyordu. En azından bu akşam, pek tanımadığı tüm bu kadınların onu, kendilerinden bir erkeğin yanında göreceği düşüncesi bile mutlu ediyordu, her iki toplulukla da iletişim hâlinde olan genç Beauseigneur Markisi ve Mme. d'Argencourt'un erkek kardeşi, ikinci çevrenin kadınlarıyla, birinci çevredekilere hava atmaktan zevk alırlardı. Marki, Mme. de Cambremer'in arkasına, diğer locaları daha iyi görebilmek için açılı olarak yerleştirilmiş bir koltuğa oturdu. Oradaki herkesi tanıyor, onlara selam vermek için, güzel kıvrımlı bedeninin karşı konulamaz cazibesıyla ve güzel, altın sarısı saçlı başı, dimdik vücuduyla oturduğu yerden ayağa kalktı, deniz mavisi gözlerinden parlayan bir tebessüm, saygıyla karışık tarafsızlığıyla, sarayın ihtisamlı asil soylularının tasvir edildiği, dört tarafı özenle oyularak çevrelenmiş ve duvara açılı olarak yerleştirilmiş bir resmi anımsatıyordu. Mme. de Cambremer ile oyuna gitmek için bu davetleri sık sık kabul ederdi. Tiyatro salonunda, dışarıda, lobide etrafını saran gösterişli dostlarının kalabalığı arasında cesurca onun yanında dururdu; bunu yaparken onlarla konuşmaktan kaçınırdı sanki birlikte olmalarından utanırcasına. Böyle anlarda Guermantes Prensesi, Diana gibi güzel ve çevik olan emsalsiz bir pelerinin kıvrımlarıyla ardında iz bırakarak, bütün başların ona doğru dönüp her göz onu takip ederken (bilhassa Mme. de Cambremer'in gözleri), M. de Beauseigneur, prensesin göz kamaştırıcı ve dost canlısı gülümsemesini, yanındaki hanımefendiyle konuşması sırasında zoraki, baskı altında, terbiyeli yetiştirilmiş ve samimiyeti belli bir noktada rahatsızlık verebilecek bir adamın soğukluğuyla geçiştirmişti.

Mme. de Cambremer locanın prensese ait olduğunu önceden bilmeseydi, yine de Guermantes Düşesi'nin, ev sahibesine karşı kibarlıktan ödün vermemek için sahnedeki ve salondaki gösteriye sergilenen yoğun ilgiden onun konuk olduğunu söyleyebilirdi. Fakat bu merkezkaç kuvvetle eş zamanlı olarak, aynı girişken arzusunun üretildiği eşit ve zıt bir güç tüm dikkati kendi kıyafetine, tüyüne, kolyesine, korsesine çekmeye yeterdi ve ayrıca Prenses'e tabi, onun kölesi gibiydi; sanki buraya yalnızca kuzenini görmeye gelmişti, locanın resmî sahibi ayağa kalkıp gitmek isteseydi, onun peşinden gitmeye hazırdı ve salonun geri kalanının sadece geçerken bakılacak yabancılardan oluştuğunu düşünüyordu; fakat çok sayıda arkadaşı vardı, başka akşamlarda da düzenli olarak telafi maksadıyla onların localarına konuk olur, koşullara ve haftalara bağlı olarak onlara da benzer bir sadakat göstermeyi ihmal etmezdi. Mme. de Cambremer o akşam Düşesi'ni gördüğüne çok şaşırıyor. Düşesi'nin uzunca bir süre Guermantes'ta kalacağını bildiğinden hâlâ orada olduğunu sanıyordu. Fakat Paris'te katılmaya değer olduğunu düşündüğü bir gösteri olduğunda Mme. de Guermantes, avcılarla birlikte çay içtikten hemen sonra arabalarından birinin getirilmesini emredip güneş batarken yola çıkarak, karanlığa bürünen ormanın içinden geçerek Combray'deki trene yetişip akşamına Paris'te olduğunu duymuştu. “Belki de Berma'yı seyretmek için Guermantes'tan geldi.” diye düşündü Mme. de Cambremer hayranlıkla. Swann'ın M. de Charlus'le ortak olarak kullandığı belirsiz jargonuyla, “Düşes Paris'teki en asil ruhlardan biri aynı zamanda en ince en seçkin toplumun kaymağıdır.” dediğini hatırladı. Hayal ettiği hayatı yaşayan, isimlerini Guermantes, Bavyera ve Condé'den alan iki kuzenin düşüncelerini düşünen bense (Onları gördükten sonra suretlerini böyle atfedemezdim.) dünyanın en ünlü eleştirmenindenense *Phèdre* hakkında görüşlerini merak ediyordum. Çünkü eleştirmenin yorumlarında yalnızca zekâ bulabilirdim, benimkinden daha üstün fakat aynı türden bir zekâ. Ne var ki Guermantes'ın Düşesi'yle Prensesi'nin ne düşündüklerini -bu iki şiirsel yaratığın doğası hakkında paha biçilmez bir ipucu verecek bir düşünce- isimlerinin yardımıyla hayal ediyor, orantısız bir çekicilik bahşediyordum; *Phèdre* hakkındaki görüşleri, tıpkı Guermantes tarafında dolaştığım bir akşamüstü vaktinin cazibesi gibi bana yol göstermeliydi; ateşler içindeki zavallı bir adamın susamışlığıyla, hasretiyle.

Mme. de Cambremer, kuzenlerinin tam olarak nasıl giyindiklerini anlamaya çalışıyordu. Bana kalırsa, kıyafetlerinin kendilerine özgü olduğundan hiç şüphem yoktu; yalnızca kırmızı yakalı ya da mavi kaplamalı nişanların bir zamanlar özellikle Guermantes ve Condé hanelerine ait olması gibi, aynı zamanda bir kuşun tüylerinin, güzelliğinin yanı sıra bedeninin bir parçası olması gibi. Bu iki hanımın kıyafetleri bana, içsel faaliyetlerinin kar beyazı ya da renkli bir maddeleştirilmesi gibi görünüyordu; Guermantes Prensesi'nin yaptığı hareketleri gördüğümde zihnimde, onun nezdinde gizli fikre karşılık geldiklerine dair en ufak bir şüphe oluşmadığı gibi alnından aşağıya doğru süzülen tüylerinin ve kuzenin pırıltılı korseseinin, her birinin özel bir anlamı, yalnızca ona ait olan, önemini öğrenmek için can attığım kişisel bir niteliği varmış gibi görünüyordu; tavus kuşunun Juno'dan²⁰ ayrılamadığı gibi cennet kuşu da onu takan kişiden ayrılamaz gibi geliyordu bana, tıpkı Minerva'nın taşıdığı parlak ve saçaklı kalkanını başka hiçbir kadının taşıyamayacağı gibi. Gözlerimi soğuk, cansız alegorilerle boyanmış tiyatro salonunun tavanından daha çok bu locaya çevirdiğimde, sanki normal zamanda örten bulutların mucizevi bir şekilde dağılması sayesinde, kızıl bir kubbenin altında, cennetten inen iki sütunun arasındaki, berrak ışıkla aydınlanan bir bölgede bulunan tanrılar meclisinin insanların piyesini seyrettiğini görür gibi oluyordum. Bu kısa kutsanmayı ölümsüzler tarafından tanınmıyor olmanın bende hissettirdiği kısmen avutma duygusunun rahatsızlığıyla seyrediyordum; Düşes aslında bir keresinde kocasıyla birlikteyken beni görmüştü fakat bunu hatırlaması imkânsızdı ve locasındaki konumu nedeniyle aşağıya, halkın bulunduğu koltuklara bakıp isimsiz, alelade topluluk olarak nitelendirmesi beni rahatsız etmiyordu, zira şahsiyetimin onların arasında yok oluşu beni mutlu hissettiriyordu, bazı optik yasaların zorlamasıyla, bir çift mavi gözün telaşsız akımında, bireysel varoluştan yoksun, tek hücreli hayvan olan benim bulanık görünüşüm renk bulduğu anda, gözleri aydınlatan bir ışık gördüm; tanrıçalıktan kadına dönüşen ve bana o anda bin kat daha güzel görünen Düşes, locanın korkuluğunda duran beyaz eldivenli elini kaldırdı, bana doğru işaret etti, dostluk simgesi olarak el salladı; bakışlarım, prensesin gözlerindeki alevlerle, kendiliğinden oluşan parıltıyla karşılaştı; kuzenin bu şekilde kimle selamlaştığını görmek için başını çevirmesi, istemsizce gözlerini ateşe vermeye yetmişti; beni hatırlayan Düşes ise tebessümünün ışıltılı ve ilahi sağanağını üzerime yağdırdı.

Artık her sabah, düşesin dışarı çıkacağı saatinden epey önce yolumu uzatarak genellikle geldiği sokağın köşesinde oyalanıyor, geliş zamanı yaklaştığı zaman ters yöne bakarak yukarı çıkıyor, kendisiyle aynı hizaya gelince de gözlerimi sanki onunla karşılaşmayı hiç beklemediğime görünür gibi ona çeviriyordum. Doğrusunu söylemek gerekirse ilk birkaç sabah kaçırmadığımdan emin olmak için evinin karşısında bekledim. Bahçe kapısı her açıldığında (beklemediğim pek çok insan birbiri ardına çıkarken) kapının takırtısının dinmesi uzun zamanımı alan titreşimler serisi hâlinde kalbimde atmaya devam ediyordu. Hiç tanımadığı ünlü bir aktrisin kapısı önünde sırf görebilmek için saatlerce bekleyen hiçbir hayran, bir katili ya da bir kahramanı, cezaevinden ya da saraydan duyulan her seste aşağılamak ya da omuzlarına alıp sevinç naraları atmak için bekleyen hiçbir taparcasına seven ya da öfkeli kalabalık, benim bu asil hanımefendinin çıkışını beklerken kapıldığım heyecanı hissetmemiştir; sade kıyafetiyle, (bir salona ya da bir locaya girerken sergilediği yapmacık yürüyüş tarzından oldukça farklı) yürüyüşünün zarafetiyle sabah yürüyüşünü -o esnada benim gözümde dünyada ondan başkası yürümüyordu-en güzel süslerle, mevsimin en göz alıcı çiçekleriyle zarafetin her şeklinin tasvir edildiği bir şiire dönüştürmeyi bilirdi. Fakat üçüncü günden sonra, kapıcının kurduğum tezgâhları anlamaması için, düşesin olağan rotasından çok daha uzak bir noktaya gittim. Tiyatroya gittiğim o akşama kadar havanın güzel olduğu günlerde öğle yemeğinden önce böyle ufak gezintilere çıkardım; yağmur yağdığında da güneşin ilk parıltısını görür görmez kendimi dışarı atardım; güneş ışığının altın bir cilaya dönüştürdüğü hâlâ ıslak olan kaldırımında, bronzlaşmış gri bir sise eşlik eden yıldızlanmış tozlu bir kavşaktan yansıyan ışıltılar aniden yolumu aydınlattığında, birkaç adım gerisinden gelen mürebbiyesi ya da beyaz önlüklü sütçü kızıyla yürüyen bir kız öğrencisi gözüme

²⁰ Roma mitolojisinde Juno olarak bilinen Hera'nın en önemli simgesi tavus kuşudur. (ç.n.)

çarptı, olduğum yerde kalakaldım, çoktan bilmediğim bir hayata adım atan kalbimin üzerine elimi basturdum; kızın (bazen takip ettiğim) gözden kaybolduğu ve tekrar ortaya çıkmadığı sokağı, saati ve kapının numarasını aklıma getirmeye çalıştım. Neyse ki, tekrar görmek için çaba sarf edeceğime dair kendime sözünü verdiğim bu değerli imgelerin geçici doğası, hafızamda herhangi bir canlılıkla çakılmalarını engelliyordu. Her şeye rağmen, hasta oluşuma, bir işe, bir kitaba başlama cesaretini bulamayışıma daha az üzülürdüm; Paris sokaklarının Balbec'in etrafındaki yollar gibi, Méséglise ormanlarında açan, her biri yalnızca kendini tatmin etmeye muktedir görünen, şehvetli bir arzu yaratan anlamlandırılmamış güzelliklere sahip bu çiçeklerle donatıldığını öğrendiğimden beri hayat artık bana daha ilginç bir deneyim, dünyaysa yaşamak için daha güzel bir yer gibi geliyordu.

Opéra-Comique'den eve döndüğümün ertesi sabahında, birkaç gün içinde yeniden görmeyi umut ettiklerimin listesine, uzun boyuyla, yüksek tüylü ipeksi tacıyla, altın sarısı saçlarıyla, kuzeninın locasından bana gönderdiği tebessümdeki güzellik vaadiyle Mme. de Guermantes'ı da ekledim. Françoise'm bana söylediği gibi Düşes'in rotasını takip edecek, aynı zamanda birkaç gün önce gördüğüm iki kızla tekrar karşılaşmanın umuduyla, okul ve din kursunun dağılışını kaçırmamaya çalışacaktım. Fakat bir yandan da Mme. de Guermantes'in ışıldayan gülümsemesinin bende bıraktığı hoş hissi hatırlıyordum. Ne yaptığımı tam olarak bilmeden, uzun zamandır sahip olduğum, Albertine'in soğukluğunun, Gisèle'in vakitsiz ayrılışının, onlardan önce de Gilberte'den isteyerek ve fazla uzun süren ayrılışının serbest bıraktığı (örneğin bir kadın tarafından sevilme, onunla ortak bir hayata sahip olma düşüncesi) şairane düşüncelerin yanında (tıpkı bir kadının, kendisine hediye edilen mücevher kaplı düğmelerin elbisesinde nasıl duracağına bakması misali) bu hislere yer bulmaya çalışıyordum; daha sonra bu düşünceleri sokakta görmüş olduğum iki kızdan birinin ya da diğerinin görüntüsüyle ilişkilendiriyor, hemen ardından Düşes'in anısına uyarlamaya çalışıyordum. Bu düşünce, zihnimdeki Mme. de Guermantes'in Opéra-Comique'deki anısıyla kıyaslayınca çok küçük kalıyordu, uzun bir kuyruklu yıldızın yanında parıldayan minik bir yıldız misali; üstelik Mme. de Guermantes'ı tanımaya başlamadan çok önce bu düşünceye oldukça aşınaydım; anınsaysa, tam tersine, kusursuz bir şekilde sahip değildim; hatta ara sıra aklımdan çıktığı bile oluyordu; zihnimde diğer güzel kadınların imgeleriyle aynı şekilde süzülürken, kendisinden çok daha uzun süre var olan şairane düşüncelerimle yavaş yavaş eşsiz ve kesin -diğer tüm kadın suretlerini ayıran-bir bağlantı kurduğu saatlerde, onu en net şekilde hatırladığım bu birkaç saat içinde bu anının tam olarak ne olduğunu bulmalıydım; fakat o zaman üzerime addedilen önemin farkında değildim; zihnimde Mme. de Guermantes'la ilk özel bulduğum an kadar hoştu, yaşamın ta kendisinden esinlenilerek resmedilen ilk eskiz çalışması Mme. de Guermantes idi; dikkatimi toparlayamayacak kadar şanslı olduğum birkaç saat boyunca, bu anı beni büyülemeye yetmişti çünkü sevdıyla ilgili düşüncelerimin, o ana kadar serbestçe, acele etmeden, zorlanmadan, en ufak bir baskı ya da endişe duymadan dönüp dolaşıp geldiği nokta her zaman bu anıydı; ardından, bu düşünceler onu yavaş yavaş sabitledikçe, onlardan orantılı olarak daha fazla güç kazandı ancak kendisi daha belirsiz bir hâle geldi; artık onu yeniden eski hâline getirmem imkânsızdı; kaldı ki rüyalarımında muhtemelen onu tamamen değiştirmiştım, çünkü Mme. de Guermantes'ı her gördüğümde hayal ettiğimle gördüğüm -hiç değişmeyen her zaman aynı kalan- arasındaki uçurumun farkına vardım. Elbette her sabah, Mme. de Guermantes sokağın başındaki kapıdan çıkarken görüldüğü anda, uzun bedenini, parlak gözleri ve ipeksi saçlı çehresiyle, orada beklememe sebep olan her şeyi görüyordum; fakat öte yandan, bir iki dakika sonra, uğruna oraya gittiğim bu karşılaşmayı sanki bekleliyormuşçasına görünmek için gözlerimi başka yöne çevirdiğimde, karşılaştığım o andaki düşese baktığım zaman gördüğüm şey, her gün şaşırılmış edasıyla verdiği ve görünüşe bakılırsa bundan pek hoşlanmadığı selamıma, kaba saba, *Phèdre* akşamındaki nezaketinden çok uzak bir hâlde karşılık veren (temiz havadan mı yoksa kusurlu bir tene sahip olduğundan mı bilmediğimden) kırmızılı lekelerle dolu somurtkan bir çehreydi. Hâl böyleyken, iki kızın anısının, kendisine beslediğim aşk duygularına egemen olmak için Mme. de Guermantes'in anısıyla olan zorlu mücadelesinden birkaç gün sonra, sanki kendi isteğiyle geri çekilen, her zaman olduğu gibi galip gelen ikincisi olmuştu; nihayet kendimi bulduğum hatta mutluluğum için tercih

ettiğim, sevgim hakkındaki bütün düşüncelerimi aktardığım anı buydu. Din kursundan gelen kızı ya da sütçü kızımı hayal etmeyi bırakmıştım; bununla birlikte sokakta karşılaşmayı beklediğim şeyi, ne tiyatrodaki bir tebessümle vadedilen sevgiyi ne de sadece uzaktan bakıldığında öyle görünen altın rengi saçları altındaki parlak yüzle karşılaşmaya olan umudumu yitirmiştim. Artık Mme. de Guermantes'ın nasıl görüldüğünü bile söyleyemezdim; çünkü her gün değiştirdiği elbisesi ve şapkası gibi çehresi de her gün değişiyordu.

Bir sabah, eflatun renkli bir şapkanın altında, bir çift mavi gözün etrafına simetrik olarak çizilmiş kusursuz yüz hatlarından oluşan, burun kıvrımı âdeta yokmuş gibi görünen bir surat gördüğümde göğsümde oluşan neşeli kıpırtıyı hissettiğimde Mme. de Guermantes'ı aklıma getirirken evime neden dönemiordum? Ara bir caddeden geçerken lacivert bir şapka ile taçlandırılmış, delici gözleriyle narin bir kuşun gagasını andıran burnunu bölen kırmızı yanaklarıyla Mısır tanrıçalarını anımsatan bir silüet gördüğümde neden bir önceki gün yaşadığım kıpırtıyı yaşıyor, aynı kayıtsızlığı sergiliyor, aynı dikkatsizlikle gözlerimi başka tarafa çeviriyordum? Bir keresinde gördüğüm sadece kuş gagalı bir kadın değil neredeyse kuşun ta kendisiydi; Mme. de Guermantes'ın tüm kıyafetleri hatta beresi bile kürktendi; görünürde hiçbir kumaş parçası olmadığından kendinden tüylü gibiydi, tıpkı kalın, pürüzsüz, siyahımsı, yumuşacık tüylerden oluşan akbabaların vahşi derisi gibiydi. Bu doğal tüylerin ortasındaki küçük kafanın gagası dışa doğru kavisli, ön plana çıkan gözleri keskin ve maviydi.

Bir gün sokakta saatlerce Mme. de Guermantes'a rastlamadan bir aşağı bir yukarı dolaşıyordum, bir anda, bu aristokrat ve pleb²¹ mahallesinin iki konağı arasına sıkışmış bir pastane dükkânının içinde, keklere bakmakta olan şık bir kadının müphem ve tanıdık gelmeyen yüzü belirdi, kim olduğunu kestirmeye vakit bulamadan şimşek çakması gibi bana doğru fırlayan Düşes'in bakışları gök güvültüsünden daha erken ulaşmıştı bana; başka bir gün, onunla karşılaşmadan saatlerin on ikiye vurduğunu duyduğumda, daha fazla beklemenin bir manası olmadığını fark edip üzüntüyle evimin yolunu tutmuştum; kendi hayal kırıklığının içinde boğulmuş hâlde boş bakışlarla yanımdan geçip gitmekte olan arabaları seyrederken birdenbire bir kadının arabasının penceresinden başıyla yaptığı hareketin benim için olduğunu, yuvarlak sorguç şeklindeki bir şapkanın altındaki gevşek ve solgun olduğu kadar gergin ve canlı yüz hatlarına sahip, tanımadığımı sandığım bir yabancı suratın, selamına karşılık bile veremediğim Mme. de Guermantes'a ait olduğunu fark ettim. Bazen de bahçe kapısından içeri girdiğimde Düşes'i, dışarıdaki kulübenin yanında başkalarının açığını ararcasına etrafı gözleyen bakışlarından nefret ettiğim lanet kapıcıyla konuşurken görüyordum, şüphesiz sırnaşıklık yapmak için hürmetlerini sunuyor ve günlük olan bitenleri aktarıyordu. Guermantes'ın tüm hizmetkârları pencerenin perdeleri arkasına gizlenmiş kulak misafiri olamayacakları bu konuşmayı korku dolu gözlerle izliyordu çünkü bu konuşmanın ardından içlerinden birinin 'izin günü'nün iptal olacağını çok iyi biliyorlardı, tıpkı Cerberus'un Düşes'e ihanet ettiğinde olanlar gibi. Mme. de Guermantes'ın birbiri ardına sergilediği farklı yüzler dizesinin ışığında, kişiliği ve kıyafetinin bütününde, göreceli ve değişken bir alan işgal eden, bir gün dar ertesi gün geniş olan yüzleri yüzünden beslediğim aşk duygusu, ertesi gün birbirinin yerini alan değişmiş ve sürekli değişmeye devam edecek olan et ve kumaş unsurlarından hiçbirine bağlı değildi, bu yüzler değiştirip baştan aşağı yeniden yapsa bile benim içimdeki rahatsızlık duygusunu gideremezdi çünkü bunların altında, yeni astarların altında hâlâ Mme. de Guermantes'ın olduğunu hissediyordum. Görünen tüm bu gösteriyi harekete geçiren görünmez kişiydi benim sevdiğim, düşmanlığı beni çok üzen, yaklaşması beni tir tir titreten, hayatını bana ait kılıp dostlarını oradan kovmak istediğim kişi oydu. Mavi tüylerin içine dalsa da yanakları kıpkırmızı olsa da hareketleri benim için önemini kaybetmezdi.

Mme. de Guermantes'ın her gün benimle karşılaşmaktan usandığını kendi başıma anlamamıştım, sabah yürüyüşlerine hazırlanmamda yardım ettiği sırada Françoise'ın yüzünden

²¹ Bu kavram günümüzde bazı toplumlarda genellikle orta ve alt sınıflar için kullanılsa da Roma döneminde plebler oldukça zengin ve nüfuz sahibi olabiliyorlardı. (ç.n.)

okunan soğukluktan, kınamadan ve acımadan dolayı olarak anlamıştım. Yürüyüş eşyalarımı ona sorduğum an yüzünde oluşan bıkkınlık ve yıpranmış hatlardan ters bir rüzgârın esmeye başladığını hissettim. Françoise'ın güvenini kazanmak için hiçbir girişimde bulunmadım çünkü ne yaparsam yapayım başaramayacağımın farkındaydım. Benim ya da ailemin başına gelebilecek en ufak tatsız olayı bir çırpıda gün yüzüne çıkarırdı, doğuştan sahip olduğu bu gücü hiçbir zaman anlayamadım. Belki doğaüstü bir güç değildi, belki de yalnızca ona özel bilgi kaynakları tarafından açıklanabilirdi; tıpkı ilkel kabilelere Avrupa kolonilerinden postayla gelen bazı haberleri günler öncesinden öğrenmeleri gibi, bunu telepatiyle değil tepeden tepeye yakılan ateşler aracılığıyla yaparlardı. O yüzden belki de benim sabah gezintilerim hakkında Mme. de Guermantes'ın hizmetçileri, hanımlarının her gün, gittiği her yerde istinasız benimle karşılaşmasından ne kadar usandığını söylediğini duymuştu ve bu da Françoise'ın kulağına gitmişti. Ailem bana Françoise'dan başka bir hizmetçi atayabilirlerdi pek tabii, fakat bu durum benim aleyhime olurdu. Françoise bir bakıma diğerleri kadar iyi bir hizmetkâr değildi. Bir şeyleri hissetme tarzıyla, nazikliği ve merhametiyle, sert ve mesafeli oluşuyla, kibirli ve bağınazlığıyla, beyaz teni, kırmızı elleriyle 'hâli vakti yerinde' olan bir ailenin acı kaybindan sonra çalışma hayatına girmek zorunda kalan bir köylü kızıydı. Evimizdeki varlığı sayfiye evinin ziyarete gidilmesinin tam tersi şeklindeydi, elli yıl önceki bir köyün sosyal hayatı bize gelmişti. Yerel bir müzedeki cam kasaların, köylülerin yontup işlediği ya da memleketin belirli yerlerinden gelen tuhaf el işçilikleriyle dolup taşması gibi, Paris'teki dairemiz geleneksel ve yöresel duygulardan esinlenen ve milattan kalma âdetleri uygulayan Françoise'ın sözleriyle dekore edilmişti. Çocukluğunun ötücü kuşlarını, kiraz ağaçlarını, hâlâ canlıymışçasına gözünün önüne getirdiği annesinin ölüm döşeğini renkli iplerle işlemiş gibi resmedebiliyordu. Fakat tüm bu birikimine rağmen Paris'e gelip hizmetimize girdiğinde, diğer katlardaki hizmetçilerin fikirlerini, yaptıkları yorumları gösteren saygının bir karşılığı olarak bize söylemeyi bir borç biliyordu -onun yerinde bir başkası da olsa aynı şeyi yapacağı aşikârdı- özellikle dördüncü katın aşçısının hanımına söylediği argo kelimeleri anlatırken bundan öylesine büyük bir haz duyuyordu ki hayatımızda ilk kez, dördüncü kattaki evin iğrenç hanımıyla kendimiz arasında bir tür dayanışma hissediyor, kendi kendimize sonuçta biz de 'işvereniz' diyorduk. Françoise'ın karakterindeki bu değişiklik belki de kaçınılmazdı. Bazı varoluş biçimleri o kadar anormaldir ki belirli karakteristik hatalar üretmeye mahkûmdurlar; Kral'ın Versay'da saray mensuplarıyla birlikte sürdürdüğü, Firavunun ya da Venedik Lordu'nunki kadar garip hayatı misali, hatta ne kralı, saray mensuplarının hayatı misali. Hizmetçilerinininki muhtemelen daha korkunç bir anormalliktedir ve yalnızca aşinalık bizi bundan kurtarabilir. Fakat aslında Françoise'ı görevden almış olsaydım bile, ayrıntılardaki samimiyet nedeniyle aynı hizmetçiyi yeniden tutmak zorunda kalırdım. Yıllar içinde çeşitli insanlar hizmetime girdi; zaten tüm hizmetkârların sahip olduğu kusurlarla donatılarak gelen bu kişiler zamanla benim yanımda yine dönüşüm geçirdiler. Strateji kitaplarında da yazar, yapılan bir saldırı karşısında zarar görmemek için yapılması gereken şey karşı bir saldırıdır, bunların hepsi kendi başlarına, tıpatıp aynı dayanaklarının arkasına sığınıyorlar ve buna karşılık olarak benim boşluklarımdan yararlanıyorlardı. Bu boşluklar hakkında da boşlukların nasıl oluştuğuyla da ilgili en ufak bir fikrim yoktu çünkü sonuçta onlar boşluktu. Fakat hizmetkârlarım yavaş yavaş şımararak bana onların varlığını öğrettiler. Kendi doğal ve değişmez kusurlarımın neler olduğunu her zaman onların elde ettikleri kusurlardan öğrendim; onların karakterleri bana kişiliğimin negatif tarafını gösterdi. Annemle ben, hizmetçilerinden söz ederken 'alt sınıflar' ya da 'hizmetkâr sınıfı' gibi ifadeler kullanan Mme. Sazerat'ya hep gülmüştük. Fakat itiraf etmeliyim ki, Françoise'ın yerine yeni birisinin getirmenin nafîle olmasının nedeni, yerine gelecek o vârisin de genel olarak hizmetçilerin ırkına ve özel olarak hizmetkârlarımın sınıfına ait olacak olmasıydı.

Françoise'a dönecek olursak, hayatım boyunca yaşadığım bütün rezil olmalarım, yüzünde önceden hazırlanmış, bekleyen taziye dolu bir ifadesi mutlaka vardı; bana acımış olma düşüncesine duyduğum öfkeyle karşıt bir başarı elde etmiş gibi davranmaya çalışsaydım, yalanlarım onun saygılı ama apaçık ortada olan inançsızlığının ve yanılmazlığından zevk aldığı bilincinin duvarlarına çarpıp

parçalanırdı. Çünkü Françoise gerçekleri bilirdi. Bunu dile getirmekten kaçınırdı ve sanki ağzında kalan o leziz son lokmayı gezdirir gibi dudaklarını hafifçe oynatırdı. Dile getirmekten kaçınırdı ya da en azından ben uzun süre buna inandım çünkü o zamanlar bir insanın, gerçeği başkalarının sözleri aracılığıyla öğrendiğini zannederdim. Aslında insanların bana söylediği kelimeler anlamları değiştirilemez bir şekilde hassas zihnime öylesine işliyordu ki, beni sevdiğini iddia eden birinin sevmediğine inanmam imkânsızdı; Françoise'ın bir gazetede okuduğu, bir din adamının ya da bir beyefendinin, bilinen tüm hastalıkların çaresini ya da gelirimizi yüz kat artırmanın yollarını bize ücretsiz olarak sağlamasının tek yolunun damgalı bir zarftan geçtiğine inanmasıyla eş değerdirdi. (Bunun yanı sıra, doktorumuz soğuk algınlığını iyileştirmek için en basit merhemi yazacak olsa, Françoise en şiddetli acıya dayanmak konusunda bir keçi kadar inatçı olduğundan, burnuna çekmek zorunda olduğu merhemlin burnunu kamçıladığını, canından can gittiğini söyleyerek acılar içinde şikâyet ederdi.) Ne var ki, gerçeğin ortaya çıkması için dile getirilmesine gerek olmadığına, kelimeleri beklemeden, hatta başkasının dediklerini dikkate almadan, binlerce işaretten, hatta bazı görünmez unsurlardan bile, insan kişiliklerinin doğasındaki atmosferik değişimlerine benzediğine dair ilk örneği (Bu örneği, eserin sonraki ciltlerinde, benim için Françoise'dan daha değerli birisi tarafından yeniden ve daha büyük rahatsızlık oluşturacak şekilde verilene kadar uzun bir süre anlamayacaktım.) bana veren kişi Françoise idi. Belki bundan şüphelenmiş olabilirdim; çünkü o zamanlar, bedenimle ve eylemlerimle ifade edilen irade dışı güven duygusunun her türlü tavrıyla saf gerçeği ortaya çıkarırken, sık sık gerçeklikle yakından uzaktan alakası olmayan şeyler söylediğim oldu (Françoise bir keresinde bunu çok iyi yorumlamıştı); belki de bundan şüphelenmeliydim fakat bunu yapmak için öncelikle ara sıra yalancı ve sahtekâr olduğumun bilincinde olmam gerekiyordu. Artık pek çok insanda olduğu gibi bende de var olan yalancılık ve sahtekârlık, dolaysız ve beklenmedik bir olay karşısında bir savunma mekanizması olarak başvurduğum bir şey hâline geldi öyle ki, belirli bir çıkara, ulvi bir ideale, amaca odaklanan zihnim, kişiliğimin karanlıkta kalan kısmının bu acil, sefil görevleri yerine getirmesine izin verir, arkasına dönüp tekrar bakmazdı. Akşam Françoise bana nazik davrandığında ve odama girmeden önce benden izin istediğinde sanki yüzü şeffaflaşmış gibi gözüktü ve altında yatan iyiliği ve dürüstlüğü görebiliyordum. Ancak daha sonra öğrendiğim patavatsızlığı sessizliğe gömmüş olan Jupien, Françoise'ın benimle ilgili ciğeri beş para etmez bir insan olduğumu ve bulduğu her fırsatta hakaret dolu sözlerini dile getireceğini bana açıkladı. Jupien'in bu sözleri, gözüm kapalı sevdiğim ve bunu yaparken en ufak bir şüphe duymadığım, her fırsatta bana olan hayranlığını dile getirmekten çekinmeyen Françoise'la olan ilişkimin görüntüsünü, canlı ve tuhaf renklere bürünmüş bir hâlden öylesine farklı biçimde bir anda gözlerimin önüne getirdi ki, gördüğümüz şekilden farklı olanın yalnızca maddi dünya olmadığının farkına vardım; belki de tüm gerçeklikler, doğrudan algıladığımızı düşündüğümüz şeyden eşit derece farklıdır; ağaçları, güneşi ve gökyüzünü, bizimkinden farklı bir yapıya sahip gözleriyle ya da ağaçların, güneşin ve gökyüzünün görsel olarak dengi olmayan fakat benzer olan nesnelere görmelerini sağlayan başka uzuvlara sahip yaratıklar tarafından görülseydi, gördükleri şeyle bizim gördüğümüz aynı olmazdı. Jupien'in bir anda gerçek dünyaya açtığı bu kapı beni dehşete düşürdü. Şimdiye kadar açığa çıkan gerçek yalnızca Françoise'la ilgiliydi ve bunu neredeyse hiç düşünmemiştim. Tüm sosyal ilişkilerde böyle mi oluyordu? Bu durum aşkta da aynıysa, bir gün beni nasıl bir umutsuzluğun derinliklerine sürükleyebilirdi? İşte geleceğin gizemi buydu. Şimdilik durum yalnızca Françoise'la ilgiliydi. Jupien'a söylediklerinde ciddi miydi? Sırf Jupien'in kızımı onun yerine işe almayayım diye Jupien'la aramı bozmak için mi söylemişti? Her hâlükârda, Françoise'ın beni sevip sevmediğine dair doğrudan ve kesin herhangi bir bilgi almam imkânsızdı. Böylece, önümüze serilmiş bir bahçeyi korkuluklara dayanarak izlercesine bizim hakkımızda açığa çıkardığı niyetleri, planları, kusurları faziletleriyle kıpırdamadan, açık bir şekilde gözlerimizin önüne sermesini beklessek de öyle bir şey olmayacaktı; içine girmeyi asla başaramayacağımız, doğrudan bilgi diye bir şeyin olmadığı hususunda sayısız kanıya vardığımız, sözlerini ve bazen de hareketlerini temel alan; fakat ne sözleriyle ne de hareketleriyle yetersizlikten başka şey sunmayan üstelik bilgilerle de

çelişen bir gölge, ardında nefretin ve sevginin alevinin yanmakta olduğunu, benzer gerçeklikle hayal edebileceğimiz gölgenin arkasındaki bu fikri veren ilk kişi Françoise idi.

Mme. de Guermantes'a gerçekten âşıktım. Tanrı'dan isteyebileceğim en büyük mutluluk, başına akla hayale sığmayan bir felaketin gelmesi, perişan olmuş, küçük düşürülmüş, onunla benim arama giren tüm imtiyazlardan sıyrılmış, artık kendisine ait bir evi hatta onunla konuşan tek bir insan kalmamış bir hâlde bana sığınmasıydı. Bunu hayal ederdim. Havada ya da kendi ruh hâlimdeki bir değişikliğin, geçmiş günlerin etkilerinin yazılı olduğu unutulmuş bazı parşömenler misali zihnimde gün yüzüne çıktığı o gecelerde, içimde var olan canlandırıcı güçten yararlanmak yerine, genellikle benden kaçan düşünceleri kendi zihnimde çözümlmek yerine, nihayet kendimi işime adamak yerine, macera dolu bir romandaki olaylar misali bağırarak ilişki kurmayı, üçüncü ağızdan plan yapmayı, nafile bir hitap şekliyle talihsizlikten kurtulamayan Düşes'in, koşulların tersine dönmesi şansııyla servet ve güç kazanmış olan benden yardım dilenmesini tercih ediyordum. Saatlerce bunları hayal ettikten, Düşes'e yuvamı açtığımda söyleyeceğim cümlelerin provasını yaptıktan sonra, durum aynı kalıyordu, değişmiyordu; ne yazık ki gerçekte sevmek için seçtiğim kadın, muhtemelen herkesin sahip olduğu ayrıcalıklardan daha fazlasına sahip olan, bu nedenle gözünde en ufak umut ışığı göremeyeceğim bir kadındı; çünkü bu kadın en varlıklı insandan daha zengin, daha soyluydu; onu göklere çıkartan şahsi cazibesıyla insanlar arasında kraliçe muamelesi görüyordu.

Her sabah bu şekilde karşısına çıkarak onu kızdırdığımı hissettim; fakat arka arkaya iki üç gün bunu yapmama iradesine sahip olsaydım bile, benim açımdan çok büyük fedakârlık anlamına gelen bu uzak durma durumunu belki de Mme. de Guermantes farkına varmayabilir ya da benim kontrolüm dışındaki bir engeli çıkartabilirdi. Aslında onun karşısına çıkma eylemimi sonlandırmam için iki dünyanın bir araya gelmesi gerekiyordu; çünkü onunla karşılaşmanın, bir anlık bile olsa ilgisini çeken nesne olmanın, selam verdiği kişi olmanın bana hissettirdiği yeniden doğmuşluk hissiyatına olan ihtiyacım, onun hoşnutsuz hissetmesinden daha güçlüydü. Bir süreliğine uzaklaşmalıydım ancak bunu yapacak yüreğe sahip değildim. Bunu defalarca düşünmüştüm. O zamanlar, Françoise'dan bavulumu hazırlamasını hemen ardından da bavulumu boşaltmasını istiyordum. Taklit ruhunu ve zamanın ötesinde kalmış görünmeme arzusu, insanın en doğal ve en kendinden emin hâllerini değiştirdiğinden, Françoise kızının lügatinden ödünç aldığı bir kelimeyle benim 'mankafa' olduğumu söylüyordu. Bunu kabul etmiyor, her zaman 'dengeyi' sağladığımı söylüyordu çünkü Françoise modern insanlarla aşık atmak niyetinde olmadığına, Saint-Simon dilini kullanırdı. Bir efendi gibi konuşmamdan hiç hoşlanmazdı. Bunun benim için doğal olmadığını, bana yakışmadığını bildiğinden bu durumu 'Siz bu değilsiniz.' diyerek özetliyordu. Beni Mme. de Guermantes'a daha da yaklaştıracak bir yer olmadığı sürece Paris'ten ayrılmak gibi bir niyetim hiçbir zaman olmadı. Bu katiyen imkânsızdı. Mme. de Guermantes'tan kilometrelerce uzağa ancak onun tanıdıklarından birine, arkadaş seçimi konusunda özen gösteren birine, iyi özelliklerimi takdir edecek, Düşes'e benden bahsedebilecek birine gitseydim, sabahları sokakta yalnız, utanmış, dile getirmek istediğim düşüncelerin hiçbirinden haberi olmadığını bilincinde, her gün bir arpa boyu ilerleme fırsatı bulmadığım ve muhtemelen sonsuza kadar sürecek olan bir aşağı bir yukarı devriye atarcasına yürümelerime kıyasla kendimi ona daha yakın bulmaz mıydım? Bunlar olmasa bile en azından ne istediğimi bilmesini sağlardı; sırf Düşes'e şu ya da bu mesajı iletip iletemeyeceğinin düşüncesi, yalnız ve sessizce daldığım düşüncelerime yeni bir biçim, sözlü ve aktif bir ilerleme kazandırarak neredeyse gerçekleşmiş gibi olurdu. Bir 'Guermantes' olarak yaşadığı esrarengiz hayatı sırasında yaptıkları düşüncelerimin değişmeyen nesnesiydi; dolaylı yoldan, bir kaldıraç gibi, Düşes'in şehirdeki evine girmesi yasak olmayan bir kişinin hizmetçilerini kullanarak, davetlerine katılan, onunla bitmek bilmeyen sohbetler yapabilen birinin aracılığıyla iletişim kurmak, uzak fakat aynı zamanda her sabah sokaktaki seyrimden daha etkili olmaz mıydı?

Saint-Loup'nun bana karşı hissettiği dostluk ve hayranlık bence hak ettiğim şeyler değildi ve bugüne kadar hiç istifimi bozmamıştım. Bir anda gözümde değer kazandılar, bunları Mme. de Guermantes'a açıklamasını isterdim hatta ondan bunu yapmasını bile isteyebilirdim. Çünkü

insan âşık olduğunda, zevk aldığı tüm önemsiz küçük ayrıcalıkları sevdiğine anlatmayı ister; tıpkı mirastan mahrum bırakılan ve can sıkıcı olan diğer insanların her gün bize yaptıkları gibi. Sevdiğimiz kadının bundan bihaber olması bizi çok üzer; bunlar hiçbir zaman görünür olmadığından belki de sevdiğimiz kadının, bizimle ilgili fikrine, bilinmeyen olarak kalması gereken iyiliklerin ihtimalini eklediği düşüncesinde teselli bulmaya çalışırız.

Saint-Loup ya askerî görevinden ya da şu ana kadar iki kez ayrılma noktasına geldiği metresiyle yaşadığı sorunlarından dolayı uzun süredir Paris'e gelememişti. Görev aldığı garnizon bölgesinde onu ziyarete gidersem ne kadar mutlu olacağını sık sık dile getiriyordu, garnizonun adını, onun Balbec'e gitmesinden birkaç gün sonra arkadaşşımdan aldığım ilk mektubun zarfının üstünde okuduğumda çok mutlu olmuşum. Geniş bir kırsalın üstüne kurulmuş, (tamamen karasal bölgelerle çevrili olması insanı düşündürüyor olsa da Balbec'ten çok da uzak olmayan) aristokratik aynı zamanda askerî küçük müstahkem kasabalardan biriydi; havanın güzel olduğu günlerde, bir alay geçit töreninde yapılan hareketlerden -tıpkı kavak ağaçlarından oluşan bir perdenin, kıvrımlarıyla göremediğimiz bir nehre çizdiği rota misali- yükselen, kesik kesik sesler havada yankılanır; o kadar ki, sokakların, caddelerin ve meydanların havasını bile aralıksız yayılan titreşimlerle müzikal ve savaşçı naraları yavaş yavaş kaplardı; at arabalarının ve tramvayın çıkardığı sıradan notaları, sanrılı kulaklarda sonsuza kadar sessizliğin tekrarlandığı, belli belirsiz trompet seslerinin uzayıp gittiği esnada. Paris'ten çok da uzakta değildi, ekspres treniyle eve dönüp, büyükannemi ziyaret ettikten sonra kendi yatağında uyuyabilirdim. Bunu anladığım anda, acı dolu bir özlemin hüznüne boğuldum, Paris'e dönmeyip bu kasabada kalmaya karar verecek kadar güçlü bir iradeye sahip değildim; fakat aynı zamanda bir hizmetçinin bavulumu arabaya kadar taşımasını engelleyecek iradeye de sahip değildim; hizmetçinin arkasından yürürken bavullarına göz kulak olan ve ardından bekleyen bir büyükannesi olmayan bir yolcunun arındırılmış zihnini benimsemekten kendimi alıkoyamadığım gibi, ne istediğini düşünmekten vazgeçip, ne istediğini bilen bir insan edasıyla arabaya binip şoföre süvari kışlasının adresini verecek iradem de yoktu. Saint-Loup'nun, yabancı olduğu bu şehirle karşılaşmamın ilk şokunu hafifletmek amacıyla o gece kalacağım otelde bana eşlik edeceğini düşünmüştüm. Askerlerden biri ona haber vermeye gitti, bense kışlanın kapısında bekledim; kasım rüzgârlarıyla uğuldayan devasa geminin içinden saatler altıyı gösterdiği için sürekli askerler ikişer ikişer sokaklara çıkıyor, uzun süreli yolculuğun ardından kısa süreliğine yabancı bir limana demir atmışlarcasına sendeliyorlardı.

Saint-Loup bir kasırğa gibi hareket ediyor bir yandan da monokl gözlüğünü düzeltir vaziyette belirdi; haber götüren askere adımı vermemiştin, beni gördüğü zamanki şaşkınlığının ve mutluluğunun tadını çıkarmak istiyordum. "Hay aksi!" diye haykırdı beni görünce, tepeden tırnağa kızarak. "Az evvel haftalık nöbeti devraldım, bir hafta boyunca görevimin başından ayrılamayacağım."

Yatma vaktinde yaşadığım ızdıraplara Balbec'ten aşına olup yatıştırmış ve bunu herkesten daha iyi bilen birisi olarak ilk geceyi yalnız geçirecek olmamın vermiş olduğu endişeyle yakınmalarını yarıda kesip güzel sözlerine eşlik ettiği gülümsemesiyle, yarısı doğrudan gözünden, diğer yarısı monokl gözlüğünden gelen şefkatli fakat simetrik olmayan bakışlarla bana bakıyordu; bütün bunlar da beni yeniden görmenin yaratmış olduğu hissiyatın bir anıştırmasıydı; genellikle anlamadığım fakat artık son derece önem taşıyan bir konunun, dostluğumuzun anıştırmasıydı.

"Onu bunu bırak da! Peki nerede kalacaksınız? Açıkçası bizim yemek yediğimiz oteli tavsiye etmem; zaten konumu fuarın tam yanı, yakın zamanda tüm gösteriler başlayacak, inanılmaz bir kalabalık olacak. Hayır, Flandre Oteli sizin için daha uygun olacaktır; eski duvar halılarıyla dolu on sekizinci yüzyıldan kalma küçük bir saraydır. 'Kadim dünyaya' açılan bir yer 'havası' var."

Saint-Loup kurduğu her cümlede 'havası' kelimesini kullanırdı çünkü yazılı dilde olduğu gibi sözlü dilde de zaman zaman kelimelerin anlamlarını, ifadenin inceliklerini vurgulamak için bu tarz benzetmelere ihtiyaç duyar. Tıpkı gazetecilerin yaptıkları alıntılardaki 'anlatım tarzları'nın hangi edebî akımdan kaynaklandığına dair en ufak bir fikre sahip olmadıkları gibi, Saint-Loup'nun

konuşma ve kelime dağarcığı, hiçbirini şahsen tanımadığı ancak söyleyiş tarzları dolaylı olarak ona aşılınmış olan üç farklı estetin²² taklidinden oluşuyordu. “Ayrıca.” diye devam etti sözüne. “Sözünü ettiğim bu otel, sizin aşırı hassas kulaklarınız için oldukça iyi bir yerdir. Sizden başka kimse olmayacaktır. O kadar da önemli bir avantaj olmadığının farkındayım, sonuçta ertesini gün başka bir ziyaretçi gelebilir, bu oteli böylesine belirsiz bir amaç yüzünden seçmeye değmez. Ancak göze hitap etmesi açısından tavsiye ederim. Odalar oldukça çekici, tüm mobilyalar eski ve rahattır; insanı güvende hissettiren bir havası vardır.” Fakat Saint-Loup kadar sanatçı bir ruha sahip olmayan benim için, çekici bir evin verebileceği zevk yüzeyseldi, hatta neredeyse yok gibiydi; gitgide büyüyen ızdırap, uzun zaman önce Combray’de annem iyi geceler demek için yanıma gelmediğinde hissettiğim ya da Balbec’e vardığım akşam filizlenmiş çiçek gibi kokan normalden daha yüksek tavanlı bir odada hissettiklerim kadar acı verici olduğundan yatıştırması imkânsızdı. Saint-Loup bütün bunları sabit bakışlarımdan anlamıştı.

“Yine de bu büyüleyici saray sizin ilginizi hiç çekmiyor, zavallı dostum, ruh görmüş gibisiniz; bense akılsız gibi durmuş size duvar halılarından bahsediyorum sanki onları görmeye hâliniz olacakmış gibi. Sizin kalacağınız odayı biliyorum, şahsen ben çok canlı buluyorum ancak hassas doğanızla sizin üzerinde aynı etkiyi yaratmayacağını da çok iyi anlayabiliyorum. Sizi anlamadığımı sakın düşünmeyin, aynı şeyi hissetmesem de kendimi sizin yerinize koyabiliyorum.”

O sırada, meydanda bir atı eğitmekte olan, hayvanın sıçramalarına öylesine odaklandığından yanından geçen askerlerin selamlarına karşılık vermeyen fakat yoluna çıkanlara küfürler eden bir astsubay Saint-Loup’ya gülümseyerek döndü ve yanında bir arkadaşı olduğunu fark edince selam verdi. At o esnada şaha kalktı. Saint-Loup bir çırpıda atın başındaki dizginleri yakalayıp hayvanı sakinleştirmeyi başardıktan sonra yanıma geldi.

“Evet.” diye devam etti; “Sizi temin ederim ki sizi çok iyi anlıyorum; en az sizin kadar hevesliydim. Beni en çok üzense...” derken ellerini şefkatle omzuma koydu. “Bu gece yanınızda kalabilseydim sabaha kadar konuşarak sizi biraz da olsa mutsuzluğunuzdan kurtarabilecek olmamın bilinci. Size bir sürü kitap ödünç verebilirim, gerçi bu hâldeyken okumak isteyeceğinizi pek sanmıyorum. Maalesef görevimi başkasına da devredemem, kızım beni ziyarete geldiğinde iki kez devretmişim çünkü.”

Kaşlarını kısmen üzüntüyle ama daha çok hastalığımı en iyi hangi ilacın geçireceğini karar veren doktor edasıyla çattı.

“Çabuk koş ve benim odamdaki şömineyi yak.” diye seslendi yanımdan geçen bir askere. “Acele et! Çabuk ol!”

Ardından bir kez daha bana döndü; miyop ve monokl gözlüğünden attığı bakışlarıyla büyük dostluğumuza anıştırmada bulunuyordu.

“Hayır! Sizi burada, birlikte vakit geçirmeyi düşündüğüm bu kışlada görmek, inanılır şey değil. Rüya görüyor olmalıyım. Sıhhatiniz nasıl? Daha iyisinizdir umarım. Birazdan her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlatırsınız. Daha fazla bu meydanda durmayalım felaket cereyan var, odama çıkalım; ben artık hissetmiyorum; fakat siz buna alışık değilsiniz, üşütmenizden korkuyorum. Bu arada işinizden ne haber, hâlâ başlamadınız mı? Başlamadınız mı? Çok tuhaf birisiniz! Sizdeki yetenek bende olsaydı muhtemelen sabah, öğlen ve akşam yazıp dururdum. Hiçbir şey yapmadan boş boş oturmaktan memnun musunuz? Ne yazık ki, her daim çalışmaya hazır olan benim gibi insanlar bunu istese bile yapamayacaktır. Neredeyse sormayı unuttuyordum, büyükanneniz nasıl? Bana verdiği Proudhonları hiçbir zaman yanımdan ayırmadım.”

Uzun boylu, yakışıklı, heybetli bir subay ağır ve ciddi yürüyüşüyle merdivenlerden indi. Saint-Loup selam verdi ve durmadan hareket eden bedenini, eli kepine değdiği süre boyunca sabitlemeyi başardı. Fakat bu hareketi öylesine şiddetli gerçekleştirdi, öylesine keskin bir hareketle doğruldu, selamını indirirken öylesine ani bir gevşeme yaşadı ve omuzları, bacakları ve monokl gözlüğünün

²² Hayatın içindeki güzeli/güzelliği seven, takdir eden ve görmekten mutluluk duyan kişiye denir. (ç.n.)

pozisyonları öylesine değişti ki bir hareketsizlik anından çok, yapılan aşırı hareketlerin diğerlerini etkisiz hâle getirdiği, titreşimli bir kasılma durumu yaşadı. Bu arada subay, bize hiç yaklaşımadan, sakin, yardımsever, vakur, görkemli, kısacası Saint-Loup'un tam tersi bir görüntüyle acele etmeden elini kepinin hizasına kadar kaldırdı.

“Yüzbaşına bir şey iletmeliyim.” diye fısıldadı Saint-Loup. “Siz benim odama çıkın. Üçüncü katta, sağdan ikinci oda; ben de hemen geleceğim.”

Dört bir yana dağılan gözlüğünü bir yandan toplamaya çalışıyor bir yandan da görkemli ve ağır ağır yürüyen Yüzbaşı'nın peşinden koşuyordu; Yüzbaşı'ysa o sırada getirilen atına binmeden önce, bazı tarihsel tabloları anımsatan asil duruşu ve hareketleriyle emirler veriyordu; sanki Birinci Fransız İmparatorluğu'nun bir savaşına katılacakmış gibi, oysa sadece evine geri dönüyordu; Doncières'de görev aldığı süre boyunca kaldığı ev, adını sanki Napolyon'un gelişinin alaycı bir şekilde sembolize edildiği Cumhuriyet Meydanı gibi bir meydanda yer alıyordu. Merdivenden çıkmaya başladım, çivili basamaklara attığım her adımda kayacak gibi oluyor, çıplak duvarların dibine yerleştirilen ranzaların ve teçhizatların olduğu koşullar gözüme ilişiyordu. Saint-Loup'nun odasını gösterdiler. Bir süreliğine kapalı kapının önünde durdum çünkü birinin kıpırdandığını duyabiliyordum; bir şeyin yerini değiştiriyordu, başka bir şeyi yere düşürüyordu; odanın boş olmadığını, orada birinin varlığını hissettim. Fakat sesler yalnızca yeni yanmaya başlamış olan şömineye aitti. Ses çıkarmadan duramıyor, üzerindeki çalı çırpı yığınlarını beceriksizce hareket ettiriyordu. Odaya girdiğim sırada yanmakta olan şömine, odunları bir bir tütürüyordu. Hareket etmediğinde bile, hastalıklı bir insan gibi sürekli ses çıkarıyordu, alevlerin yükseldiğini gördüğüm anda seslerin ateşten çıktığının farkına vardım; eğer duvarın öteki tarafında oturuyor olsaydım bu seslerin burnunu sümüküren, etrafta yürüyen birinden çıktığını düşünürdüm. Sandalyeye oturup beklemeye başladım. On sekizinci yüzyıla ait Liberty duvar kaplamaları ve eski Alman eşyaları odayı, binanın geri kalanından yayılan bayat tostunki gibi ağır, mayhoş, küflü bir kokudan kurtarmayı başarmıştı. Burada, her şeyden arındırılmış bu odada sakin ve mutlu bir zihinle yemek yiyebilir, uyuyabilirdim; masanın üzerinde, aralarında kendimin ve Guermantes Düşesi'nin de olduğunu anladığım fotoğrafların arasında dağınık hâlde duran ders kitaplarından, nihayet şömineye alışan ateşin ışığı yansımaların sessiz, sakin ve teyakkuzdaki bir hayvanı andırmasından, ufalanan kıvılcımlar ya da şöminenin duvarlarını alevden diliyle yalayan bir odun parçasının içten içe yanmasından sanki Saint-Loup odadaymış izlenimi oluşuyordu. Saint-Loup'nun saatinin çok uzakta olmayan tik tak seslerini duyuyordum. Tik taklar sürekli yer değişiyordu; çünkü saati göremiyordum, bir arkamdan geliyor bir önümden, sağımdan, solumdan, bazen de çok derin bir çukura atılmış gibi kaybolup gidiyordu. Aniden masanın üstündeki saati görüverdim. Ardından gelen tik tak seslerinin geldiği yer sabitlendi, bir daha hareket etmedi. Yani en azından duyduğumu sanıyordum; sesi orada duymuyordum, sesi orada görüyordum fakat seslerin bir yeri yoktur. Daha doğrusu onları hareketlerle ilişkilendiririz ve böylece bize bu hareketler konusunda uyarma, onları gerekli ve en doğal hâllerine getirme amacına hizmet eder. Kuşkusuz, kulakları pamukla sıkı sıkıya kapatılmış hasta bir adamın, o anda Saint-Loup'nun şöminesindeki közlerle, yanan odunlarla ve şöminenin parmaklıklarına düşen küllerle uğraşmaktan çatırdayan alevin sesini duymadığı gibi, Doncières Meydanı'ndaki tramvayların düzenli aralıklarla yükselen melodisinin akışını sık sık hissetmediği olurdu. O zaman hasta adam kitap okurken, sayfalar sanki bir tanrının parmaklarıyla çevriliymişçesine sessizce önünde dönecektir. Doldurulmakta olan küvetin donuk gürültüsü, gökyüzündeki kuşların cıvıltısı misali tizleşip, hafifleyip uzaklaştı. Sesin geri çekilmesi, seyrelmesi, bizi incitecek bütün gücünden mahrum bırakıyor; az evvel tepemizdeki tavanı paramparça edermişçesine inen çekiç darbelerinin çıkarttığı ses yüzünden deliye dönerken, şimdi yol kenarından esen meltemle oynayan yaprakların uğultusu gibi uzaktan gelen narin ve hassas seslere kulak kesiliyoruz. Sesini duymadığımız kartlarla fal açarız, onlara dokunmadığımızı, kendi kendilerine hareket ettiklerini ve onlarla oynama arzumuzu öncesinden tahmin edip bizimle oynamaya başladıklarını hayal ederiz. Bu bağlamda kendimize şunu sorabiliriz: Aşk konusunda (buna yaşama aşkını ve şöhrat aşkını da ekleyebiliriz çünkü görünen o ki bu iki duyguyu tadan kişiler var),

gürültü tarafından rahatsız olunca, kesilmesi için dua etmek yerine kulaklarını tıkayan insanlar gibi mi davranmalıyız; dikkatimizi, dayanma gücümüzü, âşık olduğumuz 'kişiye' değil, o kişinin ellerinde acı çekme kapasitemizi kontrol altına almak için mi kullanmalıyız?

Ses meselesine gelince, işitme kanallarını tıkayan tıkaçları daha da kalınlaştırmalıyız ki tepemizdeki gürültülü bir eser çalan kızın sesleri bir pianissimo²³ gibi gelsin kulağımıza; daha da ileriye gidip bu tıkaçları yağa bularsak, bütün hane sakinleri hemencecik onun bu despot kurallarına boyun eğmek zorunda kalır; hatta bu kurallar dış dünyaya kadar uzanır. Pianissimo da yeterli kalmaz; tıkaçlar piyanoyu anında susturmayı emreder, müzik dersi birdenbire sona erer; üst kattaki odada bir aşağı bir yukarı yürüyen adamın ayak sesleri yarıda kesilir; Arabalar ve tramvaylar sanki bir hükümdarın gelmesi bekleniyormuş gibi durdurulur. Aslında, seslerin zayıflaması ara sıra pineklememize yardımcı olmak yerine rahatsız eder. Daha dün sokakta ve evde olup biten her şeyi anlatmaya yeterli olan, kulağımızda yankılanan sesler en nihayetinde sıkıcı bir kitap misali bizi uyutmayı başarmıştı; bugünse, uykumuzun üzerine yayılan sessizlik tabakasının içindeki diğerlerinden daha gürültülü bir sarsıntı, bir iç çekiş kadar nazik, başka seslerle hiçbir ilgisi olmayan, esrarengiz bir şekilde kendisini duyurmayı başarıyor ve dile getirdiği açıklama ihtiyacı bizi uyandırmaya yetiyor. Hasta adamın kulaklarından bir anlığına pamukları çıkarsak, bir anda ses bütün ışığıyla nüfuz eder, batan bir güneş misali göz kamaştırır ve yeniden dünyaya getirir; sürgün edilmiş sesler apar topar kalabalığın içindeki yerini alır; seslerin dirilişi sanki melek korolarının okuduğu ilahiler gibi gelir kulağımıza. Boş sokaklar, bir anlığına şarkı söyleyen tramvayların dönen tekerlerinden çıkan pır pır sesleriyle dolar. Yatak odasının kendisinde bile hasta adam, Prometheus gibi ateşi yaratmasa da ateşin sesini yaratır. Pamuk tıkaçlarının sayısını azaltığımızda ya da arttırdığımızda, dış dünyanın yankılanan sınırlarına eklediğimiz iki pedalın birine sonra ötekine değişmeli olarak basıyormuş gibi oluruz.

Şu var ki, geçici olmayan ses bastırmaları da vardır. Tamamen sağır olan birisi, yatmadan önce bir bardak sütü bile ısıtamaz, her saniye gözü üstünde olmalı, yaklaşan kar fırtınasını andıran açık kapaktaki beyaz arktik yansımaları görünce bu uyarıcı işaretlere biat edip (Tanrı'nın dalgaları geri çektiği gibi) elektrik bağlantısını kesmesi mantıklı bir hareket olur; çünkü kaynayan sütün kabaran baloncukları sarsıntılı bir şekilde yükselip yanlardan zirve noktaya kadar ulaşır, kaymağı alınmış yüzeyi denize açılan bir teknenin yelkeni gibi şişer, teknenin dışına dökülen inci taneleri misali biraz sürüklenir; eğer elektrik fırtınası zamanında dindirilirse, yelkenler kendi üzerine düşüp azalan gelgitle manolya yapraklarına dönüşür. Fakat hasta adam gerekli önlemleri almakta elini çabuk tutmazsa, hemen ardından, yükselen süt dalgaları kitaplarını ve saatini boğacak; seçkin bir devlet adamı ya da ünlü bir yazar olmasına rağmen, ona beş yaşındaki bir çocuktan daha fazla zekâyâ sahip olmadığını söyleyen yaşlı hemşireyi çağırmak zorunda kalacak. Sair zamanlarda büyüdüğü odada bizimle kapı arasında, az evvel orada olmayan bir adam beliriverir; sözlü iletişimden pek hoşlanmayan kişiler için çok huzur verici olsa da tıpkı kukla gösterisindeki bir figür gibi sadece el hareketleri yapan bu kişi içeri girdiğini duymadığımız bir ziyaretçidir. Tamamen sağır olan bu adam, bir duyu kaybının, dünyaya güzellik kazandırdığını düşünerek sesin henüz yaratılmadığı âdeta cennet gibi bir dünyada mest olmuş şekilde dolaşır. En yüksek şelaleler, cennetin ırmaklarını andıran kristal şeritler hâlindeki cama benzeyen denizden daha durgun olan gözleri için şölen sergiler. Sağır olmadan önce ses onun için hareketlerin sebebiyle süslenmiş somut şekillerdi, sessiz hareket eden nesnelere sebepsiz hareket ediyorlarmış gibi görünür; tüm yankılanan niteliklerinden yoksun kaldıktan sonra, kendiliğinden bir aktivite sergiler, canlı görünürler. Kendiliğinden hareket ederler, dururlar, yanarlar. Tarih öncesi zamanlardaki kanatlı canavarlar misali kanatlanıp gözden kaybolurlar. Sağır adamın yalnız ve komşusu olmayan evindeki işler, hastalığının henüz başlarında daha tedbirli, daha sükûnet içinde yapılırken, artık sessizce, dilsizler tarafından âdeta peri masallarındaki kralın sarayında olduğu gibi ustalıkla yapılıyor. Sağır adamın pencereden baktığında gördüğü bina -kışla, kilise ya da belediye

²³ Kısık, çok hafif bir sesle şarkı söylemek anlamına gelen bir müzik terimidir. (ç.n.)

binası- tıpkı sahnede olduğu gibi yalnızca dekordan ibaretti. Bir gün yerle yeksan olursa, bir toz bulutu yayılacak ve geriye sadece birkaç moloz kalacaktır; o kadar az olmasa da sahnedeki bir saraydan bile daha az malzemesi olduğundan, ağır taş blokların düşmesi, egemen olan sessizliğin saflığını herhangi bir sesin bayağılığıyla kirlletmesine imkân vermeden büyümlü evrenin zeminiyle bir olacaktır.

Beklediğim küçük kışla odasında hüküm süren göreceli sessizlik çok geçmeden bölündü. Kapı açıldı ve Saint-Loup monokl gözlüğünü düşürerek içeri daldı.

“Ah Robert’ciğim, insan kendisini burada çok rahat hissediyor, burada yemek yiyip uyumama izin verilseydi ne kadar güzel olurdu.” dedim ona.

Şüphesiz mevzuata aykırı olmasaydı, hüznle tatlandırılmamış olan huzuru burada tadabilirdim, zamanın eylem şekline büründüğü kışla denen o büyük cemiyet, gaflete düşmüş binlerce ruhun, bakımsız ve kontrol edilen binlerce iradenin koruduğu bu huzur, ihtiyat ve mutluluk havasını himayesi altına almış, dışarıda hüznle çalan çanlar yerini, savaş çağrısında bulunan borazanlara bırakmıştı; borazanların çınlayan hatırası, güneş ışığında süzülen kum taneleri gibi şehrin sokaklarında hayat buluyordu; herkesin duyacağından emin olunan aynı zamanda müzikal bir çınlamaydı; çünkü bu yalnızca otoriteye boyun eğmenin değil mutluluğa yol gösteren bilgeliğin de emriydi.

“Yani otele tek başınıza gitmektense burada benimle kalmayı mı tercih ediyorsunuz?” diye sordu Saint-Loup gülümseyerek.

“Ah, Robert, bu konuda dalga geçmeniz hiç hoş değil.” diye savunmaya geçtim; “Bunun imkânsız olduğunu, orada ne kadar perişan hâle geleceğimi siz de çok iyi biliyorsunuz.”

“Öyle mi! Beni şımartıyorsunuz!” diye cevapladı. “Bu gece burada kalmayı tercih edeceğiniz öncesinden aklıma geldi. Yüzbaşı’ya sorduğum şey de tam olarak buydu.”

“İzin verdi mi peki?” diye haykırdım.

“İtiraz bile etmedi.”

“Ah! Ona hayranım!”

“Hayır, o kadar da abartmayın. Durun, şimdi emir erimi çağırayım da akşam yemeğimizin icabına baksın.” diye ekledi, ben gözyaşlarımı saklamak için arkamı dönerken.

Saint-Loup’nun birbiri arkasına içeri giren arkadaşları yüzünden birkaç kez konuşmamız yarıda kesiliyor, Saint-Loup’ysa onları tekrar tekrar kovuyordu.

“Çık dışarı. Defol!”

Kalmalarına izin vermesini istedim.

“Hayır, gerçekten olmaz, içinizi bayarlar; hepsi kültürsüz insanlar, tek bahsettikleri şey at yarışı ya da ahırdır. Üstelik onları odamda istemiyorum; dört gözle beklediğim bu değerli anı mahvetmelerine izin vermeyeceğim. Fakat onların kafasız olduğunu söylediğimde sakın askerî alanda da öyle olduklarını düşünmeyin. Katiyen öyle değiller. Burada görev yapan bir binbaşı var, gerçekten harika bir adam. Bize bir keresinde askerlik tarihini bir ispatı, bir cebir problemini anlatır gibi anlatmıştı. Estetik açıdan bile, eline su dökemeyeceğimiz hem tümevarımsal hem de tümdengelimli ilginç bir güzelliğe sahiptir.

“Bu gece burada kalmama izin veren komutan o değil mi?”

“Hayır, Tanrı’ya şükür o değil! Bu kadar önemsiz bir şey için ‘taptığınız’ adam yeryüzünde var olan en ahmak kişidir. Bir tek yemekhane ve teçhizatların teftişinde mükemmeldir, başçavuş ve terzi ustasıyla saatler geçirir. İşte böyle bir zihniyete sahip bir insan. Bunlar bir kenara, buradaki herkes gibi, size bahsettiğim mükemmel binbaşıya büyük nefret duyar. Mason olduğu ve günah çıkarmadığı için kimse onunla konuşmaz. Borodino Prensi asla böyle bir adamı evinde ağırlamazdı. Büyük-büyükbabası küçük bir çiftçi olan ve Napolyon Savaşları olmasaydı muhtemelen kendisi de çiftçi olacak bir adam için büyük cüretkârlık. Sosyetedeki belirsiz konumundan bihaber değildi aslında. Jokey Kulübü’ne de nadiren gidiyor, kendisi o konularda da berbat olduğundan, sözüm ona prens.” diye ekledi, aynı taklitçi tutumla kâh öğretmelerinin toplumsal teorilerini kâh akrabalarının dünyevi

ön yargılarını benimsediğinden, farkında olmadan insanlığın demokrasi aşkıyla imparatorluğun asaletini hor görmeyi birleştiren Robert.

Yengesinin fotoğrafına bakıyordum; bu fotoğrafın Saint-Loup'ya ait olduğunu bildiğimden, belki bana verebileceğini düşünmem Saint-Loup'yu daha fazla sevmemi sağladı; bunun karşılığında ona binlerce kez teşekkür etsem bile az kalırdı. Çünkü bu fotoğraf, Mme. de Guermantes'la o zamana kadar olan karşılaşmalarımın yeni biri daha idi; dahası bu karşılaşma epeyce uzundu, sanki ilişkimizde ani bir adım atmışız, Mme. de Guermantes hasır şapkasıyla yanımda durmuş ve ilk defa (şimdiye kadar onun geçişinin hızlılığı, izlenimlerimin şaşkınlığı, hafızamın kusurlu olmasından hiç gün yüzüne çıkmayan) o dolgun yanaklarını, o kıvrımlı boynunu, o sivri kaşlarını seyretmeme izin vermiş gibiydi; bunları seyretmek, yüksek boyunlu, uzun kollu korsesi dışında hiç görmediğim bir kadının kollarını, göğsünü seyretmek kadar şehvetli bir keşif, paha biçilmez bir lütuftu. Bana âdeta izlenmesi yasak bir manzara gibi görünen bu hatları, benim için bir değeri olan tek geometri kitabını incelercesine inceledim. Daha sonra Robert'e baktığımda, onun da yengesinin fotoğrafına biraz benzediğini ve bunun benim esrarengiz sürecim kadar ilginç olduğunu fark ettim; çünkü yüzü tıpatıp aynısı olmasa da ikisinin de ortak bir kökeni vardı. Combray görüntüsüyle iliştilmiş olan Guermantes Düşesi'nin yüz hatları, bir şahin gagasını andıran burnu, delici gözleri, yengesininkiyle neredeyse birebir aynı olan Robert'in yüzünün oluşmasında -çok daha narin bir tene sahip olan Düşes'in sınırlı ve benzer bir kopyası misali- bir rol model olmuş gibiydi. Robert'in yüzünde, Guermantes'lılara özgü, mitoloji çağında bir tanrıçayla bir kuşun birleşiminden meydana gelmiş gibi görünen, tanrısal ihtişamın iz düşümünü kendisinden emin hâlde dünyanın ortasında bir başına korumayı başarmış bir ırkı anımsatan karakteristik hatları hayranlıkla izliyordum.

Robert, sebebini bilmediği benim bariz şefkatimden etkilenmişti. Şömine ateşinin sıcaklığı ve şampanyanın bende yarattığı rahatlama hissini artırıyor, üstelik alnımı boncuk boncuk terlerle, yanaklarımı da gözyaşlarıyla nemlendiriyor, yediğim kekliklere damlıyordu; kekligimi, soyutladığı, inanmadığı bir yaşam formuna gözleriyle şahit olmuş inançsız bir ölümlünün hissettiği türden sessiz bir şaşkınlıkla yiyordum, başka bir deyişle, Tanrı'nın varlığına inanmayan bir insanın bir papaz evinde nefis hazırlanmış akşam yemeğini yerkenki sessiz şaşkınlığıyla. Ertesi sabah uyandığımda, ayağa kalkıp Saint-Loup'nun odası çok yüksekte olduğundan tüm kırsal bölgeyi gören döküm penceresinin yanına gittim, yeni komşum olan kırlarla tanışmanın heyecanı vardı üstümde, bir gün önce çok geç saatte geldiğim için gecenin karanlığı altında çoktan rüyalara daldığımdan ayırt edememiştim. Yine de her ne kadar erken uyanmış olsam da pencereden dışarı baktığım zaman tek gördüğüm şey, bir kır evinin penceresinden göle doğru bakan birisinin gördüğü gibi hâlâ üzerine örttüğü yumuşak, beyaz, sisten yapılmış sabahlığını giymiş kırlardı, onun haricinde neredeyse hiçbir şeyi göremiyordum. Fakat meydanadaki atları tumarlamaya gelecek olan askerler işlerini bitirmeden önce sabahlığını bir kenara koyacağını farkındaydım. Bu arada görebildiğim tek şey, kışlanın kenarına doğru uzanan, karartılarından çoktan arındırılmış, pürüzlü, çıkıntılı, cılız bir tepecikti. Saydam kırağı perdesinin içinden, beni ilk defa gören bu yabancından gözlerimi alamadım. Fakat kışlaya gelmeyi alışkanlık hâline getirdiğimde, tepenin orada olduğunu, görmediğim zaman bile, olmayan ya da ölü bir arkadaş olarak, yani varlığının inancına sahip olmadan düşündüğüm, Balbec'teki otelden, Paris'teki evimizden daha gerçekçi olduğunun bilincinde olmak şuna sebep oldu: Ben farkında olmasam bile, tepenin yansıyan şekli Doncières'de edindiğim en ufak izlenimimde bile kendini belli ediyordu; bütün bunların arasında, gözlemevi misali tepeyi rahatlıkla görebildiğim bu rahat odada Saint-Loup'nun emir erinin hazırladığı sıcak çikolatanın vermiş olduğu mutlulukla güne başladım, kaldı ki her yeri örten sis yüzünden tepeye bakmak dışında bir şey yapmam imkânsızdı. Tepenin şeklini içine çeken, sıcak çikolatanın tadıyla bu zaman zarfındaki düşünceler zincirimle birleşen sis, hiç düşünmeyişime rağmen o zamanki tüm düşüncelerimi nemlendirmeyi başardı; tıpkı büyük, erimeyen altın parçacıklarının hafızamdaki Balbec izlenimiyle ilişkileneceği ya da dış taraftaki siyahımsı kum taşından yapılmış merdivenlerin zihnimdeki Combray izlenimime grilik katması gibi. Ancak sis, günün ilerleyen saatlerine kadar hâkimiyetini sürdürmedi; güneş başta

işe yaramayan fakat nihayetinde ışıltıyı sağlayacak birkaç mızrak parıltısı fırlattı. Tepenin ağarmış taraflarının maruz kaldığı güneş ışınları, bir saat sonra kasabaya indiğinde duvarlara yapıştırılan seçim afişlerinin kırmızı ve maviliklerine, sonbahar yapraklarının kızılığına öylesine moralimi yükselten bir coşku katıyordu ki üzerinde zıplamamak için kendimi zor tuttuğum kaldırımlarda şarkı söyleyerek ilerliyordum.

Fakat ilk gecedен sonra otelde uyumak zorunda kaldım. Orada üzülmeye mahkûm olacağımın önceden farkındaydım. Üzüntü, hayatım boyunca bulunduğum her yeni yatak odasının, yani her yeni odanın yaymış olduğu nefes alınması imkânsız bir koku gibiydi; çoğunlukla kaldığım odadaysa ben yoktum, zihnim başka bir yerde kalırken yerine aşinalık duygusunu gönderirdi. Oysa kendimden daha az duyarlı bir hizmetçiyi işlerimle ilgilenmesi için, ondan önce ve kendi başıma varabileceğim, yıllarca aradan sonra yeniden keşfettiğim fakat hiç değişmeyen, Combray'den bu yana, Balbec'e ilk gidişimde açılmamış bir bavula sırtımı yaslayıp hiçbir teselli bulmadan ağlamamdan bu yana hiç büyümeyen 'kendimi' bulduğum yere gönderemezdim.

Nitekim yanılmışım. Üzülecek vaktim olmadı, çünkü bir an bile yalnız kalmadım. Gerçek şu ki, eski saraydan geriye, modern bir otelde yeri olmayan, herhangi bir pratik faydası bulunmayan, uzun boş zamanların büyüünde hayat kazanmış dekorasyon ve yapının fuzuli şatafatı kalmıştı; dört bir yanı saran, amaçsız gezintilerle sürekli aynı yerden geçen dolambaçlı koridorlar, koridor kadar uzun, salon kadar gösterişli, bir konutun parçasını oluşturmaktan ziyade oranın sakiniymiş gibi bir havası olan, herhangi bir odanın bir uzantısı olmayı başaramamış fakat benimkinin etrafını saran ve beraberindekileri benle tanıştıran işsiz güçsüz fakat çit çıkarmayan komşuları andıran holler; sessiz olmaları koşuluyla kalmalarına ve odalarının kapısında misafir kabul etmelerine izin verilen ve beni her gördüğünde sessizce selamlayan sözüm ona komşular. Uzun lafın kısası, günden güne basit bir kap hâlini almakta olan, bizi yalnızca soğuktan ve başka insanların bakışlarından koruyan bu konut kavramının burasıyla yakından uzaktan alakası yoktu; odalar topluluğu, sessizlik içinde yaşayan bir insan kolonisi kadar gerçekti; fakat bir insan içeri girdiğinde, onlarla karşılaşmaya, onlardan kaçınmaya, onları müteşekkir etmeye mahkûmdu. Onları rahatsız etmemeye çalışır, on sekizinci yüzyıldan kalma eski altın perdelerin arasında, boyalı tavanın bulutları altında yayılmayı alışkanlık hâline getirmiş büyük salona saygısını sunmadan geçemezdi. Simetriye aldırış etmeden etrafını saran, üç yarım basamakla kolaylıkla ulaşabildikleri bahçeye kadar uzanan odalara gelecek olursak, insan onları daha kişisel bir merakla ele alıyordu.

Asansöre binmeden ya da ana merdivende görünmeden dışarı çıkmak ya da girmek istediğimde, artık kullanılmayan, bir basamağın ötekine olan yakınlığıyla ustaca tasarlanmış daha küçük özel bir merdiven çıkıveriyordu karşıma; renklerinde, kokularında, tatlarında genellikle özgün, duyusal haz uyandıran türden mükemmel bir orantıya sahipti bu basamaklar. Ancak yukarı çıkmanın ve aşağı inmenin verdiği zevki tatmak için buraya gelmem gerekiyormuş, tıpkı bir keresinde, nefes alma eyleminin -bir ihtiyaçken farkına varılmayan- daimî bir zevk olduğunu anlamak için Alpler'deki bir kaplıcaya gitmemin gerekmesi gibi. Daha öncesinde tanıdığım, sanki onlara sahipmişim hissiyatını veren basamağın üzerine ilk adımımı attığımda, uzun süre kullandığımız şeylerin bize bahsettiği, bizi gayretten kurtaran alışmışlığı hissettim; uzun zaman önce her gün misafir ettiği efendileri tarafından somutlaşan, henüz benim sahip olamadığım fakat sahip olduğum zaman gücünü kaybedecek olan alışkanlıklarımın olası büyüsunü barındırıyormuş gibiydi. Odalardan birinin kapısını açtım; çifte kapılar arkamdan kapandı; perdenin içeriye hapsettiği sessizlikte kendimi bir tür keyfi yerinde hükümdarmış havasına büründürdüm; pirinç işlemelerle süslenmiş -sanat dünyasının yalnızca böyle yansıtıldığını düşünmek yanlış olurdu- mermer şömine rafından alevlerin sıcaklığı bana kadar ulaşıyor, kısa ayaklı ufak bir taburede oturmak, şöminenin önüne serilen halıya uzanmışçasına bir rahatlıkla ısınmamı sağlıyordu. Duvarlar, dünyanın geri kalanından ayırırçasına odayı kucaklıyor, onu tamamlayan şeyleri çevreleyip içine alıyor, kitaplığa ve yatağa yer açmak için her iki tarafındaki sütunun üstünde duran girintinin yükseltilmiş tavanını havadar bir şekilde kaldırıyor. Oda kendisi kadar büyük iki dolapla derinliğine derinlik katmıştı; ikinci dolabın olduğu duvardan sarkan, süsen

çiçeğinin köklerinden yapılmış bir tepsinin yaydığı şehvet uyandırıcı koku odayı kaplıyordu; en iç tarafta kalan odada inzivaya çekilirken kapıları açık bıraksaydım, odanın hacmi, oranıyı bozmadan normal boyutunun üç katına çıkmakla kalmayıp gözlerimin yoğunlaşmadan sonra rahatlamanın vermiş olduğu hazzı tattırma fırsatı sunup aynı zamanda hâlâ dokunulmazlığını korusa da artık hapsolmuş gibi olmayan yalnızlığıma özgürlük hissini ekledi. İnzivaya çekildiğim bu küçük oda bir avluya bakıyordu; ertesi sabah gözlerim onun üstüne düştüğünde, hiçbir pencerenin açılmadığı bu yüksek duvarların arasına hapsolmuş, yukarısındaki saf gökyüzüne pembemsi bir yumuşaklık verecek kadar sararmış iki ağaçtan başka bir şeyi olmayan bu yalnız yabancıların komşu olduğunu görünce çok mutlu oldum.

Yatmadan önce periler diyarındaki krallığının tamamını keşfetmek için odadan ayrılmaya karar verdim. Uzun bir koridordan yürüyerek aşağıya indim; bu koridor uyku tutmadığında bana sunabileceği her şeyi önüne sermesiyle takdirimi kazanmıştı: Bir köşeye yerleştirilmiş koltuk, bir klavye,²⁴ duvara yaslanmış bir masa ve üzerinde sinerilya çiçekleriyle dolu mavi çömlek, bir vazoda eski bir çerçeve içindeki pudralı saçları mavi çiçeklerle süslenmiş, elinde bir demet karanfil tutan bir kadının silüeti. Koridorun sonuna geldiğimde, hiçbir odaya açılmayan düz duvarda basitçe: “Artık geri dönmek gerekiyor, ancak gördüğün gibi burası senin de evin sayılır.” derken, lafa atlamayı ihmal etmeyen yumuşak halıya, uykunun tutmadığı takdirde yalın ayakla üstünde gezebileceğimi hatta kırlara açılan panjursuz pencerelerin de bütün gece ayakta olacağını ve saatin kaç olduğuna bakmaksızın kimseyi rahatsız etmediğim takdirde yanlarına gitmekten çekinmem gerektiğini de söylüyordu. Asılı duran perdenin arkasına gizlenmiş, duvarın kenarında duran, suçlu bir insan misali saklanan ve ay ışığıyla masmavi parıltılar saçan o küçük camının arkasından bana korkmuş bakışlar atan bir büfe gözümde kayamadı. Yatağıma döndüm, ancak kuş tüyü yorganın, sütunların, zarif şöminenin varlığı dikkatimin, Paris’in ötesine gitmekte olan düşler trenine binmesine engel oldu. Uykumuzu sarıp sarmalayan, etkileyen, değiştiren, onları şu ya da bu geçmiş izlenimler dizisiyle aynı hizaya getiren de bu özel dikkatlilik hâli olduğu için, ilk gece rüyalarımı dolduran görüntüler, zihnimde çizmeyi alışkanlık hâline getirdiklerimden tamamen farklı bir anıdan esinleniyordu. Eğer uyurken kendimi sıradan anılarımı hatırlamaya sürüklemek isteseydim, alışık olmadığım yatak, döndüğüm zaman birçok uzuvlarımın pozisyonunu düzeltmek zorunda olduğum rahatsız edici dikkat duygusu hatalarımı düzeltmek, onları çözüme kavuşturmak ve hayallerime yeni bir seyir güzergâhı çizmem için yeterliydi. Dış dünyayı algılamamız aslında uykuyla aynıdır. Alışkanlıklarımızı şiirsel hâle getirmek için yalnızca bir değişikliğe ihtiyaç vardır; soyunurken farkında olmadan yatağın üzerinde uyuyakalmamız, hayal dünyamızın boyutlarının değişmesi ve güzelliğinin hissedilmesi yeterlidir. Uyanıp saatimize baktığımızda ‘dört’ olduğunu görürüz; saat daha sabahın dördüdür fakat bütün gün geçip gitmiş gibi düşünürüz; bu birkaç dakikalık uyku sanki göklerden bir emir sonucunda inen bir imparatorun altın tacı misali göz alıcı gelirdi. Sabahleyin büyükbabamın hazır olduğunu ve Méséglise tarafına doğru gitmek için beni beklediğini düşünüp üzüldükçe, pencerenin altından geçen bir alay grubunun gürültüsüyle uyandım. Fakat defalarca kez araya giren -bunlardan bahsetmemin sebebi, insanlar yaşadıkları hayatı düzgün bir şekilde tasvir edemezler ta ki birisi çıkıp, denizin çevrelediği bir koy misali etrafını sarmalayan, dibe batmış düşünceleri gösterene kadar- uyku tabakası, müziğin şokunu kaldıracak kadar güçlü olduğundan hiçbir şey duymadım. Bazı sabahlarda bir anlığına da olsa dayanamadım; ama yine de uyumuş olmanın verdiği kadifemsi yumuşaklığında olan bilincime (lokal anesteziyenin sonra, ilk başta yapılan dağlama işlemine tamamen hissiz kalan, daha sonra hafif bir yanma hisseden uzuvlar misali), belli belirsiz, harika bir sabah cıvıltısıyla okşayan fifelelerin²⁵ tiz notaları nazikçe nüfuz ediyordu; sessizliğin müziğe dönüştüğü bu kısa kesintiden sonra, daha süvariler geçmeden bile uykuya geri dalıyor; yeni tomurcuklanmış, fişkırarak çiçek demetinin güzelliklerinden beni mahrum ediyordu. Bilincimin bu fişkırarak sapların okşadığı kısmı o kadar

²⁴ Piyanoya benzeyen bir tür çalgı. (ç.n.)

²⁵ Üfleli bir müzik aleti, İngilizlere özel bir çeşit düdük. (ç.n.)

dar, o kadar uykuyla kısıtlanmıştı ki, daha sonra Saint-Loup bana bandoyu duyup duymadığımı sorduğunda oradaki enstrümanların sesinin, gün boyunca en ufak bir gürültünün ardından kasabanın asfalt sokaklarından yankılanan sesler kadar hayalî olmadığından artık emin olamıyordum. Belki de bu sesi, uyanma korkusuyla ya da uyanıp geçit törenini görememe korkusuyla rüyamda görmüştüm. Çünkü çoğunlukla, gürültünün beni uyandıracaklarını düşündüğüm anda aksine istifimi bozmadan uyumaya devam ettiğimde, sonraki bir saat bir yandan pineklerken bir yandan da uyanık olduğumu hayal eder, beni bundan mahrum bırakan fakat yanılısamalarını gördüğüm izlenimine kapıldığım çeşitli sahneleri uykumun ekranında cılız gölgeler şeklinde kendi kendime canlandırırdım.

Gün içinde yapmaya niyetlendiğimiz bir şeyi, bir anda ortaya çıkan uyku nedeniyle ancak rüyada, yani seyri uyku tarafından çarpıtıldıktan sonra bilincimizin aktif olmadığı yerde gerçekleştirebiliriz. Aynı durum farklı dallara ayrılarak bambaşka bir şekilde son bulabilir. Söylenen onca şeye rağmen, uyurken yaşadığımız dünya o kadar farklıdır ki uyumakta güçlük çeken insanların birinci önceliği bu dünyaya girmektir. Saatlerce gözleri kapalı çaresizce kurduğu, gözleri açıkken ki düşündüklerine de benzer düşünceler zihinlerinde dönüp durduktan sonra, düşünme yasalarının biçimsel çelişkisindeki bir argümanın ağırlığı altına sürünerek girdikleri o son dakikada yeniden cesaret buluyorlar; bunun farkına varmaları ve bu kısa 'dalgınlık', belki de şu anda gerçeklik algısından kaçabilecekleri, 'iyi' bir gece geçirmelerini sağlayacak olan aşağı yukarı biraz uzakta olan dinlenme alanına ilerleyebilecekleri bir kapının açık olması anlamına geliyordur. Zira çoktan sırtımızı gerçekliğe döndüğümüzde, bir yandan 'kendi kendini telkin' edenlerin -cadılar gibi- hayalî hastalıklara ya da sinirsel bozuklukların tekrarlanmamasına karşı sihirli karışımlar hazırladığı, bir yandan da bilinçsiz uyku sırasında biriken fırtınanın uykuyu bölecek kadar kuvvetle patlak vereceği saati kolladıkları mağaraya ulaştığımızda büyük bir adım atmış oluruz.

Oradan çok da uzakta olmayan özel bir bahçede garip çiçekler gibi birbirinden çok farklı uyku türleri yeşerir: Bünyesinde barındırdığı fazla sayıdaki eter özünden dolayı uykuyu tetikleyen tatula, belladonna, afyon, kediotu çiçeklerinin kokusunu içlerine çekmekten başka bir niyeti olmayan ziyaretçiler, uzun saatler boyunca tuhaf rüyalara, şaşkın şaşkın etraflarına bakmalarına sebep olacak o dokunuşu yaptığı güne kadar kapalı kalırlar. Bahçenin sonundaki manastırın açık pencerelerinden, uykuya dalmadan önce anlatılan ve yalnızca uyanıldığı zaman hatırlayacakları derslerin sesleri duyulur; o esnada uyanılan anın habercisi olan biyolojik saatin tik takları yankılanır; bu endişemiz bu saati öylesine kusursuz ayarlamıştır ki uyandırmak için odaya giren hizmetkârımız: "Saat yedi oldu." diyemeden önce bizi uyanık ve hazır bir hâlde bulur. Rüyalarımıza açılan, içinde aşk üzüntülerini maziye gömme işinde başarısız olan hatta bazen anımsamalarla büyük bir kâbusa dönüşen bu odanın loş duvarlarında, uyandıktan sonra bile rüyalarımızın hatıraları asılı kalır; fakat öylesine karanlıkta kalmıştır ki bu hatıralar, onları ancak öğleden sonra benzer bir fikrin yaydığı yayvan ışıltılarla gelişigüzel üzerlerine yansıdığında görürüz; bazıları biz uyurken parlak bir ahenge sahiptirler fakat öylesine biçimsiz bir hâle bürünürler ki onları tanıyamadığımızdan, bir an önce, çürümüş cesetler ya da çok ciddi şekilde hasar görmüş neredeyse toz hâline gelmiş, en yetenekli restoratörün bile eski hâline getiremeyeceği harabeler misali toprağın altına gömmek isteriz. Kapının yanında bulunan bir taş ocağında derin uykularımız, beyni kırılmaz bir sırla kaplayan maddenin onarımı araştırmak ve uyuyan kişiyi uyandırmak için, sahip olduğu irade, güneşin altın gibi parıldadığı sabahlarda bile, genç bir Siegfried gibi tüm gücüyle darbeler indirmek zorunda kalır. Bunun ötesinde, doktorların akılsızca, uykusuzluktan daha çok bizi yordüğünü ileri sürdüğü, oysa aksine, düşünen kişilerin düşünce baskısından kurtulmasını sağlayan kâbuslar yer alır; aslında bu kâbuslar, hızla iyileşmesi için müdahale edilmeyen, ciddi bir kaza sonucunda hayatlarını kaybeden akrabalarımızın hayalî albümleridir. Öldükleri ana kadar onları küçük bir fare kafesinde tutarız; beyaz farelerden daha ufak bedenleri büyük kırmızı noktalarla filizlenen tüylerle kaplı ve aynı zamanda Cicerovari bir konuşma tarzına sahiptirler. Bu albümün yanında, uyandıran bir plak döner; bunun sonucunda bir an için, elli yıl önce yıkılmış bir eve apar topar dönmek zorunda kalmanın sıkıntısına teslim oluruz; yalnız diskin

dönmeyi bıraktığında sunduğu ve açık gözlerle göreceğimiz şeyle örtüşen o anıya ulaşana kadar uyku diğer unsurlar tarafından uzaklaşır, hafızası yavaş yavaş silinir.

Bazı zamanlar hiçbir şey duymazdım; bir çukura düşmüşçesine düştüğümüz uykulardan birinde olduğum için duymazdım; biz uyurken faaliyeti iki katına çıkan çevik, bağımsız güçler tarafından bize getirilen her şeyi sindirmenin (tıpkı bebek Herkül'ü besleyen su perilerinin yaptığı gibi) vermiş olduğu ağırlık, aşırı beslenmişlik hissiyatını yaşamaktan aşırı mutlu oluruz.

Bu tür bir uykuya 'kurşun uykusu' denir ve böyle bir uykudan uyandıktan birkaç saniye sonra kurşun yemiş gibi hissederiz. Ve artık o eski hâlimizden eser yoktur. O hâlde, kaybolan bir şeyi ararmışçasına kişiliğimizi, düşüncemizi ararken nasıl olur da başkasından ziyade yine kendimizi buluruz? Yeniden düşünmeye başladığımız zaman bünyemizde somutlaşan kişilik neden bir önceki gündünden farklı bir kişilik olmaz? Yapılan tercihi neyin belirlediğini ya da milyonlarca insan arasından neden bir gün önceki kendimize elimizi uzattığımızı anlayamayız. Gerçek bir kesinti olduğunda -ister bilinçsizliğimiz tamamlanmış olsun ister rüyalarımız kendimizden tamamen farklı olsun- bize rehberlik eden nedir? Cidden bir ölüm yaşanmıştır; tıpkı kalbin atmaya bıraktığında ve dilin ritmik ovuşturmalarının bizi canlandırdığında olduğu gibi. Şüphesiz, daha önce sadece bir kez görmüş olsak bile oda, diğer eski hatıraların sarıp sarmaladığı anıları uyandırır. Yoksa şu anda farkına vardığımız bazı anılar da içimizde uyuyor muydu? Uyanışımızdaki diriliş -uyku denen o iyileştirici zihinsel yabancılaşma nöbetinden sonra- her şeyden önce bir ismi, bir dizeyi, unuttuğumuz bir nakaratı yeniden hatırladığımızda meydana gelen şeye benzer. Ve belki ölümden sonra ruhun dirilişi de bir hafıza olgusu olarak düşünülebilir.

Uykumu tamamladığımda, sonbaharın son sabahlarının güneşli havası beni cezbederken, kış başındaki aydınlık ve soğuk sabahların soğuğuyla hevesimi kırmaya yetiyordu; altın rengi ya da pembesi birkaç fırça darbesiyle havada asılı gibi görünen ağaçların tepesindeki yapraklara bakmak için kafamı yastığımdan kaldırıp, geceliğim hâlâ üstümde olduğu için gizlercesine boynumu dışarı doğru uzattım; başkalaşım sürecindeki bir koza misali farklı kısımlarıyla tek bir ortama ayak uyduramayan çifte bir yaratıktım; gözlerim için renk yeterliydi, sıcaklığa gerek yoktu; diğer bir taraftan göğsümün tek derdi sıcaklıktı, renk değil. Ancak şöminem yakıldıktan sonra yataktan çıkar, pembe ve altın rengi sabahın o narin, şeffaf resmini izlerdim; fakat şimdi pipo gibi yanan ve tüten şöminemi karıştırarak eksik olan sıcaklık unsurunu yapay yollarla sağlamış oldum; bir piponun bana vereceği türden hem maddi bir rahatlığı için hoyrat hem de onun ötesinde saf bir hayal şeklini aldığı için nefis bir his veriyordu. Giyinme odamın duvarları, üzerine siyah beyaz çiçeklerle süslenmiş yoğun kırmızı bir arka planın yer aldığı bir kâğıtla kaplıydı ve buna alışmakta güçlük çekiyormuş gibiydim. Nitekim beni alışılmışın dışında görüyorlar, beni çatışmaya değil onlarla temasa geçmeye zorluyor, sabahları giyinirkenki şarkılarımı bile değiştiriyorlardı; dünyaya dışarıdan bir gözle bakmak için beni bir çeşit gelinciklerin kalbine hapsedmeyi başardılar; ailemin evinden farklı bir görünüşe sahip, temiz havayla dolu bu yeni yaşam alanımdan, parlak ve güzel renkli paravandan, Paris'tekinden çok farklı görünüyordu. Bazı günlerde ortaya çıkan büyükannemi tekrar görme arzusuyla heyecanlanıyor ya da hasta olma ihtimalinin korkusuyla tedirgin oluyordum; bazı günler de Paris'te yarım bıraktığım, hiçbir ilerleme katedemeyen işlerimin anısını hatırlıyordum; bazı günlerde de burada bile dâhil olmayı başardığım bazı zorluklardan endişeleniyordum. Bu endişelerimden biri ya da birkaçı beni uyumaktan alıkoymuştu; fakat bir anda tüm varlığımı dolduracak şekilde büyüyen kederimle yüzleşecek gücüm yoktu. Ardından, Saint-Loup'ya bir mesaj iletmek üzere kışlaya bir haberci gönderdim: Müsait bir zamanında -onun için neredeyse imkânsız olduğunun farkındaydım- beni ziyaret etmesinden müteşekkir olacağımı söyledim. Bir saat sonra Saint-Loup geldi ve zil sesini duyunca tüm kaygılarımdan kurtulduğumu hissettim. Benim kaygılarım karşısında güçsüz olduğum kadar kaygılarım da Saint-Loup'nun karşısında güçsüzdü ve bütün dikkatimi onlardan uzaklaştırıp, kararı verecek olana yoğunlaştırdım. Odaya girdiği andan itibaren, şafak çökmeden önce çok fazla iş başardığı her hâlden belli olan temiz esintisiyle sarıp sarmalıyordu beni; odamın pek de aşına olmadığı bu hayati atmosfere uygun davranışlarla bir çırpıda ayak uydurmuşum.

“Bu saatte rahatsız ettiğim için bana kızmadınız umarım; sizin de tahmin ettiğiniz gibi kafama takılan bir şey var.”

“Olur mu hiç! Sadece beni görmek istediğinizi düşünmüştüm ki bundan çok da mutlu oldum. Hatta beni çağirtmanıza da çok sevindim. Peki, ama sorun nedir? Kötü bir şey mi oldu? Yardımcı olabileceğim bir şey mi?”

Açıklamaları bir bir dinleyip dikkatlice cevaplar verdi; ne var ki daha dudaklarımdan kelimeler dökülmeden kendisini benim yerime koyardı; onu bu kadar hareketli, bu kadar uyanık, bu kadar mutlu yapan önemli işleriyle karşılaştırıldığında az evvel bir an bile dayanamadığım endişeler ona olduğu gibi, bana da önemsiz gelmeye başladı; günlerdir gözünü açamayıp doktor çağırın ve doktorun nazikçe göz kapağını kaldırıp altından çıkardığı kum tanesini gösterdiği anda iyileşen, rahatlayan hasta bir adamdan bir farkım yok gibiydi. Saint-Loup'nun göndermeyi üstlendiği bir telgrafla bütün dertlerim yok olurdu. Hayat bana çok farklı, çok keyifli görünüyordu ki ağzına kadar dolup taşan bir güçle harekete geçmek için can atıyordum.

“Şimdi ne yapacaksınız?” diye sordum Robert'e.

“Maalesef artık gitmeliyim; kırk beş dakika içinde intikale çıkacağız, başlarında olmam gerekiyor.”

“Buraya gelmeniz sizi sıkıntıya mı soktu?”

“Hayır, sıkıntıya sokmadı, Yüzbaşı bu konuda çok anlayışlı; özellikle söz konusu siz olduğunuzda gitmem için izin verdi; fakat yine de bu sözünü suistimal etmek istemiyorum.”

“Ben de bir çırpıda hazırlanıp intikal yapacağınız yere gelsem, benim için de çok ilginç bir tecrübe olurdu, hem belki molalarda da konuşabilirdik.”

“Tavsiye etmem; gözlerinizden uyku akıyor, en ufak bir önemi olmayan bir konuda beyninizi yiyip duruyorsunuz, madem artık bunlar sizi endişelendirmiyor, başınızı yastığınıza koyun ve güzel bir uyku çekin; uyku sorunundan arınmanın en etkili panzehri budur; yine de hemen uyumayın çünkü bizim marş söyleyen çocuklar tam pencerenizin altından geçecek, onlar geçtikten sonra sükûnete kavuşacaksınız; akşam yemeğinde görüşürüz.”

Saint-Loup'nun arkadaşlarının yemek masasında bahsini açtıkları askerlik meseleleri ilgimi çekmeye başlamıştı bu yüzden çok geçmeden, alayın saha intikalini seyretmeye gidecektim; o anda muhabbetin üstüne çeşitli komutanları yakından görmek hayatımın başlıca arzusu hâline gelmişti; tıpkı yaşamdaki tek gayesi müzik olan ve hayatını konser salonlarında geçiren bir insanın, orkestra mensuplarının hayatlarını geçirdiği kafelere gitmekten zevk alması gibi. Eğitim alanına ulaşmak için çok uzun yürüyüşler yapmam gerekiyordu. Akşam yemeğinden sonra bastıran uyku ara sıra bir baygınlık geçiriyormuşçasına başımı düşürüyordu. Ertesi sabah uyandığımda fark ettim ki askerlerin postallarından çıkan sesi bile duymamışım; tıpkı Balbec'te, Saint-Loup'nun beni Rivebelle'de akşam yemeğine götürdüğü gecelerin sabahında sahildeki konseri duymamışım gibi. Kalkmak istediğim andaysa yaşadığım hazdan ötürü yerimden kalkmakta zorluk çektim; kaslı ve besleyici kökleriyle (yorgunluğumun yarattığı bilinçle) derin, görünmez bir toprağa sıkı sıkıya bağlı bitkiler gibi hissettim. Enerji patlaması yaşayacak kadar güç dolu hissediyordum; önümde uzanan hayat daha canlı görünüyordu; çünkü Combray'de geçen çocukluğumun güzel yorgunluğuna, Guermantes'ta çıktığımız akşam yürüyüşlerinin ertesi sabahındaki hâlime dönmüştüm. Şairler, gençliğimizde yaşadığımız bir eve ya da bahçeye girdiğimizde, uzun zaman önce sahip olduğumuz benliğimize bir an için yeniden kavuştuğumuzu iddia ederler. Ancak bunlar, başarıyla olduğu kadar hayal kırıklığıyla da sonuçlanabilen çok tehlikeli ziyaretlerdir. Farklı dönemlere ait sabit yerleri kendi içimizde bulma arayışımız daha verimlidir. Bunu, büyük bir yorgunluğun ardından iyi bir gece uykusuyla elde edebiliriz. İyi bir gece, bir gece öncesinden hiçbir yansımanın, iç monoloğu aydınlatacak hiçbir hafıza parıltısının gelmediği yer altındaki uykunun en derin mahzenlerine bizi indirmek için, toprağı, keşfettiğimiz bedenimizin taştan yüzeyini öylesine etkili bir şekilde eşeliyor ki kaslarımızın içine daldığı, büzüşmüş kökleri çekip attığı ve yeni yaşamın havasını soluduğu yerde, çocukken oynadığımız bahçeye bizi ulaştırıyor. O bahçeyi yeniden görmek için seyahat etmemize gerek yok;

onu bulmak için içimizin derinliklerine doğru kazmalıyız. Bir zamanlar toprağı kaplayan şey artık onun üzerinde değil, altındadır; ölü şehri ziyaret etmek için bir yolculuk yapmak yeterli değildir, kazı yapılması da gereklidir. Oysa kaçak ve geçici bazı izlenimlerin bizi, bu organik bölünmeden daha hafif, daha ruhani, daha apar topar, daha hatasız, daha ölümsüz, daha etkili bir şekilde geçmişe nasıl götürdüğünü göreceğiz.

Bazı zamanlarda yorgunluğum daha da artıyordu; birkaç gün boyunca hiç uyumadan intikali izlediğim olmuştu. Bu zamanlarda otele dönüşüm nasıl mutluluk vericiydi ama! Yatağı girdiğimde, atalarımızın sevdiği on yedinci yüzyıl ‘romanslarına’ konu olan cadılardan, büyücülerden nihayet kaçmış gibi hissedirdim. O geceki uykumun ve miskin sabahının, büyüleyici bir peri masalından eksik kalır yanı yoktu. Büyüleyici olduğu kadar güzeldi de. Kendime, en şiddetli ızdırapların bile bir sığınağı olduğunu, her başarısızlıkta yaslanabilecek bir kişinin muhakkak olduğunu hatırlattım. Bu düşünceler beni alıp uzak diyarlara götürdü.

Saint-Loup’un görevli olmamasına rağmen kışlada kalmak zorunda olduğu günlerde, sık sık onu ziyarete giderdim. Yolum uzundu; kasabanın dışına çıkmam ve her iki tarafından da muazzam bir manzaraya sahip viyadüğü geçmem gerekiyordu. Bu yüksek yerde neredeyse her zaman sert bir rüzgâr eser ve bir rüzgâr mağarası misali sürekli uğuldayan kışlanın üç tarafına inşa edilmiş binaları doldururdu. Robert’in -bir görevle meşgul olduğunda- odasının kapısında ya da yemekhanede bekler, pencereden üç yüz fit aşağısındaki yer yer çıplak, çoğu zaman yağın yağmurun ıslaklığının hâlâ olduğu, güneş ışınlarıyla aydınlanan, yakın zamanda ekilmiş tarlaların yarı saydam mine berraklığı ve parlaklığında yeşil şeritler hâlinde ışıldayan araziye bakıp beni tanıştırdığı bazı arkadaşlarıyla (ki daha sonra, Robert olmadığı zamanlarda bile ara sıra onları ziyarete gittim) sohbet ederken, Robert’in konusu açılırdı ve onun ne kadar sevildiğini çok geçmeden anlayabilmişim. Diğer bölüklere mensup zengin iş adamlarının oğulları ya da yüksek aristokratik topluma yalnızca dışarıdan ve onun muhafazasına girmeden bakan birçok gönüllü, Saint-Loup’un karakteri hakkında bildiklerinden dolayı hâliyle ona karşı sempati duyarlardı; cumartesi akşamları Paris’e geçtiklerinde, onu Café de La Paix’de Uzès Dükü ve Orléans Prensi’yle bir şeyler yudumlarırken gören birkaç genç adamın söyledikleri de bu duyguyu pekiştirirdi. Bu nedenle, Robert’in yakışıklı yüzünde, gündelik yürüyüşünde, selam veriş tarzında, daima dağılan gözlüğünü düzeltişinde ve üniformasının -aşırı yüksek keplerinde, çok ince ve pembemsi tondaki bir kumaştan yapılmış pantolonunda- etrafa saçtığı etkide bir ‘nüans’ bulurlardı; alaydaki en iyi subaylarda hatta kışlada kalmama ayrıcalığını borçlu olduğum görkemli Yüzbaşı’da bile bu gösteriş yoktu, Saint-Loup’ya kıyasla sıradan biri gibi duruyordu.

İçlerinden biri, Yüzbaşı’nın yeni bir at aldığını söyledi. “İsteddiği kadar at satın alsın. Pazar sabahı Akasya Caddesi’nden geçerken Saint-Loup’ya denk geldim; ata biniş tarzında bir asalet vardı!” diye yanıtladı öteki ve onun aslında neyi kastettiğinin de farkındaydı; çünkü bu genç arkadaşlar, aynı hanedanlığa mensup insanlarla görüşmeyip, para ve boş zaman sayesinde, paranın satın alabileceği her türlü zarıflığı deneyimlemek konusunda asillerden pek de bir farkları yoktu. Her hâlükârda onların zarıflığı, örneğin giyim konusunda, Saint-Loup’un büyükannemin çok hoşuna giden o serbest ve umursamaz tarzından çok daha özenli, çok daha kusursuzdu. Bu büyük borsacıların, bankerlerin oğulları, tiyatro çıkışında istiridye yerken, hemen yanlarındaki bir masada astsubay Saint-Loup’yu görmek oldukça heyecan vericiydi. Ve hafta sonu izninin ardından, pazartesi gecesi kışlada anlatacak ne hikâyeler çıkmıştı ama: Robert’in bölüğünden birisini ‘aşırı kibarca’ selamlaması, başka bölükte olmasına rağmen bir diğer asker de kendisini tanıdığından emindi, her ne kadar monokl gözlüğünü iki üç defa düzeltip bakışlarını kaçırmadan ona bakmış olsa da Saint-Loup onu da tanımıştı.

“Evet, kardeşim onu Paix’de görmüş.” dedi. İzin gününü metresiyle birlikte geçiren bir başkası; “Ayrıca üzerine bol gelen, hiç uyumlu olmayan bir frak giydiğini de söyledi.”

“Yeleği nasılmış?”

“Yeleği beyaz değilmiş; mormuş; üzerinde palmiyelere benzer desenler varmış; hayret verici!”

'Kıdemli olanlar' (Jokey Kulübü'nü hiç duymamış ve Saint-Loup'yu ultra zengin astsubaylar kategorisine koyan, iflas etmiş olsun ya da olmasın, belli bir tarzda yaşayan, gelirleri ya da borçları birkaç haneli sayıları bulan ve askerlerine cömert davranan herkesi bu kategoriye koyan bu ülkenin evlatları), Saint-Loup'nun yürüyüşü, monokl gözlüğü, pantolonu, keplerinde herhangi bir aristokratik taraf göremeseler bile, yine de bunları anlamlı ve ilginç bulurlardı. Bu özelliklerde, alayın 'çizgilileri'²⁶ arasında oldukça popüler olan bir zamanlar niteledikleri karakteri ve tarzını buluyorlardı; eşi benzeri olmayan davranışları, üstlerinin ne düşündüklerine karşı sergilediği umursamazlığıyla astlarına, temiz yürekliliğin bir sonucu gibi görünüyordu. Askerî gazinodaki sabah kahvesi, öğleden sonra koğuştaki 'uzanma', kıdemli bir asker aç, tembel bir mangaya Saint-Loup'nun geçit törenindeki kepiyle alakalı ilgilerini çekecek bir haber verdiğinde, bu aktiviteler daha keyifli hâle gelirdi.

"Bavulumun yüksekliğindeymiş."

"Abartma sen de moruk! Buna inanmamızı beklemiyorsun herhâlde! Bavulun kadar olamaz." diye araya girdi üniversite mezunu bir genç; böyle argo terimleri kullanarak 'okumuş bir sünepe' gibi görünmemeye ve bu çıkışı yaparak onu büyüleyen bir düşüncenin gerçekliğini teyit etmeyi umuyordu.

"Ne yani! Bavulum kadar büyük olamaz, öyle mi? Anlaşılan ölçmüşsün! Tabur komutanı onu disiplin koğuşuna atmak istercesine bakıyormuş diyorum sana. Fakat bu durum bizim şanlı Saint-Loup'nun hiç umurunda değilmiş; kafasını sağa sola hareket ettirerek bir aşağı bir yukarı gidiyor, bir yandan da yamulan monokl gözlüğünü düzeltiyormuş. Yüzbaşı duyunca kim bilir neler söyleyecek. Muhtemelen hiçbir şey söylemeyecektir ancak hoşuna da gitmeyecektir kesin. Aslında bu şapkası o kadar da muhteşem değil. Kasabadaki evinde otuzdan fazlası olduğunu duydum."

"Bunu nereden duydun moruk? Komutanın yaltakçısı olan o onbaşından mı?" diye sordu genç mezun ukalaca bir tonda, yeni edindiği ve konuşmasını süslemekten gurur duyduğu yeni konuşma biçimiyle.

"Bunu nereden mi duydum? Emir erinden tabii, ne sandın!"

"Hah! Bana bunlarla gel. Onun da tuzu kuru tabii!"

"Onu bilemem! Cebinin benimkinden daha dolu olduğu kesin! Üstelik bütün eşyalarımı ona veriyor, her şeyini. Yemekhanedeki en güzel yemekler ona veriliyor. Hatta Saint-Loup gidip aşçıya: "Emir erimin iyi beslenmesini istiyorum, parası umurumda değil, anlıyor musun?" demiş.

Kıdemli asker, üslubunun vurguladığı sözlerin önemsizliğini, muazzam bir başarıya sahip olan anlatıcının zayıf taklidiyle telafi ediyordu.

Kışladan çıktığımda ufak bir gezintiye çıkar, ardından güneş batır batmaz, Saint-Loup'yla arkadaşlarının her akşam yemek yediği otelde buluşana kadar birkaç saatim olduğundan dinlenerek ve kitap okuyarak zaman öldürmek için otelime geri dönerdim. Akşam güneşi meydana kalenin gözcü kulelerini kiremit rengiyle uyumlu küçük pembe bulutlarla donatıyor, ışığın kapladığı kiremitler tonunu yumuşatarak renk ahengini tamamlıyordu. Canlılık akımı sınırlarıma öylesine nüfuz etti ki, benden kaynaklanan hiçbir hareket onu tüketemezdi; attığım her adım, kaldırımın bir taşına değdiği anda geri sekiyordu. Topuklarımda Merkür'ün kanatları varmış gibi hissediyordum. Çeşmelerden biri kırmızı bir parıltıyla ışıldarken, diğerindeyse ay ışığı çoktan suyu rengârenk bir hâle bürümeye başlamıştı. İkisinin arasında çocuklar tıpkı ebabiller veyahut yarasalar misali saate aldırış etmeden tiz sesleriyle çığlık atarak oyun oynuyorlardı. Otelin bitişiğinde, şimdi içinde Tasarruf Sandığı ve Kolordu Karargâhının bulunduğu Ulusal Mahkemeler ve XVI. Louis'nin serası gaz alevli lambaların soluk yaldızlı ışığıyla aydınlatılıyordu; dışarıda hâlâ berrak gün ışığı olmasına rağmen içeride yakılan lambalar, batan güneşin son ışıltıları henüz kaybolmadan, geniş, uzun, on sekizinci yüzyıl pencerelerine, kızıl bir başörtüsü üstüne işlenen sarı kaplumbağa motiflerinin yakıştığı gibi yakışıyor, beni şöminemin ve gaz lambamın başına geri dönmem için ikna ediyordu; otelin gölgeli cephesinde tek başına toplanan karanlığa direnmeye çalışan lambama, kurt gibi aç olduğum gün yemeğe son dakikada yetişmişçesine zevk içinde döndüm. Dışarıda hissettiğim duygu yoğunluğunu

²⁶ Burada çizgililer diyerek ordunun rütbe sınıfında en alt kademede bulunan onbaşı ve çavuşları kastedmiştir. (ç.n.)

odama da taşıdım. Genellikle bize düz ve boş görünen yüzeylerin görüntüsünü, şöminede yanan sarı alevi, gün batımının resmini yapmak için elindeki bir parça kırmızı tebeşirle sarmal ve düz çizgiler karalayan bir okul talebesinin gökyüzünü çizdiği yoğun mavi kâğıdını, bir tomar müsvedde kâğıdı, mürekkep hokkası ve Bergotte'un bir romanıyla beni beklercesine üzerinde durduğu yuvarlak masanın ilginç desenli örtüsünü öylesine yamultuyordu ki o zamandan beri bütün bunların varoluşsal biçimde zenginleştiğini, eğer onlara yeniden bakmama izin verilirse onları bu içinde bulunduğu durumdan çıkartabilecekmişim gibi geliyordu bana. Az evvel ayrıldığı kışlayı ve kışlada esen her rüzgârla fırl fırl dönen rüzgârgüllerini hatırladıkça yüzümde mutluluk oluşuyordu. Suyun yüzeyine kadar yükselen borudan nefes alan bir dalgiç misali, benim için de yeşil emayla²⁷ kaplı kanalların çevrelediği kırsal araziye hâkim, aşırı yüksek rasathanesi olan bu kışlaları konaklama yeri olarak görmek, bir anlamda sağlıklı, açık hava hayatıyla temasını sürdürdüğüm bir yaşam merkezi olarak hissetmek, bu çeşitli binaların içine istediğim zaman, daima sıcak bir şekilde karşılanacağımdan emin olarak girmek sonsuza kadar sürmesini dilediğim paha biçilmez bir ayrıcalıktı.

Saatler yediyi gösterdiğinde giyinip Saint-Loup'nun yemek yediği otele gitmek için yeniden dışarı çıktım. Oraya yürüyerek gitmeyi severdim. Zifirî karanlık çökmüştü; ziyaretimin üçüncü gününden itibaren, gece çöker çökmez kar habercisi olan buz gibi bir rüzgâr esmeye başlıyordu. Yolda yürürken, açıkçası Mme. de Guermantes'ı düşünmeyi bir an bile bırakmamalıydım; Robert'in garnizonunu ziyaret etmemin tek sebebi ona daha fazla yakınlaşmaktı. Fakat hatıralar da kederler gibi geçiciydi. Bazı zamanlar öylesine uzağa giderler ki, onların varlığının bile farkına varmayız hatta sonsuza dek gittiklerini düşünürüz. Ardından başka şeylere odaklanmaya başlarız. Bu kasabanın sokakları henüz benim için, yaşadığımız yerde alıştığımız gibi bir yerle başka bir yer arasındaki bağlantıyı kuran yollardan ibaret değillerdi. Bu bilinmeyen dünyanın sakinleri tarafından yönetilen hayat, harika bir şey olmalıymış gibi gelirdi bana, hanelerin ışıklı pencereleri çoğu zaman, içine giremeyeceğim varoluşların gerçek ve esrarengiz sahnelerini gözlerimin önüne sererek karanlığın içinde uzun süre hareketsiz kalmama sebep olurdu. Burada ateşin sahip olduğu ruh, mora çalan renkler içindeki bir kestane satıcısının standını açığa çıkardı; palaskalarını sandalyenin arkasına asmış kâğıt oynayan birkaç astsubay, bir sihirbazın esasını kullanarak sahneyi aydınlatması gibi karanlığın içinden birdenbire beliriverceklerini hayal dahi edemezlerdi, bunu yoldan geçerken durup onlara bakan bir kişinin gözlerine yansıyan yüz ifadeleri gözler önüne seriyordu. Küçük bir antika dükkânında neredeyse dibine kadar inmiş bir mum, sıcak parıltısını gravüre yansıtarak kan kırmızısına boyuyordu, o esnada karanlığa karşı savaş açan büyük bir lambanın ışığı bir deri parçasını bronzlaştırıyor, bir hançere göz alıcı payetler işliyor, esasından kötü birer kopyadan ibaret olan resimlerin üzerine, zamanın pasıyla ya da bir ustanın kullandığı cila misali değerli bir yıldız tabakasıyla kaplıyor, velhasılkelam taklitlerle dolu çöplükten başka bir şey olmayan bu barakayı esrarengiz Rembrandt kompozisyonlarına dönüştürüyordu. Bazen bakışlarımı panjurları kapalı olmayan koskocaman, eski bir konuta yöneltirdim; burada amfibi²⁸ erkekler ve kadınlar akşam karanlığının çökmesiyle birlikte lambanın haznesinden ardı arkası kesilmeden fıskıran, odaları taş ve camdan duvarların ağzına kadar dolduran, içindeki bedenlerin hareketiyle yaldızlı dalgalanmalar yaratan yoğun bir sıvının içinde yavaşça oradan oraya süzülüyorlardı. Yoluma devam ettim; çoğu zaman katedralin önünden geçen karanlık ara sokakta, tıpkı çok uzun zaman önce Méséglise yolunda olduğu gibi arzumun gücü beni ele geçirdi, durdurdu; bu arzuyu tatmin etmek için bir kadın bir anda belirivercekmiş gibi gelirdi bana; karanlıkta bir elbisenin aniden yanımdan geçerken hafifçe sürtündüğünü hissetseydim, o an hissettiğim arzunun şiddeti bu temasın tesadüfi olduğuna inanmamı imkânsız hâle getirirdi ve korkmuş bu yabancıyı kollarımla sarıp sarmalamaya çalışırdım. Bu Gotik sokağın benim için o kadar gerçekçi bir yanı vardı ki, orada bir kadını kavrayıp arzularımı tatmin edebilseydim, bizi

²⁷ Kimi maddeleri korumak, boyamak ve onlara belirli bir parlaklık kazandırmak için kullanılan, saydam ya da donuk, cama benzeyen bir cila. (ç.n.)

²⁸ Hem karada hem suda yaşayabilen, iki yaşayışlı, yüzergezer canlılar. (ç.n.)

bir araya getiren kadim çağların cazibesine sahip bu yere inanmamak mümkün olmazdı; bu kadın her gece köşe başında duran bir hayat kadını olsa bile, yine de kış vakti, tuhaf, karanlık ve Orta Çağ atmosferinin hâkim olduğu bu yerde ona gizemli ihtişamı yansıttım. Hâlihazırda olabilecekleri düşündüm; Mme. de Guermantes'ı unutmaya çalışma fikri bile korkunç fakat mantıklı ve ilk defa mümkün, hatta belki de kolay geliyordu bana. Bu semtin mutlak sessizliğinde, sendeleyerek eve dönen eğlence düşkünü sarhoşların kahkaha ve konuşma seslerini duyabiliyordum. Onları görmek amacıyla durup sesin geldiği yöne doğru baktım. Ancak uzun süre beklemek zorunda kaldım çünkü etrafı saran sessizlik öylesine derindi ki hâlâ çok uzakta olmalarına rağmen sesleri net ve güçlü bir şekilde bana ulaşıyordu. Sonunda sendeleyerek sarhoşlar ortaya çıktılar fakat beklediğim gibi önümden değil, arkamdan, çok uzaktan. Kâh ara sokakların kesişmesi, binaların iç içe geçmesinden kaynaklanan yankılanma akustik bir yanılmaya yol açıyor kâh geldiği yer bilinmeyen bir sesi bulmak çok zor olduğundan, yön konusunda olduğu kadar mesafe konusunda da yanılıyordum.

Rüzgâr şiddetini arttırdı. Yaklaşan karla tüyler ürperten, yoğun bir rüzgârdı. Ana caddeye çıktım ve bir subayın sahanlıktan,²⁹ tam olarak kim olduklarını seçemesem de yüzleri soğuktan mosmor kesilmiş, yorgun argın kaldırımında yürüyen hantal askerlerin selamlarına karşılık verdiği küçük bir tramvaya bindim; sonbahardan kışın başlarına doğru ani bir sıçrayışla daha kuzeye taşınmış gibi görünen bu küçük kasabadaki suratlar, Breughel'in neşeli, yiyip içip âlem yapan, soğuktan büzüşmüş köylülerin al yanaklı suratlarını hatırlattı.

Saint-Loup ve arkadaşlarıyla bulduğum otelde yakın zamanda başlayacak olan fuar nedeniyle dört bir yandan, yakından-uzaktan pek çok insan gelmişti; avluyu aceleyle geçerken, etrafa ışık saçan mutfaklarda şişe geçirilmiş tavuklar dönüyor, domuzlar fırında kızartılıyor, canlı ıstakozlar ev sahibinin tabiriyle 'sonsuz ateş'in içine atılıyordu; akın akın gelen (eski Flaman ustalarının yaptığı *Bethléem'de Nüfus Sayımı*'na layık) yeni konuklar avluda gruplar hâlinde toplanıp ev sahibine ya da (görünüşlerinden hoşlanmadıysa, kasabanın başka bir yerinde kalacak yer tavsiye eden) çalışanlardan birine yemek ve konaklama için otelde kalıp kalamayacaklarını soruyorlardı; bütün bunlar gerçekleşirken, bir aşçı yamağı boynundan tuttuğu, çırpınan bir kümes hayvanıyla alalecele arkadan geçiyordu. İlk gün arkadaşımın beni beklediği küçük odaya ulaşmadan önce geçtiğim büyük yemek salonundaki görüntü, Flamanların tipik abartısı ve Orta Çağ'ın sadeliğiyle canlandırılmış İncil'den bir yemek sahnesi anımsatıyordu; sayısız balık çeşitleri, piliçler, keklikler, çulluklar, kumrular soğutmadan ve daha hızlı servis yapmak için cilalı zeminde âdeta kayıyormuşçasına acele eden ve nefessiz kalan üniformalı garsonlar tarafından işlemeli devasa masalara servis ediliyor, bir çırpıda yemeye hazır şekilde parçalara ayrılıyordu; fakat -ben geldiğimde çoğu insan yemeğini neredeyse bitirmek üzere olduğundan- kimse ağzına tek lokma atmıyordu; sanki yemeklerin bolluğu ve onları içeri taşıyanların telaşı yemek yiyenlerin ihtiyaçlarını karşılamaktansa, harfiyen ihtimamla uyulan ancak yöresel geleneklerden esinlenmiş ayrıntıların ilginç bir şekilde resmedildiği kutsal kitaba gösterilen saygıyı, yiyeceklerin bolluğu ve hizmetkârların cana yakınlığıyla festivalin ciddiyetini estetik ve dinî bir ihtişamla gözler önüne seriyordu. Hizmetkârlardan biri, odanın uzak ucundaki bir büfenin yanında düşüncelere dalmıştı; bana cevap verecek kadar sakın görünen tek kişi o olduğundan, masamızın hangi odada olduğunu sormak için, 'geç kalanlar'ın yemekleri soğumasın diye yakılan ocakların arasından (Lakin salonun ortasındaki tatlılar, bazen bir ördeğin kanatları üstünde, kristal bir görünüşe sahip ama aslında buzdan yapılan, her gün heykeltıraş bir aşçı tarafından kızgın bir demir ve çekiçle Flaman tarzına uygun şekilde yeniden yontulan büyük bir mankenin elinin üstünde duruyordu.) dosdoğru bu hizmetkâra -diğer meslektaşları tarafından yere serilme riskini göze alarak- yürüdüm, bu tarz kutsal olaylarda geleneksel olarak mevcut olan bir karakteri tanıyormuş gibi hissettim çünkü keskin olmayan, özensiz ve kötü çizilmiş yüz hatlarını, ilahi bir varlığın mucizesinin henüz tam anlamıyla farkına varamamış, derin düşüncelere dalmış ifadesinin titiz bir kopyasıydı. Şunu da eklemeyi geçemeyeceğim, yaklaşan festival göz önüne alınca muhtemelen gösteriler,

²⁹ Tramvay aracının arka kısmında bulunan boşluk. (ç.n.)

melekler ve ilahi gruplar arasından seçilmiş göksel bir kadroyla güçlendirilmişti. On dört yaşındaki bir yüzü saran açık sarı saçlarıyla meleği andıran genç bir müzisyen âdeta hiçbir enstrüman çalmıyor yalnızca bir gongun ya da tabak yığınının yanında düşüncelere dalmış duruyordu; bu esnada onun kadar çocuksu olmayan diğer melekler salonun engin genişliğini hızla boydan boya kat ediyor, 'ilkel' tablolarındaki sivri uçlu kanatlar misali bedenlerinin bir parçası olan mendilleri kanat çırpıncasına havayı ikiye ayırıyordu. Tam olarak tanımlanmamış, palmyelerden yapılmış çitlerle çevrelenmiş, hizmetkâr meleklerin bulunduğu, uzaktan bakıldığında semalardan yeryüzüne uzanmış gibi görünen bu bölgelerden kaçarak Saint-Loup'nun masasının bulunduğu küçük odaya varmayı başardım. Orada yemekleri daima birlikte yediği birkaç arkadaşına rastladım; bir iki tanesi haricinde hepsi soylu olan bu arkadaşlar okul yıllarından beri ayırım yapmadan dostluklarını sürdürmüşlerdi; böylece prensip olarak, cumhuriyetçi olsalar bile, dürüst ve ayinlere katıldıkları sürece orta sınıfa ait kimseye düşmanlık beslemediklerini kanıtıyorlardı. İlk akşam, yemeğe oturmadan önce Saint-Loup'yu bir köşeye çektim ve herkesin gözünün önünde fakat beni duymayacakları şekilde şöyle dedim:

"Robert, şimdi söyleyeceğim şeyin ne yeri ne de zamanı fakat bir dakika bile sürmez. Kışladayken size sormayı unuttum; masanın üzerindeki fotoğraf Mme. de Guermantes'in fotoğrafı değil mi?"

"Evet, sevgili yengemin fotoğrafı."

"Tabii ya, ne kadar da aptalım; daha önce bana onun olduğunu söylemişsiniz; yengeniz olduğunu tamamen aklımdan çıkarmışım. Demem o ki, ah! Arkadaşlarınız sabırsızlanıyordur, çabuk olmalıyız bize bakıyorlar; ya da başka bir zaman konuşalım o kadar önemli bir şey değil."

"Sorun değil, konuşmaya devam edin, onlar bekleyebilirler."

"Hayır, hayır olmaz; onlara karşı kibar olmak istiyorum; çok iyi insanlar; zaten çok da önemli bir konu değil, gerçekten."

"Kıymetli Oriane'imimizle tanışmış mıydınız?"

'Kıymetli Oriane' demesi, Saint-Loup'nun Mme. de Guermantes'ı sadece güzel bulmadığı anlamına geliyordu. Bu örnekte, 'kıymetli', 'mükemmel', 'iyi' tarzındaki sıfatlar 'Oriane'imimiz'i tamamlayan bir ifadedir; bunlar, her iki tarafın da tanıdığı ama pek de samimi olmadığı bir kişi hakkında ne diyeceğini bilemediğinde kullanılan kelimeler. 'Kıymetli' sıfatı bir çeşit geçiş görevi görür ve bir sonraki cümleye geçerken zaman kazandırır: "Onunla çok sık görüşüyor musun?" ya da "Onu aylardır görmedim." ya da "Onunla salı günü buluşacağız." ya da "Biraz yaşlandı sanki."

"Sizde onun bir fotoğrafının olması ne kadar komiğime gitti bilemezsiniz, çünkü şu anda, Paris'te, onun evinde oturuyoruz; onunla ilgili o kadar şaşırtıcı şeyler öğrendim ki (söylemekten utanacağım türden şeyler) onunla bu kadar ilgilenme sebebim de bu; tabii ki yalnızca edebî bir bakış açısından, -nasıl söylesem- Balzac'ın bakış açısından; gerçi siz o kadar zeki bir insansınız ki ne demek istediğimi çoktan anlamışsınızdır; detaylıca açıklama yapmama gerek yok; neyse artık geri dösek iyi olur; kim bilir arkadaşlarınız benimle ilgili ne kadar kötü düşüncelere kapılmışlardır?"

"Hiçbir şey düşünmemişlerdir, merak etmeyin; onlara sizin ne kadar olağanüstü bir insan olduğunuzu anlattım bu yüzden onlar sizden daha çok çekiniyorlardır emin olun."

"Çok nazıksınız. Size ne soracağım: Mme. de Guermantes sizinle arkadaş olduğumu bilmiyor, değil mi?"

"Hiçbir fikrim yok; yazdan beri kendisiyle görüşme fırsatı bulamadım, kasabaya döndüğünden beri de hiç iznim olmadı."

"Demek istediğim şey şu: Benim çok aptal bir insan olduğumu düşünüyormuş, öyle dediler."

"Sanmıyorum; sonuçta Oriane da bir dâhi değil fakat aptal da sayılmaz tabii."

"Çok iyi bilirsiniz, genellikle benimle ilgili güzel şeylerin dile getirilmesini istemem, kibirli biri değilimdir. Bu yüzden buradaki arkadaşlarınıza benim hakkımda güzel şeyler söylemenize üzüldüm (birazdan yanlarına döneceğiz). Fakat Mme. de Guermantes farklı; ona benim hakkımdaki düşüncelerinizi -hatta biraz abartarak- anlatırsanız, bana çok büyük bir iyilik yapmış olursunuz."

“Yapmamı istediğiniz tek şey buysa elbette yaparım; hiç de zor değil; ancak sizin hakkınızda ne düşündüğünün sizin için ne önemi var ki? Onun düşünceleri sizi bu kadar etkilememeli; her neyse, tüm istediğiniz buysa, herkesin önünde ya da baş başa kaldığımızda da konuşabiliriz; böyle ayakta konuşmaya devam ederek yorulmanızdan endişeleniyorum, bunları konuşacak çok fazla vaktimiz var, kendimizi rahatsız bir konuma sokmayalım.”

Bana Robert’le konuşma cesaretini veren işte tam da bu rahatsızlıktı; diğerlerinin varlığı sözlerimi kısa ve tutarsız bir şekilde söylemem için bahaneydi; arkadaşşıma Düşes ile olan akrabalığı unuttuğumu söylerken, yalanımı örtbas etmem daha kolaydı; üstelik onun cevaplayamayacağı rahatsız edici sorular sormasına -Mme. de Guermantes’in benim Saint-Loup’yla arkadaş olduğumu, zeki olduğumu ve daha fazlasını bilmesini isteme sebepime- zaman kalmıyordu.

“Robert, sizin gibi zeki bir adamın, arkadaşının hoşuna gidecek şeyleri tartışmak yerine, isteğini yerine getirmesi gerektiğini anlamakta güçlük çekmenize hayret ediyorum. Örneğin, siz benden bir şey isteyecek olsanız, ki benden bir şey istemenizi gerçekten çok arzularım, ne olduğuna bakmaksızın hiçbir açıklama beklemeden yerine getireceğimden emin olabilirsiniz. Şu anda istediğimden daha büyük bir şey isteyeceğim; Mme. de Guermantes’la tanışmak gibi bir arzum yoktu fakat sırf sizi sınamak için, Mme. de Guermantes’la bir yemek ayarlamamızı isteseydim; bu isteğimi kesin gerçekleştirmezsiniz.”

“Gerçekleştirirdim, hatta gerçekleştireceğim.”

“Ne zaman?”

“Bir sonraki Paris’e gelişimde, ki bu da sanırım üç hafta sonra oluyor.”

“Göreceğiz, zaten o da beni görmek istemeyecektir. Size ne kadar minnettar olduğumu anlatamam.”

“Rica ederim. Lafı mı olur!”

“Böyle söyleme; bu çok önemliydi çünkü artık ne kadar iyi bir dost olduğunuzu görebiliyorum; sizden yapmanızı istediğim şey önemli olsun ya da olmasın, na hoş olsun ya da olmasın, gerçekten istekli olsam ya da sırf sizi denemek için istesem de fark etmez; yapacağınızı söylüyorsunuz ve kalbinizin, aklınızın zarafetini gözler önüne seriyorsunuz. Ahmak bir dost olsa tartışma çıkarırdı.”

Tam olarak yaptığı şey buydu; ama belki de izzetinefsini göklere çıkarmak istiyordum; belki de bunu samimiyetten yapıyordum; benim gözümde liyakatin yegâne mihenk taşı, bir arkadaşın önem verdiği tek şey konusunda yani aşkı konusunda benim için ne kadar yararlı olabileceğidir. Ardından, belki kurnazlıktan, belki de minnettarlık, beklenti ve Mme. de Guermantes’in çehresinin kopyası olan yeğeni Robert’ten kaynaklanan gerçek sevgi artışıyla sözlerime şöyle devam ettim: “Fakat artık diğerlerini daha fazla bekletmememiz gerekiyor, oysa size sormak istediğim iki şeyden yalnızca birini, önemsiz olanı sorabildim; diğeri benim için daha önemli ancak izin vermezsiniz diye çok korkuyorum. Birbirimize *sen* diye hitap etmenin sizin için mahzuru var mı?”

“Mahzur mu? Sevgili dostum! Mutluluktan! Mutluluktan ağlayacağım! Hayallere bile sığmayacak bir mutluluk!”

“Çok teşekkür ederim size, yani sana. Önce siz başlayın! Bu benim için öylesine büyük bir mutluluk ki Mme. de Guermantes konusunda hiçbir şey yapmasanız bile olur, bana sen demeniz bile benim için yeterli.”

“İkisini de yapacağım.”

“Robert! Bir bakar mısın.” dedim yemek yerken. “Sürekli konuşmamızın kesilmesi ne kadar da saçma, nedenini bir türlü anlayamıyorum; sana sözünü ettiğim hanımı hatırlıyor musun?”

“Evet.”

“Kimi kastettiğimi anladın mı?”

“Hadi ama! Beni ne sanıyorsun, köyün delisi mi?”

“Bana onun fotoğrafını vermek istemezsin herhâlde?”

Aslında sadece ödünç vermesini istemiştım. Fakat tam kelimeler dudaklarımdan dökülürken bir utangaçlık duygusu hissettim, isteğimi patavatsız buldum ve kafa karışıklığımlı gizlemek adına sanki çok doğal bir şeymiş gibi dobra dobra ifade ettim.

“Olmaz, önce kendisinden izin almam gerekir.” diye cevapladı.

Konuşurken kızardı. Zihninde bir çekince olduğunu, bana itimat etmediğini, bazı ahlaki kısıtlamalar çerçevesinde bana yardım edebileceğini görebiliyordum, bu yüzden ondan nefret ettim.

Bununla birlikte, Saint-Loup'un yalnız kalmadığımızda, arkadaşları da yanımızdayken bana ne kadar farklı davrandığını görmek beni incitti. Kasıtlı olarak böyle yaptığını düşünseydim artan nezaketi beni soğuturdu; fakat bunu yalnız kaldığımız zaman söylemeyip, genellikle benim olmadığım zamanlarda söylediği şeylerden dolayı, istemsizce yaptığını hissediyordum. Özel sohbetlerimizde şüphesiz benimle konuşmaktan mutlu olduğunu zannediyordum ama bu mutluluğunu neredeyse hiçbir zaman dile getirmezdi. Çoğunlukla, benim hakkımdaki düşüncelerini belirtirken, göz ucuyla kenardan arkadaşlarına bakardı, önceden sözünü ettiğine karşılık gelen bir etki yaratıp yaratmadığını görmek isterdi. Kızımı sosyeteyle ilk kez tanıştıran bir annenin, kızının davranışlarını ve gelen tepkileri izlercesine yapıyordu bunu. İkimiz baş başayken söylediğim bir şeye yalnızca gülümseyecekken, diğerlerinin konuyu iyice anlamamış olacağını korkusuyla “Ne demek bu?” diyerek söylediklerimi tekrar ettiriyor, dikkat çekiyor, ardından hemen arkadaşlarına dönüp içten bir kahkaha atarak gözlerinin içine bakınca onların da gülmesine sebep oluyor, onlara sık sık ifade ettiği, benim hakkımdaki düşünceleri ilk bana da gösteriyordu. Bu durum üzerine, adını gazetede okuyan ya da kendisini aynada gören bir insan gibi kendimi birdenbire dışarıdan görmüştüm.

Bu akşamlardan birinde, Mme. Blandais'yle ilgili eğlenceli bir hikâyeye anlatma isteği doğdu ancak hemen peşine kendimi durdurdum, Saint-Loup'un bunu çoktan bildiğini, geldiğim gün bu hikâyeyi anlatmak istediğimde: “Bunu zaten Balbec'te anlatmıştın.” dediğini hatırlamıştım çünkü. O yüzden, Saint-Loup'un hikâyeyi bilmediğini, devam etmem için bana yalvardığını, çok eğlenceli bir hikâyeye olduğunu tahmin ettiğini söylediğinde çok şaşırdım. “Şu anda aklına gelmiyor ama anlatmaya başlayınca hatırlayacaksın.” dedim ona. “Hayır, gerçekten hatırlamıyorum; yanıldığına, bana daha önce hiç anlatmadığına yemin edebilirim. Hadi anlat.” dedi. Bunun üzerine ben anlatırken hikâyeye boyunca heyecanlı ve mest olmuş bakışlarını bir bana bir arkadaşlarına çevirip duruyordu. Ancak hikâyeyi bitirdiğimde, herkes kahkaha atarken şunu fark ettim ki bu hikâyenin arkadaşlarına benim nüktedanlığım hakkında iyi bir izlenim bırakacağını düşündüğünden bilmiyormuş numarası yapmıştı. Dostluk budur işte.

Üçüncü akşam, daha önce hiç konuşma fırsatı bulamadığım bir arkadaşı benimle uzun uzun sohbet etti; Saint-Loup'ya ne kadar eğlendiğini söylemesine kulak misafiri oldum. Gerçekten de neredeyse bütün akşam boyunca o kadar hararetli sohbet ettik ki önümüzdeki masanın üzerinde duran Sauternes şarabıyla dolu kadehlerimizden tek bir yudum bile almamıştık; insanlar arasındaki, herhangi bir fiziksel çekime dayanmayan, tamamen esrarengiz türden olan sezgisel samimiyetin ihtişamlı perdeleri bizimle etrafımızdaki insanların arasına çekiliyor, bizi onlardan soyutluyordu. Balbec'te, Saint-Loup'un bana karşı hissettikleri de böylesine esrarengiz gelmişti bana; bu hissiyat sohbetlerimizin ilginçliğiyle karıştırılmamalı, herhangi bir maddi çağrışımından arınmış, görünmez, soyut bir hissiyattı, yine de alevlendirici bir gaz misali bu duyguların varlığından haberdar olan Saint-Loup buna bir gülümsemeyle atıfta bulunacak kadar bilinçliydi. Hâl böyleyken, burada, tek bir akşamda, bu küçük odanın sıcaklığında birkaç dakika içinde tomurcuklanıp açılan bir çiçek misali doğan bu samimiyet muhtemelen daha şaşırtıcıydı. Robert Balbec hakkında konuşurken, Mlle. d'Ambresac'la evlenmeye gerçekten karar verip vermediğini sormaktan kendimi alıkoyamadım. Böyle bir kararın olmadığını aynı zamanda böyle bir birlikteliği hiçbir zaman düşünmediğini, onu bu zamana kadar hiç görmediğini hatta kim olduğunu bile bilmediğini söyledi. O anda, bu havadisi bana ileten sosyete dedikoducularından birini görseydim, muhakkak Mlle. d'Ambresac'ın Saint-Loup'dan başka biriyle, Saint-Loup'un da Mlle. d'Ambresac'tan başka biriyle nişanlandığını söylerlerdi. Hâlâ çok yeni ve aslında tam tersi olan bu dedikodularını onlara hatırlatsaydım, çok şaşırırlardı. Bu

küçük oyunun devam edebilmesi ve yalan haberlerin çoğalarak sırasıyla her isme mümkün olan en yüksek sayıda katlanarak ulaşması için tabiat, oyuncularını saftirik oldukları kadar zayıf bir hafızayla donatmıştır.

Saint-Loup'un, kendisiyle çok iyi anlaştığı, bana da sözünü ettiği bir başka arkadaşı da o sırada aramızdaydı; çünkü etrafta ikisinden başka Dreyfus meselesinin³⁰ yeniden yargılanmasını destekleyen kimse yoktu.

Tıpkı Schola Cantorum'da eğitim gören Saint-Loup'un arkadaşının kardeşi, babasının, annesinin, kuzenlerinin, kulüpten arkadaşlarının bütün müzik eserleri hakkındaki düşüncelerine katılmak yerine, tam olarak Schola'da eğitim gören diğer öğrenciler gibi düşünüyorsa, (Bloch'a ondan söz ettiğimde, onunla ilgili fikri edindi çünkü kendisiyle aynı partiye mensup olduğunu duyunca duyulandı, yine de aristokrat bir ailede dünyaya gelmesi, dinî ve askerî bir insan olarak yetiştirildiğinden uzak bir ülkenin yerlisiyle aynı romantik çekiciliğe sahip olduğunu hayal ederdi.) bu soylu astsubay da genel olarak bütün Dreyfus sempatanlarının, bilhassa Bloch'unkilere benzer bir 'zihniyete' sahipti, bu zihniyetin üzerinde, ailesinin geleneklerinden ve kariyerinin çıkarlarından en ufak bir etki yoktu. Benzer şekilde Saint-Loup'un kuzenlerinden biri de Victor Hugo'nun ya da Alfred de Vigny'ninki kadar güzel şiirler yazdığı söylenen, doğulu genç bir prensesle evlenmişti ve buna rağmen, böyle insanın doğal olarak farklı düşüncelere, *Binbir Gece Masalları*'ndaki gibi bir saraya hapsolmuş doğulu bir prensesin düşüncelerine sahip olması bekleniyordu. Onunla tanışma ayrıcalığına nail olan yazarlar, hayal kırıklığını daha doğrusu konuşmasını dinlemenin verdiği mutluluğu tadıyorlardı; konuşması Şehrazad'ın değil, Alfred de Vigny ya da Victor Hugo'nun tarzında bir dâhi olduğu izlenimini uyandırıyor.

"O mu? Ah, o Saint-Loup gibi değildir, tam bir şeytandır." dedi yeni arkadaşım; "Bu konuda bile dürüst olduğunu düşünmüyorum. İlk başta: 'Biraz bekleyelim, tanıdığım çok iyi kalpli, dürüst, zeki bir adam var orada: General Boisdeffre; onun verdiği kararları sorgusuz sualsiz kabul edebilirsiniz.' derdi. Ancak Boisdeffre'in Dreyfus'ü suçlu ilan ettiğini duyar duymaz, ondaki tüm saygınlığını yitirdi; kilise yanlısı oluşu, kurmayların yanında oluşu bütün önemini yitirmişti. Dine bağlılık konusundaysa (ya da en azından Dreyfus olayından önce) dünyadaki hiç kimse onun eline su dökemezdi. Daha sonra, artık gerçeklerin açığa çıkacağını, davanın Saussier'nin ellerinde olduğunu, cumhuriyetçi bir asker olan Saussier'nin (bu arkadaşımız son derece monarşi yanlısı bir aileden geliyor) çelik gibi sınırları, sarsılmaz bir vicdanı olduğunu söylemeye başladı. Ancak Saussier, Esterhazy'nin masum olduğunu söylediğinde, kararın açıklanması için yeni nedenler buldu, bu nedenler Dreyfus'ün değil, General Saussier'nin aleyhineydi. Saussier'yi kör eden militarist ruhuydu (şunu da açıklamam gerek, bu arkadaşımız militarist olduğu kadar kilise yanlısıdır, yani en azından öyleydi; onunla ilgili artık ne düşüneceğimi bilmiyorum). Onun bu düşüncelere körü körüne bağlı olmasından ötürü ailesi çok üzgün."

"Sence de." diye söze girdim, kendimi konuşmadan soyutlamamak aynı zamanda Saint-Loup'yu da katmak için bir yarım ona diğer yarım arkadaşına dönük bir şekilde; "Çevreye atfettiğimiz etki özellikle entelektüel çevre için uygun değil mi? İnsan düşündüğünden ibarettir. Düşünce sayısı insan sayısından çok daha az olduğu için aynı düşünceye sahip insanlar benzerdir. Bir düşüncede maddi bir taraf olmadığından, düşüncesi olan kişinin etrafında sırf maddiyat için toplanan insanlar sahip olunan düşüncüyü hiçbir şekilde değiştiremezler."

Bu sırada Saint-Loup araya girdi; çünkü orada bulunan bir diğer genç delikanlı gülümseyerek beni gösterdi ve: "Duroc! Tepeden tırnağa Duroc." diye haykırdı. Bunun ne anlama geldiği hakkında en ufak bir fikrim yoktu; fakat utangaç gencin yüzündeki ifadenin samimiyetten de öte olduğunu hissedebiliyordum. Ben konuşurken, grubun beni tasdik etmesi Saint-Loup'yu rahatsız ediyordu;

³⁰ 1894 yılında Yahudi asıllı bir yüzbaşı olan Alfred Dreyfus asılsız iddialar sonucunda vatan haini ilan edilerek Şeytan Adası'na sürgüne mahkûm edildi. Suçsuzluğunu kanıtlayacak deliller olmasına rağmen 12 yıl süren sürgünün ardından beraat etse de bu olay Fransa halkını ikiye ayırma noktasına getirmiştir. (ç.n.)

mutlak sessizlik istiyordu. Seyircilerden biri ses çıkarttığına batonunu kürsiye tıklatan orkestra şefi misali, rahatsızlık veren kişiyi payladı: “Gibergue, bir insan konuşurken sessiz olmalısın. Söyleyeceğin her ne ise bekleyebilir.” Ardından bana dönerek: “Lütfen devam et.”

Rahat bir nefes aldım; çünkü en baştan başlatacağından çok korkmuştum.

“Ve bir düşünce.” diyerek devam ettim. “İnsanların menfaatleri doğrultusunda kullanılamayacağı ve onların çıkarlarına herhangi bir katkısı olamayacağı için bir düşünce tarafından yönetilen insanlar maddi mülahazalardan etkilenmezler.”

“Bu da size ders olsun, beyler.” diye haykırdı cümlem bitince, gergin bir ipin üstünde yürüyormuşum gibi her anımı pürdikkat takip eden Saint-Loup. “Sen ne diyecektin Gibergue?”

“Arkadaşınızın bana Binbaşı Duroc’u anımsattığını söyleyecektim sadece. Âdeta o konuşuyormuş gibi geldi bana.”

“Bu benim de aklıma defalarca kez geldi.” diye yanıtladı Saint-Loup. “Pek çok ortak noktaları var; ancak bu dostumuzda, Duroc’un sahip olmadığı binlerce şey olduğunu kendi gözlerinizle şahit olacaksınız.”

Saint-Loup gelen tepkilerden pek memnun kalmamıştı. Arkadaşlarının önünde beni methederkenki hazzına şüphesiz eşlik eden coşkunun hissi ve son derece akıcı bir konuşmayla, yarışta birinci gelen atı okşuyormuşçasına beni göklere çıkararak: “Tanıdığım en zeki insan sensin, bunu biliyorsun değil mi?” diyerek kendisini tasdikledi ve ekledi: “Sen ve Elstir. Onunla seni aynı kategoriye koymama darılmazsın umarım. Bilirsin ayrıntılara fazla takılırım. Şöyle ki, bir insanın Balzac’a söylediği gibi: ‘Siz yüzyılın en büyük romancısısınız, yani sen ve Stendhal.’ Aşırı takıntılı olmak böyle işte, aslına bakarsanız özünde büyük bir hayranlık duyuyorum. Değil mi? Sen Stendhal’i sevmez misin?” diye devam etti benim düşünceme duyduğu içten itimatla, bunu yaparken o yeşil gözlerindeki gülümseyen, etkileyici, âdeta bir çocuğun sorgulayıcı bakışlarındaki parıltı ifadelerinde ortaya çıkıyordu. “Ah, çok iyi! Demek benimle aynı fikirdesin; Bloch, Stendhal’a tahammül edemez. Bence bu çok ahmakça. Her şeye rağmen Parma Manastırı³¹ muazzam bir eser, sence de öyle değil mi? Benimle aynı fikirde olmana çok sevindim. Parma Manastırı’nda en çok neyi seversin, hadi söyle?” dedi çocuksu bir taşkınlıkla bana seslenerek. Fiziksel gücünün potansiyel tehdidi soruyu âdeta ürkütücü hâle getiriyordu. “Mosca mı? Fabrice mi?” M. de Norpois’yi biraz anımsattığından Mosca diye yanıtladım çekingen bir edayla. Bunun üzerine genç Siegfierd Saint-Loup kahkahalara boğuldu. “Fakat Mosca çok daha zeki, ayrıca hiç de ukala değil.” diye açıklama yaparken Robert “Bravo!” diyerek bağırıyor hatta alkışlıyor ve ardından nefessiz kalacak kadar kahkaha atıyor bir yandan da: “Mükemmel! Şahane! Tam anlamıyla inanılmazsın.” diyordu.

Bu genç adamla, hatta Robert’in tüm arkadaşları ve Robert’in kendisiyle de olduğu gibi, kışları, garnizon komutanlarını ve genel olarak ordu hakkında konuşmaktan özellikle çok hoşlanıyordum. Ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, ortasında yemek yediğimiz, sohbet ettiğimiz ve hayatımızı idame ettiğimiz şeyleri son derece büyütülmüş bir ölçekte görürüz; böylesine büyümeleri sayesinde, bu dünyada var olmayan diğer şeyler onlarla rekabet edemez, etkisini gösteremez ve kıyaslandığında bir rüya kadar güçsüz bir hâle bürünür; bense kışladaki çeşitli şahsiyetlerle, Saint-Loup’nun yanına gittiğimde ya da erken uyanmışsam, pencereimin altından geçen alayda gördüğüm subaylarla ilgilenmeye başlamıştım. Saint-Loup’nun büyük hayranlık duyduğu binbaşı ve “estetik açıdan bile” çekici gelebilecek askerlik tarihini anlattığı ders hakkında daha fazla şey bilmek istiyordum. Robert’in ağzından çıkan kelimelerin genellikle bir laf salatasından ibaret olduğunu biliyordum; fakat bu durum, bazı zamanlarda tamamen kavrayabildiği faydalı düşünceleri özümsemesinden kaynaklanıyordu. Ne yazık ki, askerî bir bakış açısına sahip Robert’in kafası şu anda sadece Dreyfus Davası ile meşguldü. Masadaki tek Dreyfus sempatizanı olduğundan dolayı pek konuşmuyordu; diğer tarafımda oturan yeni arkadaşım dışında herkes davanın yeniden yargılanması fikrine karşıydı, gerçi yeni arkadaşımın da fikirleri oldukça tutarsız görünüyordu. Olağanüstü

³¹ *La chartreuse de Parme*, 1839 yılında Stendhal tarafından yayımlanan bir roman. (ç.n.)

yetenekli bir subay olarak kabul edilen ve Dreyfus sempatanlarının bir karşıtı olarak itibar kazanmasına sebebiyet verecek askerî emirleriyle ordu aleyhinde kışkırtmaları kınayan Albay'ın sıkı bir hayranı olan yeni arkadaşım, komutanının Dreyfus'un suçluluğu konusunda şüpheleri olduğunu ve Picquart'a³² olan hayranlığında hiçbir değişiklik olmadığını düşündürecek varsayımlarına kulak misafiri olmuş. Hiç olmazsa Picquart konusunda Albay'a atfedilen Dreyfus sempatanlığı söylentisi tıpkı her büyük davada ortaya atılan ve kimin ortaya çıkarttığı bilinmeyen bütün söylentiler gibi asılsızdı. Çünkü kısa bir süre sonra, eski istihbarat teşkilatı başkanını sorgulamak için görevlendirilen bu Albay, kendisine o zamana kadar eşi benzeri görülmemiş gaddarlık ve nefretle muamele etmişti. Her hâlükârda (bilgi almak için doğruca Albay'a gitme izni doğal olarak verilmemişti), yeni arkadaşım Saint-Loup'ya, Albaylarının Dreyfus sempatanlığı hususunda -en azından belli bir oranda- fanatik, dar görüşlü bir aleyhtar olmadığını -Katolik bir hanımın Yahudi bir hanıma, papazının Rusya'daki Yahudi soykırımını kınadığını ve bazı Yahudilerin cömertliğine açıkça hayran olduğunu söylerkenki ses tonuyla-söyleyerek iltifat etmişti.

“Pek de şaşırmadım.” dedi Saint-Loup; “Ne de olsa zeki bir adam. Fakat buna rağmen, içinde bulunduğu sosyal sınıfın vermiş olduğu ön yargı ve bilhassa kilise yanlısı olması onun gözünü kör etmişti.” Ardından bana dönerek: “Sana sözünü ettiğim askerlik tarihi dersini anlatan Binbaşı Duroc görüşlerimizi yürekten destekliyor, yani bana söylenen bu. Zaten öyle olmasa çok şaşırırdım çünkü o yalnızca zeki bir adam değil aynı zamanda bir radikal-sosyalist ve bir mason.”

Hem Saint-Loup'nun Dreyfus'e olan inancını açıkça ifade etmesinin üstüne rahatsız olan arkadaşlarına nezaketen hem de konu daha fazla ilgimi çektiğinden yanımdaki arkadaşım, Binbaşı'nın verdiği hakiki bir estetik güzelliğe sahip olan askerlik tarihi gösterisinin doğru olup olmadığını sordum.

“Kesinlikle doğru.”

“Peki, bunu diyerek neyi kastediyorsunuz?”

“Aslında, bir askerî tarihçinin anlatısında okuduğun her şey, mesela en küçük gerçekler, en önemsiz olaylar, bunların hepsi yalnızca analiz edilmesi gereken bir fikrin işaretleridir; bu fikirler çoğu zaman başka fikirlere ışık olur, tıpkı yeni metinleri yazmak için eskisinin kazındığı Eski Çağ parşömenleri gibi. Böylece, ilgilendiğiniz herhangi bir bilim ya da sanat kadar entelektüel bir çalışma alanıdır bu, üstelik zihni de tatmin eder.

“Zahmet olmazsa bir iki örnek verebilir misiniz?”

“Açıklaması pek de kolay bir şey değil.” diye araya girdi Saint-Loup. “Diyelim ki bilmem neredeki kolordudan gelmiş bir iletiyi okuyorsun... Daha ileriye gitmeye gerek bile yok, kolordunun asker sayısı, oradan gelen harekât emri, hepsinin kendi içinde bir önemi vardır. Harekât ilk kez denenmiyorsa ve aynı harekât için başka bir kolordu devreye giriyorsa, bu muhtemelen önceki kolorduların söz konusu harekâta yok olduklarını, ağır kayıplar yaşadığının ya da artık başarılı bir şekilde harekâtı devam ettiremeyecek durumda olmalarının bir işaretidir. Ardından, artık eylemsiz olan kolordunun nasıl bir birlik olduğunu araştırmalıyız; eğer olası büyük taarruzlar için hazırda bekletilen artçı birliklerden oluşuyorsa, onun başaramadığı harekâtı daha düşük nitelikli yeni bir kolordunun başarma olasılığı oldukça azdır. Üstelik bir savaşın eşiğinde değilsek, bu yeni kurulan kolordu, geri çekilen ve bozguna uğramış birliklerin karması olabilir; ki bu da savaşın tarafın hâlen elinde bulundurduğu güce, düşmanın sahip olduğu güç karşısında savunmasız kalacakları ana ışık tutar; bu ışığın doğrultusunda kurulan birliğin girişeceği harekâtın anlamı da değişir; çünkü artık kayıpları telafi edecek durumda değilse, başarıları onu matematiksel olarak nihai yıkımına yaklaştırmakta yardımcı olmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Ardından, karşı karşıya oldukları birliğin sayısı daha az önemli olmaz. Örneğin, düşman kuvvetlerinin önemli birkaç birliğini yok etmiş zayıf bir birlikse, harekâtın tüm doğası değişir; çünkü savunan kuvvetlerin tuttuğu mevzinin kaybıyla sonuçlansa bile, bu mevziyi belli bir süre boyunca korumak, bir de koruyan

³² Marie-Georges Picquart Fransız subay ve sonraki dönemde Fransa Savaş Bakanı. Dreyfus Olayı'ndaki kilit isimlerdendir. (ç.n.)

azınlık birlik düşman kuvvetlerinin önemli birliklerini etkisiz hâle getirmişse, bu büyük başarı sayılabilir. Savaşan birliklerin araştırılmasıyla böyle önemli noktalar elde edildiği gibi, hâkim olunan yolların, demir yollarının, iletişim ağlarının korumasını sağlayarak da benzer noktalar elde edilir. Tüm coğrafi bağlam olarak adlandırabileceğim şeyleri incelemek gerekir.” diye ekledi gülererek. Doğrusu bu ifadeden o kadar memnun oldu ki onu her kullandığında, aylar geçse bile, hep aynı kahkaha eşlik ederdi. “Savaşan taraflardan biri harekâta hazırlanırken, devriye kollarından birinin mevzi etrafında düşman kuvvetler tarafından yok edildiğini okursan, bundan çıkarman gereken sonuçlardan biri, bir taraf, karşı tarafın saldırısını göğüslemek amacıyla yaptığı savunma çalışmalarını keşfetmeye çalışmasıdır. Belirli bir noktada meydana gelen beklenmedik saldırı, bu bölgeyi hâkimiyeti altına geçirme isteğini gösterebilir; fakat aynı zamanda düşmanı orada kontrol altında tutma arzusunu da gösterebilir, size saldırdığı noktada misilleme yapacağından değil; bu bölgedeki şiddetlenen saldırılarına destek olmak niyetiyle sadece bir aldatmacadan ibaret de olabilir. (Bu, Napolyon’un savaşlarında kullandığı klasik bir aldatmacaydı.) Öte yandan, yapılan herhangi bir intikalin önemini, muhtemel hedefini ve beraberinde ya da ardından yapılacak olan intikalleri anlamak, söz konusu ülkede kullanımda olan saha operasyonları yönetmeliklerini baz alarak olası kontrolleri uygulamak, düşmanı faka bastırmak için tasarlanmış yüksek askerî şuranın tasarlamış olduğu yönetmeliklerine danışmak hayati önem taşır. Bir ordunun yapmaya teşebbüs ettiği manevranın, mevcut mevzuattaki kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirildiğini daima varsayabiliriz. Örneğin, yönetmelik, cepheden yapılan bir saldırının kanattan bir saldırıyla desteklenmesi gerektiğini emrediyorsa; kanat saldırısı başarısız olursa, yüksek askerî şura ikinci yapılan saldırının esas saldırıyla hiçbir bağlantısı olmadığını ve bunun sadece dikkat dağıtıcı bir saldırı olduğunu öne sürüyorsa, gerçeğin genel merkezin yayınladığı raporlarda değil yönetmeliklerde bulunma olasılığı çok yüksektir. Her orduyu idare eden şey yalnızca yönetmelikler değil, aynı zamanda gelenekleri, alışkanlıkları ve doktrinleridir; daimî eylemleri ya da askerî faaliyetlere tepkileri ile diplomatik faaliyetlerin incelenmesi de ihmal edilmemelidir. Görünürde önemsiz olan ve o zamanlar önemi anlaşılmayan olaylar, geri çekildiklerini ele veren desteğe güvenerek düşmanın stratejik planının sadece bir bölümünü nasıl gerçekleştirebildiğinin açıklamasıdır. Öyle ki, askerlik tarihinin satır aralarını okumayı başarabilirsen, sıradan okur için kafa karıştıran satırlar mantıklı bir hâle bürünür; tıpkı galeride oradan oraya koşuşturan bir ziyaretçi gibi baş ağrısına neden renk karmaşıklığının karşısında şaşkına dönerken, resmedilen kişinin ne giydiğini, elinde ne tuttuğunu görebilen sanatsever birisi için tablounun çok mantıklı gelmesi gibi. Ancak bazı tablolarda, resmedilen kişinin bir kadeh tuttuğunu gözlemlenmenin yeterli olmadığı, ressamın neden bir kadehi bu kişinin eline koymayı tercih ettiğini, bunu yaparak neyi sembolize etmeyi amaçladığını bilmek gerektiği gibi, askerî harekâtlarda da dolaysız amaçlar haricinde, savaştan sorumlu generalin zihninde, daha eski savaşlarda kullanılan planlar muntazam bir şekilde örnek alınmak için canlanır, bunlara günümüz savaşlarının aristokrasisi, etimolojisi, eğitimi, edebiyatı, geçmişin tecrübesi de diyebiliriz. Söylediklerime dikkat edersen, şu andaki savaşların yerel, (nasıl desem) mekânsal kimliklerinden söz etmiyorum. Bunu da yok sayamam. Bir savaş alanı, yüzyıllar boyunca hiçbir zaman tek bir savaşın yapıldığı zemin olmamıştır ve olmayacaktır. Bir yer, savaş alanı olmuşsa, bunun sebebi, orayı iyi bir savaş alanı hâline getiren belirli coğrafi konumu, jeolojik koşulları hatta düşmanı engelleyecek türden dezavantajların (düşman kuvvetlerini ikiye bölecek bir nehir mesela) orada birleşmesidir. Bunca zaman böyle gelmiş, böyle de gidecektir. Bir ressamın kullanılmayan herhangi bir odayı atölyesi yapamadığı gibi herhangi bir toprak parçasından da savaş alanı yapılamaz. Savaş alanı olmak onların kaderidir. Her neyse, konumuz bu değildi; sözünü ettiğim konu savaşlarda yeri olan bir tür stratejik takip, taktiksel taklit: Ulm, Lodi, Leipzig, Cannae savaşlarındaki gibi. Bundan sonra bir savaş olup olmayacağını, hangi ulusların savaşa katılacağını bilemiyorum; fakat olursa, (ki bir komutan tarafından bilinçli olarak çıkarılacak) bir Cannae, bir Austerlitz, bir Rosbach, bir Waterloo’dan eksik kalır yanı olmayacağına emin olabilirsiniz. Bazı insanlar şunu açıkça dile getirmekten çekinmezler: Mareşal von Schieffer ve General Falkenhouse Fransa’ya karşı bir Cannae Muharebesi hazırlatır; Hannibal

tarzında, düşmanları ön cephede tutarak ordusunu her iki kanattan, özellikle Belçika üzerinden ilerletirken, Bernhardi, Cannae'den ziyade Leuthen'i, Ulu Frederick'in tek kanattan taarruz düzenini tercih etmişti. Diğerleriyle görüşlerini bu kadar açıkça açıklamıyordu; fakat şunu bilmeni isterim ki dostum, seni geçen gün tanıştırdığım bölük komutanı, önünde çok parlak bir geleceği olan Subay Beauconseil, gerçekleştirdiği Prätzen saldırısı üzerine çok çalıştı, en ufak ayrıntısına kadar bilir, bunu bir köşede saklı tutuyor, olur da bir gün bunu uygulamak için bir fırsat geçerse eline, en iyi şekilde değerlendirip bunu bizimle paylaşacaktır. Rivoli'deki merkezin dağılması mesela; ileride başka bir savaş olursa planları bir anda ortaya çıkacaktır. *İlyada* gibi o da yıllara meydan okuyordu. Şunu da eklemek isterim ki: 70'te yaptığımız hatayı tekrarlamamak için cephe saldırıları yapmaya fiilen mahkûmuz; saldırgan bir tutum sergilemekten başka bir şey yapmamalıyız. Bu konuyla ilgili beni tedirgin eden tek şey: Aramızdan bu muhteşem doktrine karşı çıkanlar olacaktır ve benim için hepsi eski kafalı budalalardan ibarettir, ancak genç hocalarımdan biri, dâhi olan biri, yani Mangin, bunun yerine, tabii geçici olarak, savunmaya odaklanılması gerektiğini savunuyor. Savunmanın saldırı ve zafer için yalnızca bir başlangıç adımı olduğu Austerlitz örneğinden bahsederken, onun bu yorumuna karşılık vermek hiç de kolay olmuyor.”

Bu teorilerin Saint-Loup tarafından dile getirilmesi beni mutlu ediyordu. Bu teoriler, Balbec'te kaldığım sırada artık yok denecek kadar küçülmüş görünen Okyanusya'nın Kral ve Kraliçe'sini, dört tane gurmeden oluşan küçük bir topluluğu, genç kumarbazları, Legrandin'in kayınbiraderini gözlerimde devasaymış gibi göstermesine yol açan, Doncières'deki yaşamımda, haklarında konuşulduğunu işittiğim bu subayların altın rengi ışığında yıkıldığı Sauternes şarabını yudumlarırken de ortaya çıkan hissiyatların hayatımın gidişatını raydan çıkartmasına engel olacak bir umut veriyordu bana. Belki de bana bugün zevk veren şeye, şimdiye kadar her zaman olduğu gibi, yarın kayıtsız kalmayacaktım; belki de şu andaki varlığım yakın zamanda yok olmaya mahkûm olmayacaktı çünkü Saint-Loup'nun savaş sanatıyla ilgili bana anlattıklarıyla, bu birkaç akşamdır askerî hayatla bağlantılı duyduğum her şeyin uyandırdığı ateşli ve geçici tutkuya, kalıcı ve entelektüel bir temel ekleniyordu; Kendimi aldatma girişiminde bulunmadan beni kendisine o kadar güçlü bir şekilde bağlayabiliyor ki, Doncières'den ayrıldıktan sonra bile oradaki arkadaşlarımla eserleriyle ilgilenmeye devam edeceğimi ve çok geçmeden tekrar ziyaretlerine gideceğimi düşündürüyordu. Aynı zamanda, bu savaş sanatının kelimenin tam anlamıyla bir sanat olduğundan emin olmak için:

“Söyledikleriniz, affedersin, söylediklerin çok ilgimi çekti; fakat aklımı kurcalayan bir şey var.” dedim Saint-Loup'ya. “Strateji sanatına büyük heyecan duyabileceğimi hissediyorum; ancak bunu yapabilmek için ilk önce diğer sanatlardan çok da farklı olmadığından, kuralları bilmenin her şey demek olmadığından emin olmam gerekiyor. Savaş planlarının öncekilerinden kopyalandığını söyledin. Tıpkı senin de söylediğin gibi günümüzdeki bir savaşın altında daha eski bir savaşı görmenin ne kadar estetik bir şey olduğunu, kulağa ne kadar çekici geldiğini anlatamam. Peki, o hâlde, komutanın dehasının hiçbir önemi yok mu? Gerçekten de kuralları uygulamaktan başka bir şey yapmıyor mu? Yoksa bilimde olduğu gibi, aynı semptomlara sahip iki hastalık vakasında, son derece küçük bir şeyden, belki tecrübeden kaynaklanan fakat yeniden yorumlanmış bir şekilde, bir vakada şunu, diğerinde bunu yapmaları, birinde ameliyat etmeleri, diğerinde zamanın daha etkili olacağını hisseden büyük cerrahlar olduğu gibi büyük generaller de yok mudur?”

“Elbette vardır! Napolyon'un, tüm kurallar ona saldırmamasını emrettiğinde saldırmadığı olmuştur, bazı belli belirsiz sezinlemeler bunu yapmaması için uyarılmıştı. Örneğin Austerlitz'i ya da 1806'da Lannes'a verilen talimatları hatırlayın. Oysa bazı generaller, Napolyon'un hareketlerini körü körüne taklit ederek tam tersi sonuçlar almıştır. 1870'de bunun bir düzine örneği vardır. Düşmanın ne *yapabileceğinin* yorumlanmasında bile, yaptığı şey aslında çok farklı sayıda anlam ifade edebilecek bir semptomdur. Yalnızca mantık ve bilim baz alınırsa, bunların her birinin doğru olma olasılığı eşittir; tıpkı bazı zor durumlarda dünyadaki tüm tıp biliminin, görünmeyen bir tümörün kötü huyluluğu olup olmadığına, ameliyatın yapılmasına gerek olup olmadığına karar vermede güçsüz kalması gibi. Büyük bir doktor gibi büyük bir generalin kararını belirleyen şey; -Mme. de Thèbes (anlıyorsundur

beni) misali- onun içgüdü ve sezgisidir. Bir örnek vermek gerekirse, bir savaşın arifesinde yapılan araştırmanın ne anlam ifade edebileceğinden söz etmişim. Fakat düzinelerce başka anlamlara da gelebilir, örneğin: Düşmana bir noktadan saldıracağımızı düşündürürken aslında başka noktadan saldırmak, gerçek harekât için yapılan hazırlıkları görmesini engelleyecek bir perde çekmek, yeni birlikler toplamaya, onları tutmaya, ihtiyaç duydukları yerden farklı bir yerde hareketsiz kılmaya zorlamak, emrindeki güçleri tahmin etmek, onları sezinlemek, elindeki kozları göstermeye mahkûm etmek. Hatta bazen bir harekâta çok fazla sayıda askerin dâhil edilmesi, asıl görevin bu olduğu anlamına gelmez; çünkü bu sadece bir şaşırtma bile olsa, bunu gerçekleştirirken gerçek amacına ulaşıp hakikaten aldatmış olunabilir. Napolyon savaşlarını bu bakış açısıyla anlatacak vaktim olsaydı, emin ol burada uyguladığımız, biz intikaldeyken gelip sırf eğlencesine izlediğin -hasta olduğumu biliyorum, özür dilerim- hareketlerin o kadar yalın kaldığını görürdün ki, bir savaşta yüksek askerî şuranın ihtiyatını, hükmünü ve derin araştırmaları hissedince etkilenmekten kendini alıkoyamazdın; yalnızca maddi bir ışıktan ibaret olan ancak gemileri olası tehlikelere karşı geniş bir alanı tarayıp uyararak için dolaşan bir deniz fenerinin ışığı misali etkileniyor insan. Belki de sana yalnızca savaş literatüründen bahsederek hata yapmış olabilirim. Gerçekte, toprağın oluşumu, rüzgârın ve ışığın yönü, bir ağacın hangi yönde uzayacağını belirlediği gibi, bir savaşın hangi koşullarda yürütüldüğü, harekâtın yapıldığı ülkenin özellikleri de generalin seçim yapması gereken planları belirler ve sınırlar. Ki bu şu anlama gelir, sıradağlar boyunca, bir vadi yatağının içinde, kimi ovaların üzerinde gerçekleştirilen intikaller, çığın tam anlamıyla kaçınılmaz ve muazzam güzelliğiyle önceden tahmin edilebilir.”

“Komutanın seçim özgürlüğünü, planlarını öğrenmek isteyen düşmanın önsezisini az evvel savunurken, şimdi de inkâr ediyorsun.”

“Hiç de değil! Balbec’te birlikte okuduğumuz felsefe kitabını hatırla: Olasılıklar dünyasının gerçek dünyaya kıyasla zenginliği. Mükemmel. İşte, strateji sanatı için de durum aynıdır. Belirli bir durumda, generalin içlerinden birini seçmesi için dört farklı plan sunulur tıpkı bir hastalığın, doktorun izlemesi gereken çeşitli aşamalar yoluyla iyileşmesi gibi. İnsanoğlunun zayıflığı ve büyüklüğünün belirsiz nedenleri yeniden karşımıza çıkıyor. Varsayalım ki olası nedenlerden ötürü (kazanılmak istenen ikincil hedefler, zamanın kısıtlı olması, elde bulunan kuvvetlerin güç bakımından yetersiz olması, erzak ve teçhizat eksikliği gibi), general bu dört plan arasından diğerlerine kıyasla daha az kusursuz olan ama daha masrafsız, daha hızlı hareket olanağı sunan ve arazisi birliklerini beslemek için daha zengin bir ülke olan birinci planı tercih etti. Başta emin olamayan düşman plan yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra planı açığa çıkaracaktır, engellemek için çalışmalar başlatılsa da başarısızlıkla sonuçlanır (ben buna insanoğlunun zayıflığı diyorum) ve bu plandan vazgeçerek ikinci, üçüncü ya da dördüncü planı yürürlüğe koyar. Fakat aynı şekilde, birinci planı daha sonra gerçekleştirecek olan saldırının bir aldatmacası olarak dener (ben buna insanoğlunun büyüklüğü diyorum), düşmanın beklemediği bir anda gafil avlamak ve köşeye sıkıştırmak için uygulanır. Nitekim Ulm’da düşmanın batıdan ilerlemesini bekleyen Mack, tamamen güvende olduğuna emin olduğu kuzeyden kuşatılmıştı. Aslında bu çok da iyi bir örnek değil. Ulm Savaşı’nda olanlar gelecekteki bir savaşa kopyalanacak türden iyi bir kuşatma örneğiydi; çünkü sadece generallerin ilham arayacağı klasik bir örnek değil aynı zamanda bir tür kristalizasyon gibi bir noktaya kadar gerekli olan (çeşitlilik için, seçim için yer açan birkaç ihtiyaçtan biri) bir yöntemdir. Ancak bütün bunların pek de bir önemi yok çünkü bu koşullar nihayetinde yapay. Tekrar felsefe kitabımıza geri döneceğim; bu, mantık ilkeleri ya da bilimsel yasalar gibidir; gerçeklik aşağı yukarı ona intibak eder; fakat şunu aklından çıkarma ki, büyük matematikçi Poincaré bile matematiğin mutlak doğruluğundan şüphe ediyor. Sana sözünü ettiğim yönetmeliklere gelecek olursak da bunlar gerçekten de ikincil öneme sahiptir, ayrıca zaman zaman değiştirilirler. Örneğin biz süvariler, 1895 *Sahra Hizmeti*’ne göre hareket ederiz; süvari savaşının, saldırının düşmanda panik yaratmak gibi bir etkisi olduğunu öne süren eski ve modası geçmiş doktrine dayandırıldığı için bunun zaman aşımına uğradığını düşünebilirsin. Oysa en zeki hocalarımız, süvari birliğinin en iyi eğitilmiş askerleri, bilhassa sana sözünü ettiğim Binbaşı, aksine, zaferi belirleyecek olan şeyin kılıç ve mızrakla göğüs göğüse

çarpışarak elde edilebileceğini, yalnızca korku ve panik yaratarak manevi açıdan değil maddi olarak da kazanılabileceğini düşünüyorlar.”

Yanımda oturan arkadaşım: “Saint-Loup oldukça haklı; bir sonraki *Sahra Hizmeti*’nde bu gelişmenin işaretlerini görmemiz muhtemeldir.” dedi.

“Beni desteklemene müteşekkirim çünkü senin fikirlerin arkadaşım üzerinde benimkilerden daha fazla etki yaratıyor.” dedi Saint-Loup tebessüm ederek, ya arkadaşıyla aramızda doğan samimiyetten biraz rahatsız olmuştu ya da resmî onaylama teşebbüsüne girerek nezaketini gözler önüne serdiğini düşünüyordu. “Belki de yönetmeliklerin önemini küçümsemiş olabilirim; bilemiyorum. Yönetmelikler değişir bunu inkâr edemeyiz. Fakat bu süreçte askerî durumu, yığınak ve harekât planlarını kontrol altında tutarlar. Eğer yönetmelikler yanlış bir strateji anlayışını yansıtırlarsa, yenilginin temel nedeni olabilirler. Bütün bunlar senin için biraz fazla teknik.” dedi bana. “Neticede, savaş sanatının gelişimini en çok hızlandıran şey savaşların kendileridir. Bir savaş eğer uzun sürerse, savaşan taraflardan birinin, düşmanın başarılarından ve hatalarından kendisine çıkarttığı derslerden yararlandığına, düşmanın yöntemlerini mükemmelleştirdiğine ve karşılığında kendisini geliştireceğine şahit oluruz. Ancak bunların hepsi geçmişte kaldı. Topçu taburunun muhteşem ilerlemesiyle, gelecekteki savaşlar, tabii hâlâ savaş olursa, o kadar kısa sürecek ki, ders çıkartıp üzerine düşünmeye vakit bile bulamadan barış antlaşmaları imzalanmış olacak.”

“Bu kadar da alıngan olma.” dedim Saint-Loup’ya, konuşmasının başındaki cümlelere istinaden. “Seni canıgönülden dinliyordum.”

“Bir anda parlayıp alınganlık yapmayacaksın.” diye söze girdi arkadaşım. “Az önce söylediklerine bir şey eklemek istiyorum, eğer savaşlar birbirini kopyalayıp birbiriyle çakışırsa, bu yalnızca komutanın düşüncesinden kaynaklanmaz. Komutanın kendisinden kaynaklanan bir hata askerlerinin aşırı fedakârlık yapmasına yol açabilir; bazı birliklerin yerine getireceği fedakârlık öylesine görkemli olur ki savaşta sahip oldukları roller başka bir savaşta başka bir birliğin üstlendiği role benzetilir; bu olaylar tarihte birbirinin yerini tutan örnekler olarak aktarılır: 1870’e yoğunlaşacak olursak, Saint-Privat’daki Prusya muhafız birliği, Froeschviller ve Wissembourg’daki Cezayirli piyade birliği.”

“Birbirlerinin yerini tutan ha! Çok iyi! Mükemmel! Çok zekice.” diye yorum yaptı Saint-Loup.

Bu son örneklerden, özelden yola çıkarak genelin anlatıldığı zamanlarda hep olduğu gibi etkilenmemiştim. Yine de beni ilgilendiren şey komutanın dehasıydı; bu dehayı neyin oluşturduğunu, belirli koşullarda dehadan yoksun komutan düşmana direnemezken, ilhamlara konu olacak bir komutanın içinde buldukları tehlikeli konumdan çıkarmak için nasıl adımlar atacağını öğrenmek için can atıyordum; Saint-Loup’un dediklerine göre, bu çok olasıydı ve Napolyon tarafından pek çok kez gerçekleştirilmişti. Askerî dehanın ne anlama geldiğini anlamak için, isimlerini tanıdığım çeşitli generaller arasından hangisinin belirgin bir şekilde liderlik vasfına sahip olduğunu, hangisinin taktiksel zekâsının daha iyi olduğunu soruyor, yeni arkadaşlarımı sıkma riskini göze alıyordum; gerçi hiçbir can sıkıntısı belirtisi göstermeden, bitmez tükenmez iyi bir mizaçla sorularıma cevap vermeye devam ediyorlardı.

Kendimi hem uzak diyarlara yayılan ve zaman zaman sadece içinde bulunduğumuz mekânda olmanın verdiği zevki daha da keskinleştiren bir trenin düdüğünü ya da bu genç insanların kılıçlarını kuşanıp gitmek zorunda kalacakları saate daha çok vakit olan bir saatin çınladığını duyduğumuz soğuk ama bir o kadar da güzel geceden hem de tüm dışsal takıntılarımdan, neredeyse Mme. de Guermantes’in hatırasından soyutlanmış hissediyordum; sahip olduğum bu soyutlanmanın başmimarları Saint-Loup’un ve onun arkadaşlarının samimiyetiydi, bu küçük yemek salonunun sıcak atmosferiydi, özenle hazırlanmış muazzam yemeklerin damakta bıraktığı tattı. İştahım kadar hayal gücümü de zevkle doldurdular; bazen içlerindeki yaşam formları çıkartılmış, içinde birkaç damla tuzlu su kalmış istiridye kabuklarıyla süslenmiş kaplar ya da bir üzüm salkımının sarı yapraklarıyla budaklı sapsarı bir manzara misali uzaktan ve şiirsel bir şekilde sarıp sarmalıyor, yemek boyunca farklı noktalarda sanki asma ağacının gölgesinde şekerleme yapıyormuş ya da sandalla denize

açılıyormuş izlenimi yaratıyordu; diğer akşamlarda yemeğimizin kendine özgü özelliklerini bir sanat eseri gibi doğal düzenlemeler içinde gözler önüne seren kişi aşçıbaşı olurdu; şarapta pişirilmiş bir balık, uzun bir toprak çanak üzerinde servis edilirdi; mavimsi bitkilerden oluşan bir yatağın üzerine uzanmış gibi yerleştirilmiş, tek parça hâlinde; ancak canlı canlı kaynayan suya atıldığı için bükülmüş, kabuklu istiridyeler, yengeçler, karidesler ve midyelerden oluşan bir çemberle çevrelenmiş balık, Bernard Palissy'nin seramik tasarımlarının bir parçasıymış izlenimi uyandırıyor.

“Kıskanıyorum, çok öfkeliyim.” diyerek dil uzattı Saint-Loup, yarım tebessüm yarım ciddi bir ifadeyle arkadaşıyla yaptığım bitmez tükenmez sohbeti ima ediyordu. “Onu benden daha zeki bulduğun için mi daha çok seviyorsun? Sanırım artık ondan başkasını görmüyorsun, tek düşündüğün o!” Kadınlara düşkün olunan bir toplumda yaşayan bir kadına aşırı derecede âşık olan erkekler, başkalarının o kadar da masum bulmadıkları ve asla cesaret edemeyeceği şakaları rahatça yaparlar.

Konuşma genelleşmeye başlayınca, Saint-Loup'yu incitme korkusuyla Dreyfus'le ilgili herhangi bir konu açılmamasına özen gösterdiler. Ancak, ertesi hafta arkadaşlarından ikisi hem bu kadar askerî bir ortamda yaşayıp hem de âdeta anti-militarist olan Dreyfus sempatzanı gibi davranmasının ne kadar tuhaf olduğuna değindiler. “Nedeni şu.” dedim ayrıntıya girmek istemeyerek. “Çevrenin etkisi insanların düşündüğü kadar önemli değil...” Elbette bu noktada durma ve birkaç gün önce Saint-Loup'ya anlattığım gözlemleri tekrar etmeme niyetindeydim. Bununla birlikte, bu kelimeleri âdeta ezberlenmiş metinden tekrarlanmışçasına söylediğim için: “Aslında, geçen gün söylediğim gibi...” diye ekleyerek kendimi mazur göstermeye başladım. Fakat Robert'in bana ve diğer bazı kişilere olan kibar hayranlığının öteki yüzünü hesaba katmamıştım. Bu hayranlık, kişilerin fikirlerini bütünüyle özümsemesiyle tamamlanma noktasına öylesine ulaşıyordu ki, bir ya da iki gün içinde bu fikirlerin kendisine ait olmadığını tamamen unutmuş oluyordu. Böylelikle, benim mütevazı teorim konusunda Saint-Loup, sanki bu teori doğduğundan beri onun zihninde varmış ve bense onun nezareti altında avlanıyormuşum gibi sıcak bir karşılaşmanın kendisine yükümlü olduğunu hissetti.

“Evet, elbette; çevrenin önemi yoktur.”

Sözünü kesmemden ya da söylediklerini anlamamış olmamdan korkarcasına telaşla devam etti konuşmaya:

“Asıl etkili olan şey kişinin entelektüel çevresidir! İnsan düşündüğünden ibarettir!”

Akşam yemeğini iyice hazmetmenin verdiği mutlulukla gülümseyerek bir anlık duraksadı, monokl gözlüğünü düşürdü ve delici bakışlarını bana sabitleyerek:

“Aynı düşünceye sahip insanlar benzerdir.” dedi meydan okurcasına. Muhtemelen, sadece birkaç gün geçmesine rağmen, söylenenin aksine söyleyen kişiyi, yani beni tamamen unutmuştu.

Saint-Loup'nun restoranına her akşam aynı ruh hâliyle gitmiyordum. Bize ağırlık veren bir anı, bir keder, kendilerinin hiç farkında olmayacak kadar etkili bir şekilde bizi terk edebiliyorlarsa, geri de dönebilirler, hatta bazen uzunca bir süre bizimle de kalabilirler. Akşamları restorana gitmek için kasabın içinden geçerken, Mme. de Guermantes'a duyduğum özlem o kadar şiddetlenirdi ki nefes almakta güçlük yaşırdım; yetenekli bir anatomi uzmanı tarafından göğsümün bir kısmı kesilip çıkarılmış, yerine aynı boyutlarda özlem, sevgi ve acı yerleştirilmişti âdeta. Açılan yara her ne kadar düzgün bir şekilde dikilmiş olsa da başka bir insana duyulan özlemin üzüntüsü kişinin iç organlarının yerini aldığı anda, hayat zindana döner; özlem organlardan daha fazla yer kaplar, varlığını sürekli hissettirir gibi gelir insana; üstelik vücudunun bir parçasını *düşünmek* zorunda olmak ne büyük bir tezatlıktır. Hiç olmazsa, bir şekilde daha değerli görünürüz. En ufak bir esinti karşısında sıkıntıyla ama tatlı bir yorgunlukla iç çekeriz. Göğe bakardım. Hava açıksa kendime şöyle derdim: “Belki o da şu anda kırsaldadır; aynı yıldızlara bakıyordur; kim bilir, restorana vardığımda Robert bana şöyle diyebilir: ‘İyi haberlerim var! Az evvel yengemden haber geldi; seninle tanışmak istiyor, hatta buraya geliyor.’” Mme. de Guermantes'ı yalnızca göğe baktığım zamanlarda hayal etmiyordum. Ne zaman tatlı bir esinti olsa, bana ondan bir haber gelecekmiş hissine kapılırım; tıpkı uzun zaman önce Méséglise'in mısır tarlasında gezinirken Gilberte'in getirdiği gibi. İnsan değişmez; bir kişiye o duyguyu atfetme sebebimiz, içinde her ne kadar yabancı bir unsur olarak görse de onu canlı

tutacağına olan hislerimizdir. Ayrıca, belirli insanlara karşı duyduğumuz bu duyguları daima gerçeğe yaklaştırmaya, yani genel bir duygu içinde özümsemeye çalışırız; insanların bize yaşattıkları ızdırabın sadece iletişim kurmamızı sağlayan bir araç olduğu hissi tüm insanlık için ortaktır. Üzüntümü belirli oranda dindiren şey, onun evrensel aşkın küçük bir parçası olduğunu bilmemdi. Gilberte konusunda hissettiğim ya da Combray'de geceleyin annemin odamda kalmadığı zaman hissettiğim üzüntüleri ve ayrıca şu anda ızdırıp için hissettiğim Bergotte'un bazı sayfalarının hatırası, Mme. de Guermantes'in soğukluğu ve yokluğunu, bir filozofun bu tarz olaylar karşısında zihninde kurduğu sebep sonuç ilişkisini kurduğumda, Mme. de Guermantes'in bu üzüntülerimin sebebi olmadığı sonucuna varamıyordum. Öyle yaygın fiziksel ağrılar vardır ki vücudun diğer bölgelerine yayılarak genişlerler; ancak doktor acınının tam olarak ortaya çıktığı noktaya dokunduğunda, dağılıp tamamen yok olurlar, değil mi? Oysa, o ana kadar sebebini hatta yerini bile belirleyemediğimizden, o kadar müphem, o kadar vahim bir izlenim oluştururdu ki iyileşme olasılığının olmadığını düşünmeye başladık. Restorana giderken kendi kendime dedim ki: "Mme. de Guermantes'ı görmeyeli iki hafta oldu." Söz konusu Mme. de Guermantes olduğunda zamanı dakikalarla hesaplayan benim için çok muazzam bir süre gibi geliyordu iki hafta. Benim için artık sadece yıldızlar ve esinti değil, zamanın aritmetik bölümleri de hüznü ve şiirsel bir boyut kazanmıştı. Artık her gün, ufalanan dağın kopan tepesi gibiydi; bir gün hatıraları bir yamacından aşağı atarak unutacağımı düşünürken, ertesi gün tepeden aşağı yuvarlanan bir kaya gibi Düşes'i tekrar görme ihtiyacım şiddetleniyordu. Durağan bir dengeye sahip olmadığım için her gün bir o yana bir bu yana sürükleniyordum. Bir gün kendi kendime şöyle dedim: "Belki bugün bir mektup gelir." ve yemek salonuna girdiğimde Saint-Loup'ya soracak cesareti buldum:

"Paris'ten hiç haber yok mu?"

"Var." diye cevap verdi kasvetli tonda. "Ama kötü haber."

Mutsuz olanın kendisi olduğunu ve haberlerin metresinden geldiğini anladığımda rahat bir nefes aldım. Ancak çok geçmeden, bu durumun sonuçlarından birinin, Robert'in beni yengesiyle görüşmeye götürmesini çok uzun süre engellemek olacağının farkına vardım.

Metresiyle arasında bir kavga çıktığını öğrendim; muhtemelen ya mektupla ya da trenle kısa bir ziyaret ettiğinde. O zamana kadar yaptıkları bütün kavgalar nispeten küçük şeyler olsa da her zaman çözülmemiş gibi görünürdü. Çünkü metresi anlaşılmasız nedenlerle küplere binip öfkeden deliye dönen, kendisini karanlık dolaba kapatan, akşam yemeğine inmeyen, sorulan hiçbir soruya cevap vermeyen ve sabrınız tükendiğinde dayanamayıp tokadı yapıştırdığınızda ağlaması iki katına çıkan bir çocuk gibiydi. Saint-Loup'nun bu tartışmadan dolayı çok fazla acı çektiğini söylemek, üzüntüsünü, etkisini ve boyutunu basite indirgeyen bir izlenim oluşturur. Yalnız kaldığı zamanlarda, zihninde canlanan tek resim metresinin kendi gayretini görür görmez hissettiği saygıyla ondan ayrılmasıydı; ilk başlarda yaşadığı endişeler yerini telafi edilemez kırgınlıklara bıraktı; endişelerin sona ermesi o kadar hoş bir şeydir ki kırgınlıklar bir kez kesinleştikten sonra barışma, Robert'in gözünde cezbedici bir hâle dönüştü. Bir müddet sonra ızdırıp çekmeye başladığı şey ikincil ve tesadüfi bir kederdi; bu hisler en derinlerinden ardı arkası kesilmeyen bir şekilde ortaya çıkıyor, düşünceleriyle daha da güçleniyordu; her ne kadar akıl almaz şey olsa da belki de metresi ondan tek bir haber bekliyordu, hatta belki de bu arada ondan intikam almak için bir akşam bir mekâna gidip bir şeyler yapacaktı ve bunun gerçekleşmemesi için Robert'in yollayacağı tek bir telgraf bile yeterli olurdu, belki de onun kaybettiği fırsatı başkaları değerlendiriyordu, belki de birkaç gün sonra onu geri almak için çok geç olacaktı, belki de metresi başkasıyla konuşuyor olacaktı. Tüm bu olasılıklar arasında hiçbir şeyden emin değildi; metresinin suskunluğu onu öyle bir kederin içine sürüklüyordu ki, Doncières'de gizlendiğini ya da Hint Adaları'na doğru yelken açmış olabileceğini bile düşünmeye başlamıştı.

Sessizliğin de bir güç olduğu söylenir; bambaşka bir anlamda, sevilen kişinin elinde muazzam bir güce dönüşür. Beklemek zorunda kalan sevgilinin endişesini artırır. Bizi başka bir kişiye yaklaşmaya cezbeden, sessizlik kadar aşılması olan engel nedir? Sessizliğin de bir tür işkence olduğu, hapishane hücrelerine mahkûm edilen kişiyi delirtmeye yetecek bir güce sahip olduğu söylenir. Lakin

sevdiğin kişinin sessizliğine maruz kalmak -sessizlikten daha şiddetli- en büyük işkencedir! Robert'in zihninde şu cümleler dolaşıp duruyordu: “Bana tek bir haber bile göndermedi, kim bilir şu anda ne yapıyor? Belki de benden nefret ediyor, belki de nefreti sonsuza kadar sürecek.” Ardından kendisini suçlayıp durdu. Böylece sessizlik onu kıskançlık ve pişmanlıktan deliye döndürmüştü. Hapishanelerdeki sessizlikten daha acımasız olan bu sessizlik başlı başına bir hapishaneydi. Boşluğa rağmen, terk edilmiş kişi tarafından etrafa yayılan görsel ışınların içinden geçemediği boş atmosfer dilimi kuşkusuz manevi fakat girilmesi imkânsız bir kaledir. Gözden irak olan sevgiliyi bize bir değil, bin gösteren ve her birinin yeni bir ihanetle son bulacağını bize izhar eden sessizlikten daha korkunç bir aydınlatma var mıdır? Bazı zamanlar gerginliğinin ani gevşemesiyle Robert, hâkim olan bu sükûnet döneminin çok geçmeden sona ereceğini, uzun zamandır beklediği mektubun yolda olduğunu hayal ederdi. Mektubu görürdü, geldiğini görürdü, her kapı çaldığında yerinden fırlardı, şiddetli arzusunu dindirmiş olurdu: “Mektup! Mektup!” diye mırıldanırdı. Hayalî bir sevgi vahasına attığı kısa bir bakıştan sonra kendisini yeniden sonsuz sessizliğin gerçek çölünde didinir hâlde bulurdu.

Tek bir tanesini bile ihmal etmeden sevgilisinden kopuşunun tüm kederini ve acısını beklenti içinde yaşıyor; bazı anlarda da bu kopuşa engel olabileceğini düşünüyordu; bütün işlerini bu zamana kadar hiç yapmadıkları bir yurt dışı göçüne göre düzene koyan ertesi gün nerede olacağından artık bihaber düşünceleri, ölmek üzere olan bir insanın bedeninden çıkarılan, vücudun geri kalanından kopmuş olmasına rağmen atmaya devam eden bir kalp misali her şeyden kopuk hâlde çaresizce dolaşan insanlara benziyordu. Her şeye rağmen, birinin savaştan sağ olarak dönebileceğine olan inancının ölümüne meydan okumak konusunda yardımcı olması gibi metresinin ona geri döneceğine dair umutları da bu ayrılışa sebat etme gücünü veriyordu. Ve alışkanlık, insanda filizlenen tüm bitkiler arasında yaşamak için besleyici toprağa en az ihtiyaç duyan ve görünürde en çorak kayanın üzerinde ortaya çıkan ilk bitki olduğu için, belki de bu kopuşu sonunda gerçekten alışkanlık hâline getirebildiği bir kandırmaca olarak ele almaya başlayabilirdi. Ancak durumun belirsizliği, kadının hatırasıyla birleşince aşka benzeyen bir hissiyat sarmıştı onu. Bütün bunlara rağmen ona mektup yazmamak için kendisini zor tutuyor, belki de metresiyle bazı şartlar altında yaşamanın onsuz yaşamaktan daha acı verici bir işkence olduğunu ya da son yaşananlardan sonra metresinin kendisine karşı hissettiğini düşündüğü, aşk olmasa da saygı ve itibarı kaybetmemek için ilk olarak onun özür dilemesi gerektiğini düşünüyordu. Doncières'e yakın zamanda bağlanan telefona gidip, metresinin yanına yerleştirdiği hizmetçi kadından haber almakla ya da talimatlar vermekle yetiniyordu. Görünen o ki, iletişim kurmak için başvurduğu bu yol daha zahmetli oluyor ve daha çok vaktini alıyordu; çünkü edebiyatçı dostlarının başkentin çirkinliği hakkındaki yorumlarından etkilenip, fakat özellikle hayvanlarının, köpeklerinin, maymununun, kanaryalarının ve papağanlarının iyiliğini düşünen ve Paris'teki ev sahibinin sonu gelmeyen dırdırlarına artık bir dakika bile tahammül etmek istemeyen Robert'in metresi, Versailles yakınlarında küçük bir eve taşınmıştı. Bu sırada Doncières'de kalan Robert'in gözüne geceleri uyku girmiyordu. Bir keresinde benim odamda yorgunluktan bitap düşüp bir süreliğine uyuyakaldı. Fakat aniden konuşmaya başladı; ayağa kalkıp koşmaya çalıştı, bir şeyi engellemek istiyormuşçasına: “Onu duyuyorum, bunu... Bunu...” diyordu. Ardından uyandı. Rüyasında kıdemli Başçavuş'la birlikte bir taşra evinde olduğunu görmüş. Başçavuş onu evin bir bölümünden uzak tutmaya çalışıyormuş. Saint-Loup, metresine karşı çok şiddetli arzular beslediğini bildiği, son derece zengin ve bir o kadar da ahlaksız bir teğmenin, onun evinde olduğunun farkına varmış. Ve aniden, metresinin haz anında dile getirdiği kesik kesik, düzenli çılgınlıkları çok net bir şekilde duymuş. Metresinin içeride olup olmadığını anlamak için Başçavuş'u, kendisini odaya götürmesi için zorlamaya çalışmış. Başçavuş da, bir misafirden böylesine münasebetsiz bir istek duyduğu için sinirlenmiş bir havayla Robert'in oraya gitmesine engel olmuş, bu yüzden de Robert bu yaptığını asla unutmayacağını söylüyordu.

“Çok aptalca bir rüyaydı.” diye bitirdi; hâlâ nefes nefeseydi.

Bununla birlikte, sonraki bir saat boyunca, defalarca metresini telefonla arayıp barışmak için yalvarma noktasına geldiğini görebiliyordum. Babamın bir süredir telefonu vardı; fakat bunun

Saint-Loup'ya bir faydası olup olmayacağından şüpheliydim. Üstelik Saint-Loup'nun metresine karşı hissettiği zarif ve yüce gönüllü duygulara tercüman olmak için ailemi, hatta ailemin evindeki bir eşyayı alet etmek bana pek yakışık almaz gibi geliyordu. Kötü rüyası da hafızasından silinmeye başladı. Sabit ve dalgın bakışlarıyla, beni görmeye geldiği o birbiri ardını izleyen korkunç günlerde benim hafızamda yer edinmiş Robert, sert metalden yapılmış bir merdivenin tirabzanlarına yaslanmış metresi konusunda vereceği kararı düşünüyordu.

Sonunda kendisini affedip affetmeyeceğini sormak için yazdı. Kesin bir kopuş olmadığını anladığı anda, barışmanın tüm sakıncalarını görmeye başladı. Zaten çektiği acılar azalmaya başlamıştı ve yeniden yakınlaşma gerçekleşirse birkaç ay içinde ilişkilerinin üzüntü dolu pençelerini çıkaracağını neredeyse kabul etmiş olacaktı. Tereddüdü çok uzun sürmedi. Tereddüt etti; çünkü artık metresine yeniden kavuşabilecekti, bunu yapabilecekti yani kavuşması kesinleşmişti. O yüzden sadece metresi ona, metanetini geri kazanabilmek için yeni yılda Paris'e gitmemesi konusunda ricada bulundu. Robert'te ise Paris'e gidip onu görmeyecek yürek yoktu. Öte yandan, metresi Robert'le birlikte yurt dışı seyahatine çıkmayı kabul etmişti, fakat bunun için izin başvurusunda bulunması gerekiyordu ve Yüzbaşı Borodino bu konuya hiç de sıcak bakmıyordu.

“Yengemle gerçekleştireceğin buluşmanın ertelenmesi konusunda gerçekten çok üzgünüm. Sanırım Paris'e Paskalya zamanı gideceğim.”

“O hâlde Mme. de Guermantes'ı ziyaret edemeyeceğiz; çünkü yılın o vaktinde Balbec'te olacağım. Ama gerçekten hiç önemli değil.”

“Balbec'te mi? Ama ağustosa kadar gitmezsin ki sen oraya.”

“Haklısın ama önümüzdeki yıl sağlığım için beni oraya erkenden gönderecekler.”

Saint-Loup'nun tek korkusu, bana anlattıklarından sonra metresiyle ilgili bende kötü bir izlenim oluşturmaktı. “Böylesine hiddetli olmasının nedeni fazlasıyla açık sözlü, duyguları konusunda fazlasıyla kusursuz olmasıdır. Lakin kendisi muhteşem bir varlıktır. İçindeki o şairane ruhun ne kadar güzel olduğunu hayal dahi edemezsin. Her yıl Ölülerin Anma Günü için Brugge'ye gidiyor. Ne kadar 'hoş' değil mi? Bir gün onunla tanışırsan ne demek istediğimi anlarsın; bir azameti var...” Kadının bulunduğu çevrede konuşulan edebî dil Saint-Loup'nun da içine işlediğinden şöyle devam etti: “Onda yıldızlara özgü bir şey var, şairlere ilham veren bir şey; ne demek istediğimi anlıyorsundur, rahiple bir bütün olan şair misali.”

Akşam yemeği boyunca, Saint-Loup'nun Paris'e gelene kadar beklememe gerek kalmadan yengesinden beni görmesini istemesini sağlayacak bir bahane arıyordum. Bu bahaneyi bana, Saint-Loup ile Balbec'te tanıştığımız ünlü ressam Elstir'in birkaç tablosunu görme arzusu sağladı. Aslına bakarsanız bu bahanede gerçeklik payı da vardı; çünkü Elstir'e yaptığım ziyaretlerde, tablolarından istediğim şey, gerçek bir buz çözülmesini, el değmemiş taşra kasabasının meydanını, sahilde uzanan kadınları anlamaya ve sevmeye öncülük etmesiydi (kendisinden bekleyebileceğim en büyük şey, derinliğine inemediğim gerçekleri, alıç çiçeklerinden yapılmış bir yol misali resmetmesi olurdu, güzelliğini benim için ebedileştireceğini diye değil, gözler önüne sersin diye); öte yandan şimdi, arzumu uyandıran resimlerin özgünlüğü, baştan çıkarıcı çekiciliğiydi; bilhassa en çok istediğim şey Elstir'in diğer tablolarına bakmaktı.

Ne var ki, onun en deşersiz resimleri, ondan daha ünlü ressamın şaheserlerinden bile daha farklı bir şeymiş gibi görünürdü. Elstir'in eserleri, sınırları aşılması imkânsız, eşsiz sağlamlıktaki bir krallık gibiydi. Kendisi ve eserleri hakkında makalelerin yer aldığı az bulunan dergileri toplayarak, peyzaj ve natürmort resmetmeye yakın zamanda başladığını, başlarda mitolojik konuları ele alırken (atölyesinde bunları konu alan bir iki eserine denk gelmiştim), daha sonra uzun bir süre Japon sanatının etkisi altında kaldığını öğrenmiştim.

Çeşitli tarzlarının en karakteristik eserlerinden bazıları taşlara dağıtılmıştı. En güzel peyzajlardan birine ev sahipliği yapan Les Andelys'teki bir ev, değirmen taşından yapılmış duvarları muhteşem alacalı pencerelerle süslenmiş Chartres bölgesindeki bir köy kadar görülmeye ve ziyaret etmeye değer bir arzu uyandırıyor ve ana caddedeki biçimsiz evinin bir odasına bir astrolog misali

kapanmış, dünyanın aynalarından birini, diğer bir tabirle Elstir'in tablosunu inceleyen ve muhtemelen tabloyu binlerce frank karşılığında satın almış olan bu hazinenin sahibine karşı duyduğum hissiyat, hayati bir konu hakkında benimle benzer düşüncelere sahip insanların kalplerini, en derindeki mizaçlarını içgüdüsel samimiyet aracılığıyla benliğimle birleştiren hissiyattı. En sevdiğim ressamın üç önemli eseri, bu dergilerin birinde yazana göre Mme. de Guermantes'a aitti. Sonuçta, Saint-Loup metresinin Brugge'ye yapmayı planladığı seyahati bana anlattığı akşamda, akşam yemeğinde, arkadaşlarının gözü önünde, kelimeler düşünmeden ağzımdan dökülürken oldukça samimiydim:

“Sakinca yoksa bir şey daha söyleyecektim. Sözüünü ettiğimiz hanımla ilgili son bir şey daha var. Balbec'te tanıştığım ressam Elstir'i hatırlıyor musun?”

“Evet, tabii ki.”

“Benim onun eserlerine ne kadar hayran kaldığımı hatırlıyor musun?”

“Evet, hem de çok iyi hatırlıyorum; hatta ona bir mektup bile yazmıştık.”

“İşte, bahsi geçen hanımla tanışmak istememin bir diğer sebebi de -başlıca sebebi bu değil elbette, yan sebeplerden biri bu- ... kimi kastettiğimi anladın, değil mi?”

“Elbette anladım. Ne kadar çok uzattın.”

“O hanımın evinde Elstir'in çok güzel tablolarından biri var.”

“Öyle mi bilmiyordum.”

“Elstir muhtemelen Paskalya'da Balbec'te olacak; artık neredeyse tüm yılını orada geçiriyor biliyorsunuz. Paris'ten ayrılmadan önce o tabloyu görmeyi ne çok isterdim ama. Yengenizle olan ilişkiniz ne kadar yakın bilmiyorum, siz Paris'te olmayacaksınız bunun da farkındayım fakat bir şekilde ona benim hakkımda reddedemeyeceği kadar iyi bir itibar bırakıp siz olmadan oraya gidip resmi görmem için müsaade isteyebilir misiniz acaba?”

“Hiç merak etme. Hatta onun adına seni temin ederim ki bu iş gerçekleşecek. Bu iş artık benim meselem.”

“Ah, Robert, siz şahane bir insansınız; sizi çok seviyorum.”

“Bunları duymaktan çok memnun oldum; fakat bana söz verdiğin ve yapmaya da başladığın gibi *sen* dersin daha çok memnun olacağım.”

“Umarım gidişiniz hakkında konuşmuyorsunuzdur.” dedi Robert'in arkadaşlarından biri. “Biliyorsunuz, Saint-Loup izne çıksa bile bu hiçbir şeyi değiştirmemeli, biz her zaman buradayız. Belki bu durum sizin için o kadar da eğlenceli olmayacaktır fakat onun yokluğunu aratmamak için elimizden geleni yaparız.” Nitekim, Robert'in metresinin Brugge'ye tek başına gideceğini düşünürken, o zamana kadar dik başlı bir şekilde itiraz eden Yüzbaşı Borodino astsubay Saint-Loup'ya Brugge'ye gitmesi için uzun bir izin verdiğinin haberi geldi. Olay şöyle gerçekleşmiş: Gür saçlarıyla oldukça böbürlenmiş Prens, iş hayatına III. Napolyon'un berber çırağı olarak başlamış olan, şu anda da kasabanın en önde gelen berberinin daimî müşterisiydi. Yüzbaşı Borodino, haşmetli havasına rağmen alt tabakadan insanlara oldukça temiz kalpli yanaştığından berberle de arası çok iyiydi. Oysa berber, parasını her zaman zamanında ödeyen, pek çok arabası ve binek atı olan Saint-Loup'ya, şampuanları, saç kesimleri ve benzeri şeylere ek olarak, Portugal ve Eau des Sauvains parfüm şişeleri, usturalar ve kayışlarla kabaran, nereden baksan en az beş yıllık ödenmemiş borç defterine sahip olan Prens'ten daha fazla saygı duyuyordu. Saint-Loup'nun metresiyle birlikte gidememekten duyduğu can sıkıntısını öğrendikten sonra, kafası sandalyenin arkasına doğru gergin bir şekilde uzatılmış, beyaz bir kayışla sabitlemek için bağlanmış, boğazına tehdit edercesine ustura dayanmış Prens'e heyecanla bu konuyu açtı. Genç bir adamın aşk maceralarını anlatan bu anlatı karşısında, Prens gibi Yüzbaşı Bonapartvari hoşgörüsüyle bir tebessüm gösterdi. Ödenmemiş hesabını düşünmesi pek olası bir şey değil; fakat bir Dük'ün tavsiyesi onu kötü etkilediği kadar berberin tavsiyesi de iyi yönde etkiliyordu. Daha çenesinde sabun köpükleri dururken, izin sözünü vermişti hatta akşamına da izin emri imzalanmıştı. Yaptığı şeyleri gün boyu dile getirip böbürlenmeyi alışkanlık hâline getiren ve bunu yaparken, yalan söyleme konusundaki şaşkıncu yeteneğini ve tamamen uydurmalarından ibaret olan hünerlerini gözler önüne seren berbere gelince, böylesine önemli

bir meselede bir defaya mahsus Saint-Loup'ya iyilik yaparken, yaptığı şeyin havasını atmadı; sanki gösteriş yapmak için yalan söylemek mecburiyetmiş ve yalana ihtiyaç olmadığı zaman yerini alçak gönüllülük almış gibi, bu konu hakkında bir kez olsun Robert'e bahsini açmadı.

Saint-Loup'un bütün arkadaşları, Doncières'de kaldığım süre boyunca ya da ne zaman oraya gelirim geleyim, Robert olmasa bile, kendi atlarının, ordugâhlarının ve zamanlarının emrime amade olacağını söylediler; bu genç adamların sahip oldukları rahatlıkları, gençlikleri ve kuvvetlerini benim zayıflığının hizmetine sunarkenki büyük samimiyeti hissediyordum.

“Niçin her sene buraya gelmiyorsunuz?” diye devam ettiler. Kalmam için uzun ısrarlarından sonra: “Bizim dingin hayatımızın size nasıl hitap ettiğini kendi gözlerinizle gördünüz! Üstelik alayda olup biten her şeyle kıdemli bir asker kadar ilgileniyorsunuz.”

Nitekim ismini bildiğim çeşitli subayların, onların gözünde layık oldukları takdir derecesine göre sıralamaları yönündeki hevesimi hâlâ sürdürüyordum; tıpkı okul günlerimde sınıftaki diğer arkadaşlarıma Théâtre-Français'deki aktörleri sıralattığım gibi. Daima listenin en başında yer aldığını duyduğum generallerden birini, Galliffet ya da Négrier gibi, Saint-Loup'un bir arkadaşı aşağılayıcı bir ifadeyle: “Ama Négrier generallerimiz arasında en zayıf olanlardan biridir.” diyerek yerine yeni, el değmemiş, heves uyandırıcı Pau ya da Geslin de Burgogne isimlerini koydu; bu isimlerde, modası geçmiş Thiron ya da Febvre isimlerini tıpkı daha parlak bir ışık yakıldığında ışıltısı geri planda kalan küçük mum misali gölgede bırakan, tanıdık bir isim olmayan Amaury'nin yarattığı sevincin aynısını hissettim. “Négrier'den bile daha mı iyi? Peki hangi bakımdan daha iyi; bana bir örnek ver.” Alayın kідemsiz subayları arasında bile derin farklılıkları gözlemlemek istiyor, bu farklılıkların nedeninde askerî üstünlüğü oluşturan temel nitelikleri kavramayı umut ediyordum. Hakkında konuşulması en çok ilgimi çeken, en sık gördüğüm kişi olan Borodino Prensi idi. Ama ne Saint-Loup ne de arkadaşları, bölüğü en yüksek verimlilik seviyesinde tutmayı başaran bu güzel subayın sergilediği tutumu sevmediği gibi adamı da sevmezlerdi. Elbette ondan, geri kalanlarıyla çok fazla iletişim kurmayan ve onlara kıyasla kaba saba, patavatsız tavırlar sergileyen mason subaylar gibi de bahsetmiyorlardı doğal olarak, yine de M. de Borodino'yu diğer soylu subayların arasına dâhil etmiyorlardı; aslına bakıldığında Saint-Loup'ya karşı bile kayda değer biçimde farklı davranıyordu. Diğerleri, Robert'in sadece astsubay olduğu gerçeğinden ve dolayısıyla nüfuzlu akrabalara sahip olmasından faydalanarak, normalde küçümseyerek tepeden bakacakları üst düzey subayların evlerine davet edildiklerinde, genç bir astsubayın işine yarayabilecek herhangi bir kodamanla yemek yeme fırsatını kaçırmamak için Saint-Loup'yu da davet ederlerdi. Bir tek Yüzbaşı Borodino'nun, Robert'le olan ilişkisi resmî ilişkiyle sınırlıydı (ki bu bile her zaman mükemmeldi). Böyle davranmasının nedeni, büyükbabası İmparator tarafından mareşal ve prens-dük ilan edilen ve ardından yaptığı evlilikle İmparator'un ailesine katılan, babası da III. Napolyon'un bir kuzeniyle evlenmiş olan ve askerî darbeden sonra iki kez bakanlık yapmış olan Prens, tüm bunlara rağmen, Saint-Loup ve Guermantes muhiti için pek bir değeri olmadığını hissetmesiydi; hâl böyle olunca, olaylara onlarla aynı bakış açısından bakmayan Prens'in gözünde de onların hiçbir değeri yoktu. Saint-Loup'nun gözünde - Hohenzollern'in bir akrabası olan- kendisinin gerçek bir soylu değil, bir çiftçinin torunu olduğundan şüpheleniyor, fakat aynı zamanda kendisi de Saint-Loup'yu kontluğu İmparator tarafından onaylanmış -Saint Germain banliyösünde 'tasdikli' kontlar olarak bilinirlerdi- ilk başta kaymakamlık yapmış, daha sonra başka bir görev için, kendisine 'Monsenyör' diye hitap edilen, hükümdarın yeğeni olan Majesteleri Borodino Prensi'nin emri altında devlet bakanı olarak görevlendirilmiş bir adamın oğlu olarak görüyordu.

Muhtemelen Borodino bir yeğenden daha fazlasıydı. İlk Borodino Prensisi'nin, Elba Adası'na kadar takip ettiği, I. Napolyon'a, ikincisinin de III. Napolyon'a hürmetlerini bahsettiği söyleniyordu. Yüzbaşı'nın durgun çehresinde, I. Napolyon'un -doğal yüz hatları olmasa da en azından ince işlenmiş görkemli bir maskesini takmışçasına- izlerine rastlanıyordu; özellikle hüznü ve nazik bakışlarında, sarkık bıyıklarında III. Napolyon'u anımsatan bir şey vardı; bu öylesine çarpıcı bir andırıştı ki, Sedan Muharebesi'ndeki yenilgisinden sonra esaret altında İmparator'un birliklerine katılmayı talep

ettiğinde, Bismarck'ın önüne getirilen bu talep reddedildikten sonra başka bir yere gönderilirken, Bismarck gitmek için hazırlanan genç adama baktığında farkına vardığı benzerliğinden etkilenip kararını yeniden değerlendirerek onu geri çağırması ve herkesin talebini reddetmesine rağmen bu talebi yerine getirmişti.

Borodino Prensi, Saint-Loup'yla ya da alayda bulunan Saint-Germain banliyösündeki sosyete mensup diğer temsilcileriyle görüşmek için hiçbir çabaya girişmiyordu (hâlbuki pleb asıllı, hoş adamlar olan iki teğmeni sık sık davet ediyordu); bunun nedeni hepsine imparatorluk azametiyle tepeden bakarak iki alt sınıf arasında şöyle bir ayırım yapıyordu: İlk sınıftaki kişiler, mensup olduğu sınıfının farkında olurlardı ve ihtişamlı görünüşünün altında sade ve neşeli bir adam olduğundan vaktini bunlarla geçirmekten çok zevk alırdı, diğer sınıftakilerse kendilerini üstün sandıkları için bunlara ayıracak tek bir dakikası bile yoktu. Bu yüzden alayın diğer tüm subayları Saint-Loup'yu başlarının üstünde gezdirirken, Borodino Prensi, kendisine Mareşal X... tarafından tavsiye edilen, her zaman örnek teşkil edilecek şekilde görevleri yerine getiren Saint-Loup'yla emir üzerine iletişim kurmuş, hiçbir zaman evine davet etmemişti, özel bir durum nedeniyle davet etmek zorunda kaldığı o istisnai gün dışında; bu olay Doncières'te kaldığım süre zarfında gerçekleştiği için beni de yanında getirmesini söylemişti. O akşam Saint-Loup'yu yüzbaşının masasında gördüğümde, iki aristokrasinin arasında var olan farkı ayırt etmekte zorluk çekmedim: eski soylular ve imparatorluk mensupları. Ait olduğu sınıfın kusurlarının zihninin her noktasıyla inkâr etse de bu sınıf Saint-Loup'nun kanına işlemişti; en azından bir asırdır gerçek bir otorite uygulamasından mahrum bırakılan bu sınıf için, olağan eğitimin bir parçası olan koruyucu şefkat, binicilik ya da eskrim gibi ciddi bir amaç olmaksızın yalnızca bir spor olarak icra edilen bu faaliyet egzersizden başka bir şey değildir; kendilerinin samimiyetinden zevk aldıklarına ve üsluplarının gayriresmîliğinden onur duyacaklarına inandıkları, eski soyluların şimdiye kadar tepeden baktıkları orta sınıfın temsilcileriyle buluştuğunda, Saint-Loup, onunla kim tanıştırlırsa tanıştırlı, yabancıyı adını tam olarak kavrayamasa da elini uzatıp dostça sıkardı ve sohbeti sırasında (mutlak bir kayıtsız tavırla sürekli bacak bacak üstüne atıyor, ardından bozup tekrar atıyor, sandalyesinin arkasına yaslanırken bir eliyle ayağını tutuyordu) ona 'sevgili dostum' diye hitap ederdi. Öte yandan, şanlı hizmetlerinin bir mükâfatı olarak verilen ve sayısız adamı komuta eden, o kadar insanla nasıl başa çıkılması gerektiğini bilmesiyle yüksek makamları akıllara getiren, unvanlarının esas anlamlarını hâlâ koruyan bir soylu sınıfına mensup olan Borodino Prensi, kendi statüsünü -çok bariz bir şekilde ya da herhangi bir kişisel üstünlük duygusuyla olmasa da genel olarak tutumu ve davranışlarıyla bunu her halükârda ortaya çıkaran bedeniyle- hâlâ etkili olan bir ayrıcalık olarak görüyordu; Saint-Loup'nun omzuna dokunup koluna gireceği burjuva kesimine Borodino Prensi görkemli bir nezaketle hitap ediyor, doğasında bulunan arkadaş canlısı gülümsemesini ihtişamlı bir ihtiyat içgüdüsüyle harmanlıyor, kasıtlı bir resmiyet havasına eşlik eden şefkat duygusunu konuşmasına yansıtıyordu. Bunu yapmasının nedeni, şüphesiz, babasının en yüksek makamlarda görev yaptığı, Saint-Loup'nun tavrının, masanın üstüne koyduğu dirseğinin, ayağını tutan elinin pek hoş karşılanmayacağı saray ve büyükelçilikle olan yakın ilişkisindendi; fakat esasında Prens'in böyle davranmasının başlıca sebebi burjuva kesimini onun kadar hor görmemesiydi; çünkü bu kesim, Napolyon'un mareşallerini, soylularını, seçtiği, hatta III. Napolyon'un Rouher, Fould gibi önemli kişilerin çıkarttığı bitmez tükenmez bir kaynaktı.

Kuşkusuz, bir bölüğe komutanlık yapmak dışında yapacak önemli bir şeyi olmayan, İmparator'un oğlu ya da torunu olan M. de Borodino'nun zihninde, babasının ve büyükbabasının zihnini meşgul eden kaygıların hiçbirini bağdaştırabileceği bir nesne olmadığından ötürü gerçek dünyada bunların hayatta kalması mümkün değildi. Ancak bir sanatçının ruhunun, öldükten yıllar sonra bile kendi yaptığı heykeli şekillendirmeye devam etmesi gibi bu kaygılar da gerçeğe dönüşüyor, somutlaşıyordu; Prens'in yüzü de bunların aktarıldığı bir tuval hâline geliyordu. Bir onbaşıyı I. Napolyon'un canlılığıyla azarlıyor, III. Napolyon'un dalgın hüznüyle sigarasının dumanını üflüyordu. Doncières sokaklarından sivil kıyafetlerle geçtiğinde, melon şapkasının altından etrafa saçtığı bakışlarının parıltısı, yüzbaşı kimliğini muhteşem bir şekilde gizlerdi; Masséna ve Berthier gibi emir

subayı ve levazım subayıyla başçavuşun odasına girdiğinde insanlar korkudan tir tir titrerdi. Bölüğü için pantolon kumaşı seçerken terzi ustasına, Talleyrand'ı şaşırtacak, İskender'i aldatacak türden bakışlar atardı; zaman zaman da, teftişini yaparken bir anda durur, o güzel deniz mavisi gözlerini uzaklara sabitleyerek hayaller kurar, bir yandan da bıyıklarını burar, bütün bunları yeni bir Prusya, yeni bir İtalya inşa edermişçesine bir edayla yapardı. Ancak bir anda III. Napolyon'dan I. Napolyon'a geçiş yaparak, teçhizatların düzgün bir şekilde cilalanmadığını işaret eder, askerlerinin erzaklarını tatmak konusunda ısrar ederdi. Evinde, özel hayatında da (eşlerinin mason olmaması koşuluyla) burjuva subaylarının hanımlarına, büyükelçilere layık, kraliyet mavisi Sevr porselenlerinden oluşan yemek takımıyla (babasına Napolyon tarafından verilen ve şu anda yaşadığı taşra sokağındaki sıradan evde daha da paha biçilmez görünüyordu, tıpkı turistlerin özellikle ilgisini çeken, günümüzde müreffeh ve tatminkâr çiftlik evine dönüştürülmüş bazı eski malikânelerdeki rustik porselen dolaplarındaki ender bulunan porselenler gibi) yetinmeyip Napolyon'un diğer armağanlarını da çıkarırdı: -bazı kişiler için soylu olmak sadece hayatları boyunca sürgünlerin en adaletsiz olanına mahkûm olmak anlamına gelmese de, yurt dışındaki bazı diplomatik görevlerde yer alan insanların hayranlığını uyandıran- Soylu ve büyüleyici tavırları, rahat hareketleri, nezaketi, zarafeti ve kraliyet mavisi bir emayın altında, görkemli görüntüleri içeren, esrarengiz, ışıl ışıl bakışları. Prens'in Doncières'deki burjuva kesimiyle olan sosyal ilişkisini ele alırken bu birkaç kelimeyi eklemek daha iyi olur: Yarbay çok güzel piyano çaldı, tabip subayın hanımı konservatuvar madalyası kazanmış biri gibi şarkı söyledi. Tabip subay ve eşi her hafta M. de Borodino'ya misafir olup yemek yerlerdi. Prens izin günlerinde Paris'e gittiğinde Mme. de Pourtalès'le, Muratlarla ve bunun gibi insanlarla yemek yediğini bildiklerinden kuşkusuz bu durumdan gurur duyarlardı. "Fakat." dediler kendi kendilerine, "Sonuçta o yalnızca bir yüzbaşı; bizi evinde misafir etmekten oldukça memnun oluyor. Yine de o gerçek bir dost." Oysa Paris yakınlarına atanmak için çeşitli bağlantılar kurmaya çalışan M. de Borodino, Beauvais'de görevlendirdiğinde, pılını pırtını toplayıp taşındı ve Doncières tiyatrosuyla birlikte bu iki müzikal çifti de tamamen unuttu; birlikte sık sık aynı masaya oturdukları ne yarbay ne de tabip subay hayatlarının geri kalanında ondan tek bir haber bile almıştı ve bu durum karşısında ona büyük bir öfke duydular. Bir sabah, Saint-Loup büyükanne benim hakkımda bilgi vermek için mektup yazdığını ve Doncières ile Paris arasında telefon bağlantısı olduğundan benimle konuşmak için bunu kullanabileceğini önerdiğini itiraf etti. Kısacası, o gün büyükanne beni arayacaktı ve bana dörde çeyrek kala sularında postanede olmamı tavsiye etti. Telefon o tarihte şimdiki kadar yaygın olarak kullanılmıyordu. Hâl böyle olunca alışkanlık, temas hâlinde olduğumuz kutsal güçlerin gizemini o kadar kısa sürede ortadan kaldırıyor ki, telefon çağrım tek seferde gerçekleşmeyince tek düşündüğüm bunun çok yavaş olduğu ve hiç de iyi idare edilmediğiydi, hatta şikâyet etme noktasına geliyordum. Günümüzde hepimizin yaptığı gibi benim de yeterince hızlı bulmadığım, hoşuma gitmeyen bu beklenmedik değişimler aslında takdire şayan bir sihirbazlıktır; bu sihirbazlığın konuşmak istediğimiz kişiyi görünmez ama sanki gerçek gibi yanı başımıza getirmesi için birkaç dakika yeterlidir; yaşadığı kasabadaki (büyükanne için bu olay Paris'ti) kendi masasında otururken, bizimkinden başka bir gökyüzünün altında, hatta farklı bir hava koşullarında, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz ancak bize haber vereceği koşulların ve endişelerin ortasında ansızın, hayal gücümüzün istediği bir anda kendisini (kendisini ve içinde bulunduğu tüm çevreyi) yüzlerce mil uzaklıkta, kulağımızın hemen yanı başında bulur. Bir büyücüden dilek dileyen ve büyükannesini ya da nişanlısını, bir kitabın sayfasını çevirirken, gözyaşlarını dökerken, çiçek toplarkenki hareketlerini olağanüstü berraklıkla, aktrisin izleyicisiyle olan mesafesi kadar yakın ama aslında bir o kadar uzakta, o an gerçekten bulunduğu yerdeki hâllerini gören bir masal kahramanı gibiyiz. Mucizeyi gerçekleştirmek için yapmamız gereken tek şey sihirli deliklere dudaklarımızı yakınlaştırmak ve: Yüzlerini hiç görmeden her gün seslerini duyduğumuz gözünü kırpmadan telefonun başında bekleyen Toy Kızlara; kapılarının arkasından kıskançlıkla bakan, baş döndürücü karanlıklar âlemindeki Koruyucu Meleklerimiz; onları görmemize izin vermeden yokluğun ortasında bir anda yanı başımızda beliren Yüce Varlıklara; hiç durmadan boş çömleklerini

sesiyle dolduran Danaus'un kızlarına; kimsenin bizi duymamasını umut ederek bir arkadaşımıza sırrımızı mırıldanırken acımasızca: "Seni duyuyorum!" diye bağırarak alaycı Erinyelere; Gizem'in çileden çıkmış daimî hizmetkârları ve Görünmeyen'in şüpheli rahibeleri olan Telefonun Genç Kızlarına seslenmektir -bazen olması gerektiğinden daha uzun sürdüğünü kabul ediyorum-.

Sesimiz yankılanır yankılanmaz, sadece kulaklarımızın mühürlenmediği hayaletlerle dolu gecede o ince ses, o soyut ses -mesafeleri ortadan kaldıran sesin ta kendisidir- duyulur ve sevilen kişinin sesi bizimle konuşur.

Konuşan ses, yanı başımızda yankılan o ses, onun sesidir. Ama ne kadar da uzakta! Sesi kulağıma bu kadar yakın olan kişiyi uzun saatler süren yolculuk yapmadan görmenin imkânsızlığıyla yüzleşmişçesine bu sesi her duyduğumda acı çekiyor, elimizi uzattığımızda sevdiğimiz insanlara ulaşacak, onları tutacakmışız gibi hissettiğimiz bir anda aslında onlardan ne kadar uzak olduğumuzu, konuşmaların sahte ve çok hoş birer yanılsamadan ibaret olduğunu daha net hissediyordum. Öylesine yakındı ki bu ses, hakiki bir hicranın içinde gerçek bir mevcudiyeti hissettiriyordu. Fakat aynı zamanda ebedî bir ayrılığın da habercisiydi! Tekrar tekrar yankılanan bu sesi, çok uzaklardan benimle konuşan kişiyi görmeden bu şekilde dinlerken, başta derinlerden gelen bir çılgılık sesi belirliyor ardından çıt çıkmıyor gibi geliyordu bana; bir gün, bir sesin (yalnız ve bir daha göremeyeceğim bir vücuda bağlı olmayan) kulağıma gelip fısıldadığı kelimelerin dudaklarımdan çıkarken sonsuza kadar küle dönüşeceğinin, bunu yaptığı zaman kalbime saplanacak olan sıkıntının farkındaydım.

Ne yazık ki o gün öğleden sonra Doncières'te bir mucize gerçekleşmedi. Postaneye ulaştığımda, büyükannemin çağrısı çoktan alınmıştı; kabine girdim; hat meşguldü; muhtemelen ona cevap verecek kimsenin olmadığını anlamayan birisi konuşmasını sürdürüyordu; ahizeyi kulağıma götürdüğümde cansız demir parçasından saray soytarısını andıran sesler gelmeye başladı; bir kuklayı kancalı dolabına asarak susturmaları gibi onu da kancasına takarak susturdum fakat ahizeyi elime alır almaz saray soytarısı misali gevezeliğine kaldığı yerden devam etti. Sonunda, hattın öteki tarafındaki kişiyi umutsuzluğuyla baş başa bırakarak ahizeyi tamamen bırakmak üzere kancaya asarak, gevezeliğini son ana kadar sürdüren bu gürültücü aletin çırpınmalarını bastırdım ve santral operatörünü bulmaya gittim, bana çok kısa bir süre beklememi söyledi; ardından konuştum ve birkaç saniyelik sessizlikten sonra birdenbire çok iyi tanıdığımı zannettiğim o sesi duydum, yanılmışım; çünkü o zamana kadar büyükannem benimle her konuştuğunda, söylediklerini, gözlerinin büyük ölçüde rol aldığı yüzünün açık hâlinde anlamaya alışmışım; lakin ilk defa o gün öğleden sonra sesinin kendisini duyuyordum. Sesiye, bir bütün hâlinde, oranları hiç değişmemiş gibi görüldüğünden ve tek başına, yüzünün ve çehresinin eşlik etmediği bir hâlde bana ulaştığından, ne kadar hoş bir sese sahip olduğunu ilk kez o an keşfettim; belki de hiç bu kadar tatlı olmamıştı; çünkü benim yalnız ve mutsuz olduğumu bilen büyükannem, terbiye esasları gereği genellikle kısıtladığı ve sakladığı sevgisini artık tutamayacak noktaya geldiğini düşünmüştü. Sesi tatlıydı ama bir o kadar da üzgündü de; ilk başta tatlılığından ötürü, -bu sese sahip insan sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi- her türlü bencillikten, başkalarına karşı sergilediği her türlü dirençten arındırılmış bir tatlılık âdeti; narinliğinden dolayı öylesine kırılmalı ki gözyaşı seline boğulmak için küçük dokunuşu bekliyor gibi görünüyordu; ses bütün çıplaklığıyla yanımda tek başına belirdiğinde, ömrü boyunca onu yaralayan bütün üzüntüleri ilk kez fark ediyordum.

Peki, kalbimi parçalayan bu yabancı duyguyu bana hissettiren şey, yalnız başına olan bu sesin ta kendisi miydi? Hiç sanmıyorum; bu daha ziyade soyutlanan sesin bir sembolüydü, bir tür gösterimiydi, başka bir soyutlanma olan ilk kez benden ayrı kalmış büyükannemin doğrudan bir sonucuydu. Hayatımın olağan seyri içinde büyükannemin sürekli bana verdiği talimatlar ve koyduğu yasaklar, ona karşı hissettiğim sevgiyi etkisiz hâle getiren itaat etme sıkıntısını ya da isyan ateşini o anda ortadan kaldırıyor, aslında bu durum sonsuza kadar da sürebilirdi (büyükannem artık beni kendi kontrolü altında tutmakta ısrar etmediğinden, temelli Doncières'te kalacağımı ya da ziyaretimi uzatabildiğim kadar uzatacağımı umduğunu hareketlerinde belli ediyor, bunun sağlığım ve çalışmalarım konusunda faydalı olabileceğini düşünüyordu) ayrıca, çınlayan bu küçük demir

parçasını kulağıma tuttuğum zaman, şimdiye kadar geçen her gün tutarsız baskılardan kurtaran ve o andan itibaren karşı konulmaz bir hâle bürünen, beni alıp uzaklara götüren şey tamamen karşılıklı beslediğimiz sevgiydi. Büyükannemin kalmamı söylemesi bende, delice ve hevesli bir şekilde geri dönme özlemini uyandırdı. Hiçbir zaman yapmasını hayal dahi edemediğim ancak gelecek için bana bahsettiği özgürlük hissiyatı bir anda bana onun ölümünden sonraki (ben onu hâlâ çok severken, onun beni sonsuza kadar terk ettiğindeki) özgürlük kadar üzücü görünmeye başladı. “Büyükanne! Büyükanne!” diye haykırdım; onu öpmek istedim; fakat tek sahip olduğum şey onun sesiydi, büyükannem öldüğünde muhtemelen beni tekrar ziyaret eden bir hayalet gibi elle tutulamayan bir sestiydi. “Konuş benimle!” dedim ancak o andan sonra daha da yalnız kaldım ve büyükannemin sesini hiç duyamaz oldum. Büyükannem de beni duyamıyordu; aramızdaki bağlantı kopmuştu; artık karşı karşıya değildik, artık birbirimizin sesini duyamıyorduk; karanlık deliklerin içinde yankılanan sesimi dur durak bilmeden yükselterek ona sesimi iletme çabamı sürdürüyordum, denemelerimin kifayetsiz kalacağını bile bile. İçimde hissettiğim sıkıntı, çok uzun zaman önce, daha küçük bir çocukken kalabalığın içinde büyükannemi kaybettiğim zaman hissettiğim sıkıntıyla aynıydı, onu bulamayacağım endişesinden çok, onun da beni arıyor olması ve benim de onu aradığımı düşüncesiyle hissettiği türden bir sıkıntıydı; hiçbir zaman kendisine söyleyemediğimiz her şeyi, mutsuz olmadığımızı dair cümleleri duyurabilmeyi çok istediğimiz kişilerle konuşmak istediğimizde cevap alamadığımız günkü hislerimle kıyaslanabilen türden bir sıkıntıydı. Manevi dünyaya gitmesine izin verdiğim dost canlısı bir hayaletmiş gibi görünüyordu, cihazın karşısında bir başıma durmuş: “Büyükanne, büyükanne!” diye tekrarlamaya devam ediyordum boşu boşuna, ölen sevgilisinin ardından tekrar tekrar adını söyleyen Orpheus misali. Postaneden ayrılıp restorana giderek Robert’i bulup ona, benim Paris’e geri dönmeme sebep olacak bir telgrafın gelme ihtimaline karşı ne pahasına olursa olsun tren saatlerini öğrenmesini istediğimi söylemeye karar verdim. Fakat bu karara varmadan önce son bir kez daha Gecenin Kızları’na, Sözcük Elçileri’ne, çehresiz, bedensiz Mabut’lara danışmam gerekiyormuş hissiyatına kapıldım; fakat kaprisli Muhafızlar bir kere daha mucizevi kapılarını açmaya tenezzül dahi etmemişlerdi ya da belki de açamamışlardı; empresyonist tablolar koleksiyoncusu ve motorlu arabaların sürücüsü (Yüzbaşı Borodino’nun yeğeni olan) genç Prens’e ve matbaanın saygıdeğer mucidinde boşu boşuna danışmışlardı; Gutenberg ve Wagram bu yalvarışlarını cevapsız bırakmıştı ve Görünmeyen’in benim serzenişlerim karşısında kulağını kapattığını hissettiğimden oradan ayrıldım.

Robert ve arkadaşlarının yanına gittiğimde, kalbimin artık onlarla birlikte olmadığını, ayrılığımın artık geri dönülemez bir şekilde kesinleştiğini onlardan sakladım. Saint-Loup inanmış gibi görünüyordu; fakat daha sonradan öğrendim ki, ilk andan itibaren kararsızlığımın sahte olduğunu ve ertesi gün beni bir daha orada göremeyeceğini anlamış. Arkadaşları da önlerindeki yemekleri soğuma pahasına bırakarak beni Paris’e götürecek olan trenin tarifesini arayan Saint-Loup’ya katıldıkları sırada bir yandan da yıldızlı, soğuk gecede lokomotiflerin çıkarttığı sesleri iştirken arkadaşlarının dostluğunu ve uzaktan geçen trenin bana hissettirdiği huzuru diğer akşamlarda olduğu gibi hissedemiyordum. Yine de bu akşam görev edindikleri bu eylemi farklı bir şekilde yerine getirerek beni hayal kırıklığına uğratmadılar. Ne yapılacağına odaklanan daha normal, daha sağlıklı olan Robert’in arkadaşlarının ve diğer güçlü varlıkların, sabah akşam Doncières ve Paris arası git gel yapan, büyükannemden günlük olarak gelme ihtimalini bana sunan, yoğun ve uzun süreli katlanılmaz soyutlamalardan beni kurtaracak olan trenleri gösterdiklerinde artık kendi başıma düşünmek zorunda olmadığım, ayrılışım beni eskisi kadar çok kahretmiyordu.

“Söylediklerinin doğruluğundan ya da henüz gitmeyi düşünmediğimden bir şüphem yok.” dedi Saint-Loup gülümseyerek. “Ama sen yine de gidiyormuşsun gibi yap ve yarın sabah erkenden benimle vedalaş, aksi takdirde gün içinde seni görememe riskim var; yarın öğle yemeğine dışarı çıkacağım, Yüzbaşı’dan izin aldım; saat iki olmadan kışlaya dönmüş olmam gerekiyor çünkü akşama kadar yürüyüş yapacağız. Öğle yemeği için buradan birkaç mil uzaklıktaki bir adamın evine gideceğim, o beni zamanında yetiştirecektir.”

Otelimden beni bilgilendirmek için gelen haberciyle Saint-Loup'nun sözleri yarım kalmıştı; santral operatörü beni çağırması için haber yollamıştı. Kapanma saati yaklaştığından postaneye koşarak gittim. Görevli benimle konuşurken her cümlesine sürekli 'şehirlerarası konuşma' kelimesini ekliyordu. Büyük bir endişe içindeydim çünkü beni arayan kişi büyükannem idi. Postane kapanmak üzereydi. Nihayet bağlantı kurabilmişim. "Büyükanne, sen misin?" Ağır bir İngiliz aksanına sahip bir kadın sesi cevap verdi: "Evet ama sesinizi tanıyamadım." Benimle konuşan sesi ben de tanıyamamıştım; üstelik büyükannem bana *siz* demezdi, *sen* derdi. En sonunda her şey açıklığa kavuştu. Büyükannesini tarafından aranan genç adamın adı neredeyse benimkiyle aynıydı ve otelin diğer binasında kalıyordu. Tam da büyükanneme telefon ettiğim gün gelen bu çağrı üzerine, arayan kişinin büyükannem olduğundan bir an için bile şüphe etmemişim. Oysa postane ve otelin de aynı zamanda hata yapması tamamen bir tesadüftü.

Ertesi sabah geç kalktım ve öğle yemeğine davet edildiği kır evine çoktan gitmiş olan Saint-Loup'ya yetişemedim. Saat bir buçuk sularında, Robert döndüğünde orada olmak için kışlaya gitmeye karar vermişim ve o tarafa doğru giden caddelerin birinden geçerken benim gittiğim güzergâhta ilerleyen üstü açık iki tekerlekli bir at arabası öylesine yakınımından geçti ki kendimi yolun kenarına atmak zorunda kaldım; arabayı gözünde monokl gözlüğü olan bir astsubay kullanıyordu; Saint-Loup'ydu. Yanında, öğle yemeğinde misafir olduğu ve daha önce yemek yediğimiz otelde tanıştığım arkadaşı vardı. Yalnız olmadığı için Robert'e bağırma cesaret edemedim, yine de durup beni de alması umuduyla, bir yabancı varlığından dolayı şapkamı sallayarak selam verip dikkatini çekmeyi başardım. Robert'in uzağı net görmediğini biliyordum; yine de beni gördüğü takdirde, tanyacağını varsayardım; ki öyle de oldu, gerçekten benim selamımı gördü, karşılık verdi fakat durmadı; son sürat uzaklaşarak, gülümsemeden, yüzünde tek bir kas oynamadan, tanımadığı bir askerin selamına karşılık vermişçesine elini bir dakika boyunca kepinin hizasında tutmakla yetindi. Kışlaya doğru koşmaya başladım ama epey yol vardı; vardığımda alay meydana içtima sırasına giriyordu; orada durmama izin verilmedi; Saint-Loup'ya veda edemediğim için kalbim kırılmıştı; odasına çıktığımda çoktan gitmişti; alayın geçidini izleyen 'kıdemli askerlerden' biri, üniversite mezunu genç, yürüyüşten muaf olan askerlerden oluşma bir grubu soru sormak için çevirdim.

"Astsubay Saint-Loup'yu gördünüz mü acaba?" diye sordum.

"Geçit törenine gitti, efendim." dedi kıdemli asker.

"Ben hiç görmedim." dedi genç mezun.

"Hiç görmedin yani." diye bağırdı kıdemli asker, benim varlığımı unutarak, "Bizim meşhur Saint-Loup'yu hiç görmedin yani, yeni jokey pantolonuyla inanılmaz görünüyor! Yüzbaşı gördüğünde kim bilir ne tepki verecek!"

"Ah, jokey pantolonu mu! Bu çok iyiydi!" diye cevapladı hasta olduğu için 'kışlada' kalan, yürüyüşe katılmayan ve sıkıntılar yaşayan, kıdemli askerlere karşı korkusuzca lafını esirgemeyen genç mezun. "Jokey pantolonu dediğin şey sadece kumaş bir pantolon."

"Efendim?" dedi kıdemli asker sinirle.

Genç mezunun söylediği kelimeleri düzeltmesine sinirlenmişti ama o bir Breton'du, Penguern-Stereden adındaki bir köyden geliyordu ve Fransızca'yı bir İngiliz ya da bir Alman kadar zor öğrenmişti; ne zaman aklından geçirdiği şeyleri ifade etmekte güçlük çekse 'Efendim?' diyerek uygun kelimeyi bulmak için zaman kazanır, kelimeleri topladıktan sonra konuşmasına başlar, diğerlerinden daha iyi bildiği birkaç kelimeyi tekrarlamakla yetinirdi ama tüm bunları yaparken telaffuzuna aşina olmadığı kelimelerden sakınmak için acele etmezdi.

"Ah! Demek sadece kumaş bir pantolon." diye karşılık verdi, söyleyişinin hızı azaldıkça artan öfkesiyle. "Ah! Demek sadece kumaş bir pantolon; ben sana onun bir jokey pantolonu olduğunu söylüyorsam, sa-na öy-le ol-du-ğu-nu söy-lü-yor-sam, sa-na öy-le ol-du-ğu-nu söy-le-diy-sem bunu bildiğimden söylemişimdir."

"Peki madem." diye cevap verdi genç mezun, onun bu argümanı karşısında tüm gücünü kaybederek. "Sakin ol bakalım, ihtiyar."

“İşte bakın! Yüzbaşı da geliyor. Özellikle şu Saint-Loup’ya bir bakın; bacağına öne atma şekline bakın ve sonra kafasına bakın. Astsubay demeye bin şahit ister! Hele bir de o monokl gözlüğü yok mu!”

Varlığımdan hiç utanmamış gibi davranışlarına devam eden askerlere, benim de pencereden bakıp bakamayacağımı sordum. Ne itiraz ettiler ne de bana yer açmak için yerlerinden kımıldadılar. Yüzbaşı Borodino’yu ihtişamlı bir şekilde atını tırısı kaldırırken gördüm, âdeta Austerlitz Savaşı’na katılmışçasına bir izlenim uyandırıyor. Yoldan geçen birkaç aylak asker, alayın tek sıra hâlinde geçişini görmek için kapının kenarında durmuşlardı. Atının üzerinde dimdik duran, yüzü birazcık toplu, yanakları muhteşem dolgunluktaki berrak bakışlı Prens bir sanrının kurbanı olmuş olsa gerekti, tramvay vagonunun her geçişinden sonra ortamı kaplayan sessizliği belli belirsiz bir müzikal titreşim yankılanması bölüyor gibi gelirdi bana. Saint-Loup’ya veda edemediğim için perişan olmuştum fakat yine de yola koyuldum çünkü tek kaygım büyükannemin yanına geri dönmekti; o zamana kadar hep, bu küçük taşra kasabasında, büyükannemin bir başına neler yaptığını düşünüp durduğumda, benimle birlikte olduğu zamanlardaki gibi hayal etmiş, kendi duygularımı zapt etmeye çalışmaktan bu durumun onun üstünde bıraktığı etkileri hesaba katmamıştım; şimdiyse mümkün olan en kısa sürede kendimi onun kollarına atıp, bugüne kadar hiç varlığını dahi bilmediğim ve onun sesiyle bir anda ortaya çıkan hayaletten kurtulmam gerekiyordu; gerçek anlamda benden ayrı kalmış, şartlara katlanmaya mahkûm edilmiş, henüz hiç bilmediğim bir yaşta olan, Balbec’e gittiğim bir başına bıraktığım zaman annemi içinde beni beklerken hayal ettiğim evde bir başına beni bekleyen büyükanneme kavuşmam gerekiyordu.

Ne yazık ki, büyükanneme geleceğimin haberini vermeden oturma odasına girdiğimde onu kitap okurken bulduğumda aslında gördüğüm şey bir hayaletti. Ben odada duruyordum daha doğrusu benim varlığımın farkında olmadığı için henüz odada değildim, tıpkı biri içeri gelince uğraştığı işini şaşkınlıkla kenara bırakan bir kadın gibi büyükannem, hiçbir zaman bana belli etmediği düşünceler silsilesiyle tek başına boğuşuyordu. Orada duran ben ise -temelli olmasa da kısa süreli bir dönüşte kişinin sahip olduğu imtiyaz sayesinde, tabiri caizse kişinin yokluğuna dışarıdan izleyici olma yeteneği sayesinde- yalnızca bir tanık, uzun paltosu ve şapkasıyla bir gözcü, o eve ait olmayan bir yabancı, hayatı boyunca bir daha görmeyeceği kişilerin olduğu bir mekâna gidip fotoğraflarını çeken bir fotoğrafçıdan ibarettim. Büyükannemi gördüğüm sırada gözümde mekanik olarak oluşan işlem aslında bir fotoğraftı. Sevdiğimiz insanlara olan bitmek bilmeyen sevgimizin daimî hareketinin kaydedildiği canlandırılmış sistemde bizim için değerli olan insanları asla görmüyoruz; çehrelerin sunduğu görüntülerin bize ulaşmasına izin vermeden önce onları girdabının içinde gafil avlar, bunca zaman sahip olduğumuz kişi hakkındaki düşüncelerimizin üzerine geri fırlatır, ona bağlı kılar, onunla denk düşürür. Büyükannemin yanaklarının ve alınının hareketlerinden zihninin en hassas, en kalıcı düşüncelerini okumaya alışık olmama, her sıradan bakış bir ruh çağırma hareketi, sevdiğimiz kişinin her çehresi de geçmişinin bir aynası olmasına rağmen, günlük hayatımızın en önemsiz görüntülerini seyrederken tıpkı klasik bir trajedide olduğu gibi, oyunun hareketine hiçbir katkısı olmayan her bir görüntüyü eleyip yalnızca amacını anlaşılır kılmaya yardımcı olabilecek imgeleri elinde tutma misali düşüncelerden sorumlu tuttuğumuz gözlerimiz, büyükannemde donuklaşan ve değişen şeyleri gözden kaçırma konusunda nasıl başarısız olabiliyordu? Ancak onları izleyen gözümüzün yerine salt maddi bir nesne, bir fotoğraf levhası olsa, o zaman örneğin bir enstitünün avlusunda göreceğimiz şey at arabası çağırma kalkışan vakur bir akademisyenin ortaya çıkması yerine, sanki sarhoşmuş ya da yerler buzla kaplanmış gibi sendeleyerek yürümesi, geriye düşmemek için gösterdiği çabaları ve sonunda eksen çizerek düşmesi olacaktır. Keza, sıradan bahtın oynadığı oyun, zeki ve saygılı sevgimizi, gözlerimiz tarafından asla görmemesi gereken şeyleri bakışlarımızdan gizlemek için tam zamanında ortaya çıkarak bunu engellediğinde, alanda ilk boy gösteren ve kendi kendilerine bırakılmış olan bakışlarımız, fotoğraf filmi misali mekanik olarak çalışmaya koyulur ve bize, uzun zaman önce varlığını yitirmiş ancak ölümü, sevgimiz tarafından bu zamana kadar hep bizden gizlemiş olan sevilen kişinin yerine, sevgimizin her gün yüzlerce kez kıymetli ve hileci bir

görünme bürüdüğü yeni kişiyi gösterir. Tıpkı uzun zamandır kendi yansımasına bakmamış olan ve zihninde yer edinen kendi kusursuz yüzünün görüntüsünün yenilenmiş hâlini hiçbir zaman görmemiş olan bir hastanın, aynada kuru, çökük avurtlarının ortasında, bir Mısır piramidi kadar devasa, eğik, kızarmış burnunu gördüğünde irkilmesi gibi, büyükannele hâlâ bir bütün olan, ruhumdaki yerini hiçbir zaman değiştirmeyen, kendi benliğimden ayırmayan, üst üste binmiş saydam anıların içinden görmüş olan ben de, birdenbire, zamanın bir parçası olan yeni dünyanın, “Yaşlılığı da iyi beceriyor.” dediğimiz yabancıların yaşadığı dünyanın bir parçası olan oturma odamızda, yaşamım boyunca ilk kez ve yalnızca bir an, -çünkü çok geçmeden kayboldu- kanepenin üstünde, kırmızı yüzüne vuran bir lambaderin yoğun ve loş ışığı altında, düşüncelerde kaybolmuş, daha önce hiç görmediğim, akıl sağlığını yitirmiş bir insan gibi gözlerini kitabın satırlarında gezdiren, karamsar yaşlı bir kadın gördüm.

Mme. de Guermantes’ın koleksiyonundaki Elstir’in eserlerini yakından inceleme isteğime Saint-Loup: “Seni temin ederim ki bu iş gerçekleşecek.” şeklinde karşılık vermişti. Ve maalesef ki bu isteğime karşılık veren tek kişi de oydu. Zihinsel aşamalarımızı, onları canlandıran küçük kuklalar ile düzenleyip hayal gücümüze uyacak şekilde hareket ettirdiğimizde, başka insanlara cevap vermek konusunda hiç zorluk yaşamayız. Kuşkusuz o zaman bile, başka bir kişinin bizimkinden farklı olan doğasından kaynaklanan zorlukları hesaba katar, karşıt eğilimleri etkisiz hâle getirecek olan heyecan duygusu, inanç ve maddi çıkar gibi bizi bu durumdan kurtaracak olan yollara başvurmaktan kendimizi alıkoymayız. Oysa bizim doğamızdan farklı bir doğaya sahip olduklarımızı düşünmemize sebep olan da, bu zorlukları ortadan kaldıran da, zorlayıcı güdülerini uygulayan da yine kendi doğamızdır. Böylece, zihnimizde diğer kişiye yaptırdığımız ve onun bizim istediğimiz şekilde hareket etmesini sağlayan davranışları gerçek hayatta sergilemesini istediğimizde, durum değişir; üstesinden gelinemeyecek, daha önce hiç karşılaşmadığımız engellerle karşılaşırız. En güçlü engellerden biri şüphesiz, kendisine âşık olmayan, ona karşı aşılmaz bir nefret besleyen hatta korkunç bir tiksinti duyan bir kadına âşık olan adamın hisleridir; Saint-Loup’unun Paris’e gelmediği uzun haftalar boyunca, yengesine mektup yazıp ricamı iletmesi için resmen yalvarmama rağmen Elstir’in eserlerini görmem için beni hiç davet etmedi.

Binada oturan başka bir sakinden de soğukluk belirtileri hissettim. Bu kişi Jupien’di. Doncières’den döndüğümde, daha kendi evimize çıkmadan, içeri girip ona selam vermem gerektiğini mi düşünüyordu? Annem öyle bir şey olmadığını, bunun gayet alışıldık bir durum olduğunu söyledi. Françoise da onun sebepsiz yere anlık çıkıntılıklar yaptığını, aksi bir mizacı olduğunu söylemişti. Çok geçmeden bu ruh hâli kaybolurmuş.

Bu arada kış mevsiminin son demlerini yaşıyorduk. Birkaç hafta boyunca süren sağanak ve fırtınalardan sonra bir sabah, -deniz kıyısına gitme özlemimi yok eden şekilsiz, esnek, kasvetli rüzgârın yerine- baca duvarının yanına yuva yapan güvercinlerin ötüşünü duydum; parıldayan, beklenmedik bir anda, nazıkçe koruyucu kabuğunu yırtıp açarken orta noktasındaki güzellikleri ortaya çıkartan, eflatun ve saten gibi narin ilk çiçeğini açan sümbül gibi, hâlâ kapalı ve karanlık olan yatak odamın içine açılan pencereden günün ilk ışıklarının yorgunluğunu, göz kamaştırıcı parlaklığını odaya nüfuz ettiren güneş gibi. O sabah, Floransa ve Venedik’e gittiğim yıldan beri aklıma hiç gelmemiş bir müzikhol melodisini mırıldandığımı fark ettiğimde çok şaşırıldım. Güzel ya da kötü bir günün tekerrürü misali hava, organizmamızı o kadar derinden etkiler ki hafızamızın deşifre edemediği toz tutmuş raflarda yer alan melodileri gün yüzüne çıkarır. İlk başta ne çaldığını fark etmese de çok geçmeden içimde dinlediğim bu müzisyene daha bilinçli bir hayalperest eşlik etti.

Balbec’e varıp Balbec Kilisesi’ni gördüğümde, kilisenin zihnimde yer edinen bütün cazibesinin kaybolmasının, Balbec’e özgü sebeplerden olmadığını elbette farkındaydım; Floransa’da, Parma’da ya da Venedik’teki manzaralara baktığım zamanda da hayal gücüm gözlerimin yerini alamayacaktı. Bunun farkındaydım. Benzer şekilde, bir yılbaşı gününün akşamında, gece çökerken bir tiyatro afişinin asılı olduğu direğin önünde durduğum sırada bazı kutsal günlerin, esasında takvimdeki diğer günlerden farklı olduğunu düşünmemizin bir yanılısamadan ibaret olduğunu keşfetmiştim. Nitekim,

Paskalya'yı Floransa'da geçirmeyi dört gözle beklediğim zamanı festival havasına sokmaktan kendimi alıkoyamamıştım; deyim yerindeyse, Çiçekler Şehri'nin atmosferine, hem Floransa'ya, Paskalya'ya özgü şeyler hem de Paskalya'ya, Floransa'ya özgü şeyler yüklüyordum. Paskalya'ya daha çok vardı; fakat önümde uzanan günler dizisinde kutsal günler takvimdeki diğer günlerden daha belirgin bir şekilde göze çarpıyordu. Uzakta görülen, yayılan ışınların yansımasından ara sıra ortaya çıkan köyün bazı evleri gibi, diğer tüm günler gölgede kalırken, güneş ışığı bu özel günlerin üstüne bir yağmur misali yağdırıyordu aydınlığını.

Hava artık daha ılıman hâle gelmişti. Anne ve babam da daha fazla egzersiz yapmam konusunda beni uyarırken, sabah yürüyüşlerime devam etmem için bir bahane buluyorlardı. Mme. de Guermantes'la karşılaştığım için bu yürüyüşlerimden vazgeçmek istemiştım; Fakat tam da bu sebeple, sabah yürüyüşlerini bir an olsun düşünmeyi bırakmadım; bu durum da Mme. de Guermantes'la ilgisi olmayan yeni sebepler bulmama yol açıyordu; Mme. de Guermantes olmasaydı da zaten her sabah aynı saatte yürüyüşe çıkıyor olma fikrine kolayca ikna olmuştum.

Ne yazık ki, kendisinden başka biriyle karşılaşmamın benim için hiçbir önem arz etmemesine rağmen, Mme.de Guermantes'ın benim dışında dünyadaki herhangi biriyle karşılaşsa tahammül edebileceğini hissediyordum. Sabah yürüyüşlerinde, kendisinin de böyle gördüğü birçok aptalın selamlarına maruz kalıyordu. Ama onların yolda karşısına çıkması herhangi bir zevkin habercisi olmasa bile, her nasılsa bir rastlantının sonucu olarak görüyordu. Zaman zaman onları durdururdu; insanın kendinden kaçmaya, ne kadar mütevazı ve yalın olursa olsun, yabancı bir ruh olması şartıyla başka bir insanın ruhunun sunduğu misafirperverliğe konuk olmaya ihtiyaç duyduğu anlar vardır; oysa benim kalbimde bulacağı şey yine kendisinin olacağını bildiğinden sinirleniyordu. Bu nedenle, onunla aynı yolda yürürken onu görme arzumdan başka bir sebebim olsa bile, yanından geçerken suç işlemiş bir adam gibi titriyordum; bazen de, abartılı göründüğünü düşündüğüm davranışları telafi etmek amacıyla başıyla verdiği selama belli belirsiz bir karşılık verir ya da şapkamın önünü hafifçe indirmeden sadece gözlerimi dikip bakar ve onu her zamankinden daha fazla sinirlendirmeyi, hatta beni küstah ve terbiyesiz düşünmesine neden olacak sebepleri vermeyi başarırdım.

Artık daha hafif, en olmadı daha açık renkte kıyafetler giyiyor ve eski aristokrat malikânelerin devasa cepheleri arasına sıkışmış dar dükkânların önündeki stantlarda meyve, tereyağı ve sebze satan tezgâhtarları güneşten koruyan, bahar gelmiş gibi şimdiden açılmış tentelerin olduğu sokaktan aşağı doğru süzülüyordu. Uzaktan görebildiğim kadarıyla yürüyüşünü, güneşten korunmak için şemsiyesini açışını, karşıdan karşıya geçişini seyrettiğim bu kadının, en yetkili kişilerin görüşüne göre, bu hareketleri yapma ve bunları mükemmel bir zarafetle icra etme sanatının yaşayan en büyük temsilcisi olduğunu söyledim kendi kendime. Bu arada bana doğru ilerliyordu; bu yaygın şöhretin bilincinde olmadan, ince ve bunların hiçbirini benimsememiş inatçı bedeni, eflatun rengi bir fuların altında dimdik duruyordu; berrak, kasvet dolu gözleri dalgınlıkla önüne bakıyor, belki de bana bakıyordu; bir yandan da dudağını ısırıyordu; manşonunu³³ düzeltişi, yolun kenarında duran bir dilenciye sadaka verışı, seyyar çiçekçiden bir demet menekşe alışıını ünlü bir ressamın fırça darbelerini seyrederkenki hissettiğim hayranlıkla izliyordum. Bana kadar ulaştığında, bazen hafif bir gülümsemeyle birlikte bana selam verdiğinde, sanki benim için renkli bir eskiz çalışması, bir şaheser çizmiş de bana ithaf etmiş gibi gelirdi. Elbiselerinin her biri bana, ruhunun belirli bir açıdan yansıması gibi doğal, zorunlu bir ortam gibi görünüyordu. Büyük Perhiz'in olduğu günlerden birinde onunla karşılaştığımda, öğle yemeği için dışarı çıkarken boğazı hafifçe kesilmiş parlak kırmızı kadifeden bir cübbe giyiyordu. Mme. de Guermantes'ın yüzü sarı saçlarının altında hayal meyal belli oluyordu. Her zaman olduğum kadar hüzünlü değildim; çünkü yüz ifadesinin melankoliği, elbisesinin korkunç renginin kendisiyle dünyanın geri kalanı arasına çektiği perde, onu bir şekilde yalnız ve mutsuz gösteriyordu ve bu beni rahatlatıyordu. Cübbe, onda daha önceden görmediğim ve belki de teselli edebileceğim bir kalbin yaydığı al rengi ışınlarının, etrafında cisimleşmiş hâli gibiydi; hafifçe kıvrılan kıyafetin mistik ışığı

³³ Elleri soğuktan korumak için kullanılan, her elin bir yanından sokulduğu, boru biçiminde, içi astarlı kürk. (ç.n.)

içinde korunmasıyla bana, Hristiyanlığın ilk dönemlerindeki bir azizeyi hatırlatıyordu. Daha sonra bu kutsal şehidi üzmemekten utandım. “Aman, sonuçta sokaklar herkese açık.”

Sokaklar herkese açıktır diye hatırlatıp durdum kendime, kelimelere farklı bir anlam yüklüyor, hem gerçekten de sık sık yağmurla ıslatarak güzel ve değerli kıldığı, eski İtalyan kasabalarındaki caddeleri anımsatan bu caddeye hem de Guermantes Düşesi'nin kendi gizli yaşamının dünyevi anlarını umumi hayata kattığı, en büyük sanat eserlerinin karşılıksız görkemliliğiyle kendisini yoldan geçen herkese ve muhtelif kişilere göstermesine hayran oluyordum. Bütün gece uyanık kaldıktan sonra sabahleyin dışarı çıktığım için, annemle babam öğleden sonralarında biraz uzanıp kestirmemi söylüyorlardı. Bir insanın uykuya ulaşması için çok fazla çaba sarf etmesine gerek yoktur ancak bu konuda alışkanlıklar iyi iş görür, hatta düşüncelerden kurtulmak konusunda bile. Oysa öğleden sonralarında bunların ikisi de benim için mümkün değildi. Uyumadan önce, uyuyamayacağımı düşünmeye o kadar çok zaman ayırıyordum ki, uyuduktan sonra bile düşüncelerimin bir kısmı kalıyordu. Düşünceler neredeyse zifirî karanlıkta bir parıltıdan başka bir şey değildi ama uykuma önce uyuyamadığım fikrini daha sonra da bu yansımanın bir yansımasını, uyurken de uyuyamadığım zamanki düşünceleri yansıtacak kadar da parlaktı; ardından biraz daha kırılarak, odama gelen arkadaşlarıma, bir dakika önce uyurken, uykuda olmadığımı sandığımı anlatmaya çalışırken yeni bir uykuya uyanışımı yansıtıyordu. Bu gölgeler neredeyse hiç ayırt edilemiyordu; hepsini kavramak için çok hassas -bir o kadar da beyhude- bir algı hassasiyeti gerekiyordu. Benzer şekilde, daha sonraki yıllarda Venedik'te, güneş battıktan çok sonra, hava oldukça karanlık görüldüğünde, sanki optik bir pedala basılmış gibi kanalların yüzeyinde sonsuza kadar tutulan son bir ışık notasının belli belirsiz ahengi sayesinde, sarayların yansıması, suların alaca karanlık griliği üzerinde koyu bir kadife misali gözler önüne seriliyordu. Rüyalarımın biri, hayal gücümün uyanık olduğu saatlerde, etrafı denizlerle çevrilmiş, Orta Çağ zamanından kalma belirli bir mekânı tasvir etmeye çalışmasının bir senteziydi. Uykumda denizin durulmuş dalgaları arasından yükselen boyalı pencereleri olan Gotik bir kaleyi gördüm. Denizin bir kolu kasabayı ikiye bölüyordu; yeşil sular ayaklarıma kadar uzanıyordu; karşı kıyıda Doğu Ortodoks Kilisesi'ni ve ardındaki on dördüncü yüzyıldan beri varlığını sürdüren evleri yıkıyordu; onlara doğru gitmek, zamanın akışında hareket etmek gibi olurdu. Doğanın sanattan öğrendiği, denizin Gotikleştiği, ulaşmayı arzuladığım, imkânsıza ulaştığıma inandığım bu rüyayı ilk defa görülmüş hissine kapılmamıştım. Ancak uykumuzda hayal ettiğimiz şeylerin bir özelliği de geçmişte çoğalmasındır; yeni olsa bile bize oldukça aşına gelmesinden dolayı yarıldığımı düşünüyordum. Amma velakin, bu rüyayı sık sık gördüğümü fark ettim.

Uykuya mahsus kısıtlamalar bile benim uykuma yansıyor ama sembolik bir şekilde: Karanlıkta, odada bulunan arkadaşlarımin yüzlerini seçemezdim; çünkü gözlerimiz kapalı uyuruz. Rüyamdayken kendi başıma sonsuz argümanlar üretmeye devam edebilen ben, bu arkadaşlarla konuşmaya çalıştığım anda kelimelerin boğazımda tıkalı kaldığını hissedirdim; çünkü uykumuzda belirgin bir şekilde konuşamayız; onların yanına gitmek istedim; ancak uzuvlarımı hareket ettiremedim çünkü uyurken yürüyemeyiz; sonra aniden onlar tarafından görülmekten utanç duydum çünkü kıyafetler olmadan uyuruz. Uykumun yansıttığı, gözleri kör, dudakları mühürlenmiş, uzuvları hareketsiz, vücudu çıplak uyku figürüm, Swann'ın bana verdiği (Giotto'nun, hasetliği ağzında bir yılanla tasvir ettiği) resimlerdeki o mükemmel alegorik figürlerin görüntüsünü andırıyordu.

Saint-Loup sadece birkaç saatliğine Paris'e geldi. Yengesine benden söz etme fırsatı bulamadığına dair beni temin ediyordu. “Oriane hiç de kibar değil, hem de hiç.” diye açıklama yaparak kendisini safça ele veriyordu. “Benim biricik Oriane'ımdan artık eser yoktu; değiştirmişler onu. Seni temin ederim ki onun için kafa patlatmanıza değmez. Ona değerinden fazla methiyeler düzüyorsun. Yengem Poitiers ile tanışmak istemez misin?” diyerek devam etti, bu sözlerinin bende en ufak bir his uyandırmayacağını bilmeden. “O oldukça zeki bir genç kadındır, onu çok seversin. Evli olduğu kuzenim, Poitiers Dükü iyi bir adamdır; fakat onun için biraz sıkıcı. Ona senden bahsettim. Seni görmesi için evine götürmemi istedi. Oriane'dan çok daha güzel ve daha genç. Gerçekten çok iyi bir insan, biliyor musun, gerçekten iyi biri.” Bu tarz ifadeler -ve daha hararetle konuşması- Robert'in

son zamanlarda benimsediği türden ifadelerdi ki bu da söz konusu kişinin hassas bir mizaca sahip olduğu anlamına geliyordu. “Onun bir Dreyfus yanlısı olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim lakin yaşadığı muhitteki insanları da göz ardı etmemelisin; yine de bana şöyle dedi: ‘Eğer masumsa, Şeytan Adası’na kapatılması ne kadar korkunç.’ Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi? Ayrıca eski mürebbiyeleri için çok fazla iyilik yapan türden bir kadın; onlara eve geldiklerinde, hizmetçilerin merdivenlerinden içeri girmelerini yasakladı. Seni temin ederim ki çok iyi biridir. Oriane ondan pek hazzetmez sebebi de kendisinin ondan daha zeki olduğunu hissetmesidir.”

Guermantes’ların uşaklarından -Düşes dışarı çıktığı zamanda bile sevdiği kızı görme fırsatı bulamayan, çünkü çıktığı anda kapıcı tarafından ispiyonlanacak olan- birine duyduğu acıma duygusuna tamamen kendisini kaptırmasına rağmen, Françoise, Saint-Loup’un ziyareti sırasında evde olmadığı için üzülmüştü; evde olmamasının sebebi artık kendisinin de ziyaretlere gidiyor olmasıydı. Ona ne zaman ihtiyacım olsa mutlaka dışarıda olmayı başarıyordu. Her zaman kardeşini, yeğenini ve özellikle de Paris’te yaşamaya yeni gelmiş olan kendi kızını görmeye giderdi. Bu ziyaretlerinin kişisel amaçlar için olması, hizmet alamayışım karşısında duyduğum öfkeyi arttırıyordu çünkü onların, Saint- André-des-Champs’da yer alan kuralları baz alarak, her ne kadar görevini ifa etse de vazgeçemeyeceği şeyler olduğunu söyleyeceğini önceden seziyordum.

Bu yüzden Françoise’in mazeretlerini daima somurtkan bir surat ifadesiyle dinliyordum ve Françoise’in: “Kardeşimi görmeye gittim.” ya da “Yeğenimi görmeye gittim.” demek yerine: “Kardeşimi görmeye gittim oradan dönerken de yeğenime selam vermek için yanına uğradım (ya da ‘kasap yeğenim’e)” demesi tepemin tasını attırıyordu. Kızına gelince, Françoise onun Combray’ye döndüğünü görmekten memnun olurdu. Oysa, modacı kadınlar gibi kaba olmasına rağmen kısaltmalar kullanan bu yeni Parisli, *L’intransigeant*³⁴ olmadan Combray’de geçireceği bir haftanın zulümden beter olacağını söylüyordu.” Dağlık bir bölgede yaşayan kız kardeşine gitmeyi de hiç istemiyordu; çünkü “dağlık” derkenki sıfatı korkunç bir şeymiş gibi tasvir ederek, “Bölgeler hiç ilgi çekici yerler değildir.” diyordu Franchise’in kızı. “Aptal insanların yaşadığı” yer olan Méséglise’e geri dönmeye sıcak bakmıyordu; oradaki pazarda, dedikoducu insanlar akrabalarının arkasından: “Bu zavallı Bazireau’nun kızı değil mi?” diyeceklerdi. “Paris’te yaşamının tadına baktıktan sonra” geri dönmektense kendisini oraya gömülmeyi yeğlerdi; geleneklerine bağlı olan Françoise ise, buna rağmen yeni Parislinin: “Pekâlâ anne, eğer dışarı çıkmak için izin alamıyorsan bana bir not gönder.” diyerek somutlaştırdığı bu yenilikçi ruhunu sakince bir tebessümle karşıladı.

Hava yeniden soğumaya başlamıştı. Kızının, kardeşinin ve kasap yeğeninin Combray’ye gittiği hafta evde kalmayı tercih eden Françoise: “Dışarı çıkmak mı? Ne için? Soğuktan can vermek için mi?” dedi. Dahası, -bir doğa filozofu olan- Léonie halamın doktrininde belirsiz bir şekilde üstüne düştüğü tarikatın son yandaşı olan Françoise bu zamansız soğuklardan: “Bu Tanrı’nın gazabının bir etkisi!” diye söz ediyordu. Fakat onun bu yakınmalarını hafif bir tebessümle geçiştirdim; her ne olursa olsun benim için hava güzel olacağından onun yaptığı bu tahminlere karşı kayıtsız kaldım; daha şimdiden Fiesole Tepesi’nden parlayan sabah güneşini görebiliyordum, onun ışınlarıyla ısınıyordum; ışınların gücü göz kapaklarımı yarım da olsa açıp kapatmama, bunu yaparken de gülümsememe sebep oluyordu; göz kapaklarım kaymak taşı lambaları gibi pembe bir parıltıyla doluyordu. Çan çiçekleri yalnızca İtalya’dan gelmemiş aynı zamanda İtalya’yı da kendileriyle birlikte getirmişti. Uzun zaman önce yapmam gereken bir seyahatin yıl dönümünü kutlamak için sadık ellerim bu çiçeklerden mahrum kalmayacaklardı; çünkü burada, Paris’te, hava yeniden soğumaya başlamıştı, tıpkı Büyük Perhiz’in sonunda yolculuğa çıkmaya hazırladığımız zamandaki gibi; bulvardaki kestaneleri ve çınarları sarıp sarmalayan akışkan ve dondurucu hava, evimizin avlusundaki ağaçların yapraklarını, Ponte Vecchio Köprüsü’ndeki bir kâse temiz suyun içindeki nergisler, fulyalar, anemonlar gibi tomurcuklandırıyor.

³⁴ 1880 yılında Henri Rochefort tarafından kurulan *L’intransigeant & le journal de Paris* gazetesi. (ç.n.)

Babam, M. de Norpois'yla evden çıkarken karşılaştığında, nereye gittiğini arkadaşı A.J.'den öğrendiğini bize söylemişti.

“Mme. de Villeparisis'yi görmeye gidiyormuş, çok yakın arkadaşlarmış; hiç bilmiyordum. Gördüğüm kadarıyla hoş bir insan, çok olağanüstü bir kadın. Gidip onunla görüşmelisin.” dedi bana. “Beni çok şaşırtan başka bir şey daha oldu. Bana M. de Guermantes'tan oldukça seçkin bir adam olarak bahsetti; ben onu hep öfkeli bir adam olarak hayal ediyordum. Görünüşe bakılırsa, muazzam bilgili, mükemmel bir zevke sahip bir adammış ancak adıyla ve bağlantılarıyla çok gurur duymuş. Ancak Norpois'nın dediğine göre yalnızca burada değil aynı zamanda bütün Avrupa'da da çok önemli bir statüye sahipmiş. Hatta Avusturya İmparatoru ve Rus Çarı onu yakın bir arkadaşı olarak görmüş. İhtiyar Norpois bana Mme. de Villeparisis'nin senden çok hoşlandığını ve evinde her türden ilginç insanlarla tanışabileceğini söyledi. Senden övgüyle bahsetti; oraya gittiğinde Norpois'yla da karşılaşacaksın; yazarlık konusunda da senin için yararlı olabilecek tavsiyeler verebilir. Zaten senin başka bir iş yapma olasılığın olduğunu düşünmüyorum. Oldukça iyi bir kariyer için ideal olabilir; senin için düşündüğüm meslek bu değildi aslında; ancak kısa bir süre sonra yetişkin bir birey olacaksın; annenle ben daima senin yanında olamayız ve senin yönelimlerine engel olmak istemeyiz.”

Keşke yeniden yazmaya başlayabilseydim! Ancak bu işe yaklaşımım da koşullar ne olursa olsun (ne yazık ki alkol içmeme, erken yatmama, uyumak, formda kalmak gibi konulara yaklaşımım gibi), ister heyecanla, yöntemle, zevkle kendimi sabah yürüyüşlerinden mahrum bırakarak, erteleyerek, gayretlerimin bir ödülü olarak kenarda tutarak, sağlıklı olduğum saatlerden yararlanarak, bir hastalığın dayattığı hareketsizliği kendi lehime kullanarak, isterse tüm çabalarımın sonucunda daima tek bir mürekkep damlası değmemiş, bazı kart numaralarında, dikkatlice ne kadar karıştırırsak karıştıralım nihayetinde seçtiğimiz kartın çıkmasının kaçınılmaz olması misali bomboş kâğıt karşılıyordu beni. Ben sadece, ne pahasına olursa olsun ifa edilmesi gereken çalışmama, yatmama, uyumama alışkanlığımın bir aleti olmuştum; bu alışkanlıklara karşı direnmezsem, ilk fırsatta buldukları bahanenin arkasına sığınırsam, o gün istedikleri gibi davranmalarına müsaade edersem, ciddi bir zarar görmeden kurtuluyor, nihayetinde birkaç saat uyuyor, sabaha doğru biraz kitap okuyup kendimi fazla zorlamıyordum; fakat onları engellemeye, yatağa erkenden gitmeye, sadece su içmeye, çalışmaya kalkışırsam, huzursuzlanıyorlar, daha güçlü önlemler alıyorlar, beni tamamen hasta ediyorlardı; alkol miktarımı iki katına çıkarmak zorunda kalıyor, iki gün boyunca yatağa girmiyor, kitap bile okuyamıyordum; ve tıpkı soyguna uğrayan bir kurbanın korkup, zanlıya direniş gösterirse öleceğini düşünerek soyulmasına izin vermesi gibi başka bir zaman daha mantıklı davranmaya, yani daha akılcı olacağım konusunda kendime söz veriyordum.

Bu sırada babam, bir iki defa M. de Guermantes'la karşılaşmış ve M. de Norpois Dük'ün olağanüstü bir insan olduğunu söylediğinden beri onun söylediklerine daha fazla önem göstermeye başlamıştı. Avluda karşılaştıkları zaman Mme. de Villeparisis'den söz etmişler. “Bana, onun teyzesi olduğunu, ismini ‘Vilparizi’ diye telaffuz ettiğini söyledi. Olağanüstü yetenekli bir kadımmış. Hatta zekâ küpüymüş.” diye devam etti babam, hatıratlarda ara sıra karşılaştığı fakat herhangi bir kesin anlam ifade etmeyen bu tabirin belirsizliğinden etkilenerek. Annemin ona duyduğu saygı öylesine büyüktü ki, babamın Mme. de Villeparisis bir zeka küpü olduğu gerçeğine kayıtsız kalmadığını görünce, bunun önemli bir şey olduğu sonucuna vardı. Markiz'in entelektüel değerinin tam olarak ne kadar olduğunu büyükannemden mütemadiyen biliyor olsa da, gözündeki değeri bir anda arttı. O zamanlar sağlığı pek yerinde olmayan büyükannem ilk başta bu ziyarete sıcak bakmadı ve daha sonra konuyla ilgili tüm ilgisini kaybetti. Yeni dairemize taşındığımızdan beri Mme. de Villeparisis defalarca büyükannemi davet etmişti. Büyükannem bu davetlerini her defasında şu sıralar evden dışarı çıkamayacağını belirterek cevaplıyordu; üstelik anlam veremediğimiz yeni bir alışkanlık edindi, artık mektuplarının mühürlenmesini kendisi yapmıyor, Françoise'ı bu işi yapması için görevlendirmişti. Bana gelince, zihnimde bu zekâ küpüyle ilgili çok net bir resim olmadığından, Balbecli ihtiyar bir kadını masanın başında kitap okurken görseydim, buna çok da şaşırmazdım, ki öyle de oldu.

Üstüne üstlük babam, bağımsız adaylığa başvurmayı düşündüğü için, Enstitüde büyükelçinin desteğinin kendisine çok oy sağlayıp sağlamayacağını öğrenmek istiyordu. Doğruyu söylemek gerekirse, M. de Norpois'nın desteğinden şüphe etmeye cüret etmiyordu fakat bu konuda net bir şey de söyleyemiyordu. M. de Norpois'nın bakanlıktaki tek Enstitü temsilcisi olması için cesaretlendirdiklerinden, babamın adaylığının önüne her türlü engeli çıkaracaklarını, ayrıca zaten başka bir adayı desteklediği için bu durumun bilhassa garip bir hâl alacağına inandırmaya çalıştıklarında, bunların sadece kötü niyetli dedikodulardan ibaret olduğunu düşünmüştü. Hâl böyle olunca, M. Leroy-Beaulieu ilk kez ona aday olmasını tavsiye ettiğinde ve şansını hesapladığında, saygın iktisatçının destek konusunda güvenebileceği meslektaşlarının arasına M. de Norpois'ı katmamasına babam hayran kalmıştı. Babam, büyükelçiye sormaya cesaret edemediğinden, Mme. de Villeparisis'ye yapacağım ziyaretten, onun seçimini güvence altına alınmış şekilde dönmeme umut ediyordu. Zaten bu ziyaretin eli kulağındaydı. M. de Norpois'nın yürüteceği propaganda Akademi'nin en az üçte ikisinin oylarını babama kazandıracağını garanti ediyordu; büyükelçinin lütufkâr hüsnüniyeti meşhur olduğundan bu propaganda babama daha olası görünmeye başlamıştı; hatta onu hiç sevmeyen insanlar bile dünyada ondan daha iyiliksever bir insan olmadığını kabul ederdi. Ayrıca bakanlıkta babamı diğerlerinden daha fazla ve daha belirgin şekilde koruyordu.

Babam bu süreçte başka bir karşılama daha yaşadı ancak baştaki aşırı şaşkınlığını, aynı derecede öfke takip etti. Bir gün sokakta, Paris'teki hayatının göreceli yoksulluğundan ötürü ara sıra bir arkadaşına yaptığı ziyaretlerle sınırlı olan Mme. Sazerat ile karşılaştı. Babamın canını Mme. Sazerat kadar çok sıkkan hiç kimse yoktu, öyle ki annem yılda bir kez babama tatlı ve yalvaran bir tonda konuşmaya başlamak zorunda kalıyordu: “Canım, Mme. Sazerat'ı eve davet edeceğim ama gerçekten sadece bir kez, zaten çok da uzun durmayacak.” ve hatta: “Bak canım, senden büyük bir fedakârlık yapmanı isteyeceğim, Mme. Sazerat'ı ziyaret edebilir misin? Seni rahatsız etmekten nefret ettiğimi çok iyi biliyorsun ancak bunu yapman beni çok mutlu eder.” Babamsa gülümsüyor, çeşitli itirazlarda bulunuyor ama sonunda ziyarete gidiyordu. Bütün bunlara karşın, hazedemediği Mme. Sazerat'ı sokakta gördüğünde babam selam vermek için elini şapkasına götürdü fakat büyük bir şaşkınlıkla, Mme. Sazerat, utanç verici bir eylemden suçlu bulunan ya da ömrünün geri kalanını başka bir yarım kürede yaşamaya mahkûm edilen bir kişinin selamına nezaketen karşılık vermişçesine buz gibi bir soğuklukla selamına karşılık verdi. Sinir küpüne dönmüş babam suskun bir şekilde eve gelmişti. Ertesi gün annem, başka birinin evinde Mme. Sazerat'yla karşılaşmış. Mme. Sazerat anneme elini uzatmak yerine belli belirsiz ve melankolik bir tebessümle selam vermiş; tıpkı çocukken birlikte oyun oynadığı fakat daha sonra bedbaht bir yaşam sürdürdüğünden ya da bir suçluyla (hatta daha kötüsü), boşanmış bir insanla evlendiğinden bütün ilişkisini koparan birisi gibi. Aslında annemle babam daima Mme. Sazerat'ya en derin saygılarını sunmuş, ona ilham vermişti. Oysa Mme. Sazerat Combray'deki tek Dreyfus sempazanıydı (ve annemin bundan haberi yoktu). M. Méline'in arkadaşı olan babam, Dreyfus'ün suçlu olduğuna ikna olmuştu. Kendisinden yeni bir yargılama talebinde bulunan bir dilekçe imzalamasını isteyen arkadaşlarından bazılarını dinlemeyi sert bir dille reddetmişti. Bu konu hakkında fikirlerimizin uyuşmadığını öğrendikten sonra bir hafta benimle konuşmamıştı. Onun fikirleri herkes tarafından biliniyordu. Hatta milliyetçi olarak bile görülüyordu. Ailede tek başına cömertçe bir kuşku uyandırmayı başarabilecek tek kişi olan büyükanneme gelince, ne zaman birisi ona Dreyfus'ün masum olma ihtimalinden söz etse, o sırada anlamını çözemediğimiz ama ciddi bir meseleyi düşünen bir insanın hareketlerini andırırçasına başını sallardı. Babama duyduğu sevgisiyle benim zekâma olan umudu arasında kalan annem, sükûnet içinde ifade ettiği tarafsızlığını koruyordu. Son olarak da orduya karşı (her ne kadar Ulusal Muhafız Birliğinde görev aldığı yıllar ömrünün en korkunç kâbusları olmasına rağmen) büyük bir hayranlık duyan büyükbabam, albay ve sancağının geçtiğini her gördüğünde, bahçenin parmaklarına gidip şapkasını çıkararak alaya karşı selam dururdu. Bütün bunlar, babamın ve büyükbabamın tarafsız ve onurlu yaşamını gayet iyi bilen Mme. Sazerat'nın onları adaletsizliğin en büyük destekçileri olarak görmesi için yeterliydi. Kişilerin bireysel suçları affedilebilir ancak toplu bir suça iştirakleri affedilmez. Babamın bir Dreyfus karşıtı

olduğunu anladığı anda kendisiyle babamın arasına kıtalar ve asırlar koymuştu. Ki bu da, böyle bir zaman ve mekân aralığında babamın selamına verdiği belli belirsiz karşılığın sebebini, aralarındaki devasa boşluğu doldurmaya yetmeyecek birkaç selamlama cümlesinin ya da el sıkışmanın nafiye olduğunu açıklıyordu.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.